

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ
17 травня 2016 року
м. Черкаси

ЧЕРКАСИ – 2016

УДК 37.013.42(046)
ББК 74.66я431
С 91

Редакційна колегія:

Коломієць Олена Германівна – доктор філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Майборода Галина Яківна – кандидат педагогічних наук, професор, кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки заступник директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи та мистецтва;

Деміденко Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Ченбай Інна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Пакушина Людмила Зіновіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Гордєєва Тетяна Євгенівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Тихолоз Валентина Василівна – старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Рецензенти:

Десятов Тимофій Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, директор ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи та мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Шпак Валентина Павлівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Сучасні технології соціально-педагогічних досліджень: Матеріали круглого столу. – Черкаси: видавець ФОРДІЄНКО Є.І., 2016. – 126 с.

У матеріалах збірника розглянуто актуальні питання сутності, змісту, структури, сукупності способів сучасних технологій соціально-педагогічних досліджень. Представлено результати наукових досліджень викладачів і студентів ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва.

Рекомендовано до друку Вченою радою ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 14 квітня 2016р.)

ЗМІСТ

МАЙБОРОДА Г. Я. НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА КАФЕДРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЗІ СТУДЕНТАМИ	7
ГНЕЗДІЛОВА К. М. СПЕЦИФІЧНІ РИСИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	10
ШПАК В. П. НОВІ ПІДХОДИ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	14
ДЕМИДЕНКО Т. М. СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ.....	21
ЯРМОЛЕНКО О. Д. КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ	23
ЗОБЕНЬКО Н. А. СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	25
МОВЧАН В. І. РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	29
ПАКУШИНА Л. З. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ ВАЛЕОГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ	33
ЦИМБАЛ О. Ю. РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	38
МАТВІЙЧУК М. М. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ «ТРЕНІНГОВИЙ ТАБІР ДЛЯ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ».....	40

ГОРДЕЄВА Т. Є. ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	44
АНТОШКО Є. О. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	47
НОВІКОВА М. Ю. СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	50
САМАР Т. В. ВИМОГИ ДО ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	53
СТОРЧОУС Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ	56
ДИКА І. Г. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СОС-ДИТЯЧИХ МІСТЕЧОК.....	59
ПОЛЩУК О. О. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ШКЛУВАННЯ В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї.....	62
ГАВРИСЬ Ю. Є. ТЕЛЕФОН ДОВІРИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	64
КАРПИШИНЕЦЬ Ю. В. СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКА ЯК МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ.....	66
ЛОЗОВА А. О. ГРУПИ САМОДОПОМОГИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	68
МОРОЗ А. С. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТІОТІОНОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ.....	70

РОГАЧ К.Є. ТВОРЧИСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	73
БЕЛКОВА Н. О. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕКИ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІЙ РОБОТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ.....	75
БУРИЛО Б. В. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	78
ІВАНОВА К. РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	82
КОСТЯНИК В. В. ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СЛУЖБІ У СПРАВАХ ДІТЕЙ	85
КУРІННА В. О. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ.....	90
ЛЕВЧЕНКО О. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ/СНІД.....	92
МИКИТЕНКО К. РЕАБІЛІТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ.....	95
МОСКАЛЕНКО В. І. ПРОФІЛАКТИКА ТЮТЮНОПАЛІННЯ СЕРЕД СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ: СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	97
ОЧЕРЕТЯНА А. П. СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ БЕЗРОБІТНИХ ЗАСОБАМИ ОСВІТИ.....	100
ШВЕД Т. ВПЛИВ НЕПОВНОЇ СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	105

ШЕВЧЕНКО О. В.	
ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ХХІ СТОЛІТТЯ.....	107
ГАК О. А.	
ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ЗАРАЖЕННЯ ВІЛ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ.....	110
ПИСАНКО А. О.	
ОСОБЛИВОСТІ ТА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	113
СУСІД В. О.	
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ.....	117
ФЕДОСІЙ Ю. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	120
ХМЕЛЬНИЦЬКА Ю. О.	
СТЕРЕОТИПИ СТАРОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ... 	123

Майборода Г.Я.,
к. п. н., професор кафедри
соціальної роботи та соціальної педагогіки

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА КАФЕДРИ СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЗІ СТУДЕНТАМИ**

Постановка проблеми. В умовах соціальної напруженості в Україні зростає соціальне неблагополуччя різних категорій населення країни. Загострення соціальних проблем, які існували в суспільстві, поява нових вимагають наукового, вивчення, обґрунтування, узагальнення з метою організації професійної діяльності соціальних працівників. Нині існує нагальна потреба розвивати соціальну роботу як науку, що орієнтована на дослідження соціальної дійсності: вивчення соціальних феноменів, передбачення змін, що можливі з об'єктами професійної діяльності, прогнозування результатів взаємодії соціальних працівників і клієнтів, аналіз ситуацій об'єктів та пошук шляхів їх розв'язання, підбір та використання методів наукового дослідження. Сучасний фахівець соціальної сфери має володіти не тільки ґрунтовними знаннями, уміннями, навичками щодо вирішення проблем клієнта, групи клієнтів, але й вміти з позиції дослідника об'єктивно оцінити потреби населення у наданні їм соціальних послуг та допомоги; результати власної роботи та організації.

Зазначене свідчить, про необхідність постійного вивчення та аналізу результатів науково-дослідницької роботи зі студентами протягом їх навчання у вищому навчальному закладі викладачами випускаючої кафедри та виявлення, окреслення можливостей і шляхів удосконалення такого виду роботи.

Аналіз останніх досліджень. Огляд наукових джерел з питань наукових досліджень в соціальній роботі дозволяє стверджувати, що їх розглядали зарубіжні вчені: М. Річмонд (теорія соціального діагнозу), В. Робінсон (теорія усвідомлення ситуації клієнта), Дж. Тарт, О. Ранк (принципи взаємодії працівника і клієнта); О. Нікітін. П. Павленок, В. Фірсов (соціальна робота як сфера нового наукового знання, що потребує вироблення та систематизації системи теоретичних знань); Дж. Конопка, М. Росс, Р. Перлман. В. Курбатов та ін. (обґрунтування методології досліджень соціальної роботи); Л. Гусякова, Є. Холостова визначили «понятійне поле» соціальної роботи. Вітчизняні науковці І. Зверева, А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Поліщук та ін. сприяли розвитку соціальної роботи як науки. Окремі питання науково-дослідницької роботи з майбутнім соціальними працівниками у вищому навчальному закладі вивчала Г. Цехмістрова.

Аналіз і узагальнення зазначених праць виявив основні напрями наукових досліджень у соціальній роботі: а) розгляд теорії соціальної

роботи (науково-категоріального апарату); б) обґрунтування методології досліджень соціальної роботи (принципів, способів організації досліджень); в) проблем соціальної роботи як виду професійної діяльності [3]. Зазначене означає, що проблема якості науково-дослідницької діяльності студентів у процесі професійної підготовки не втрачає актуальності в умовах сьогодення.

Мета статті – проаналізувати можливості і шляхи науково-дослідницької роботи зі студентами викладачів випускаючої кафедри та обґрунтувати одержані результати.

Виклад основного матеріалу. Сучасна дослідницька діяльність в галузі соціальної роботи є важливою частиною розвитку і формування теорії соціальної роботи. Певний внесок у розвиток її роблять і студенти, коли виконують власні наукові дослідження. Реалізація науково-дослідницьких завдань студентами сприяє: формуванню їх наукового світогляду, оволодінню методами наукового дослідження та технікою проведення досліджень, застосовуванню теоретичних знань на практиці, розвитку мислення дослідника, самостійності та творчості.

З метою досягнення позитивних результатів науково-дослідницької роботи зі студентами викладачами кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Черкаського національного університету розроблено методичні рекомендації із підготовки та написання випускових робіт, у яких представлена структура, алгоритм дослідження та захисту; визначено умови та вимоги до проведення теоретичної і практичної частин студентських робіт. Систематично викладачами кафедри здійснюється робота в науково-дослідницьких гуртках, проводяться консультації щодо написання наукових праць (статей, курсових, дипломних магістерських, наукових робіт) [1; 2].

Вивчення науково-дослідницької роботи зі студентами здійснювалось за допомогою методів спостереження, контент-аналізу, систематизації, узагальнення, експертної оцінки. Здійснено аналіз тематики, змісту, та якості більше ста студентських випускових (кваліфікаційних, дипломних, магістерських) робіт з 2010 по 2015 рр.

За результатами проведеного дослідження виявлено:

- 1) при підготовці теоретичної частини роботи найбільше всього проблем виникає у 40% студентів *при формулюванні мети, завдань, об'єкту, предмету* наукової та випускної роботи;
- 2) *вибір методів наукового дослідження* проблеми також є для студентів складним етапом;
- 3) *серед груп проблем*, за яким здійснювалися дослідження найчастіше обираються такі як: аналіз теоретичних понять соціальної роботи; виявлення гендерних проблем населення; розробка форм, методів, технологій соціальної роботи з різними категоріями населення

(девіантними, сиротами, соціальними сиротами, безробітними, дезадаптованими і т. ін.); реалізація соціальної роботи в різних сферах життєдіяльності людини (за місцем проживання, навчання, професійної діяльності, дозвілєвої діяльності, відпочинку, в армії та ін.); здійснення соціальної роботи в межах різних організацій і закладів (територіальних центрах, інтернатних закладах, геріатричних пансіонатах, громадських організаціях, благодійних фондах, медичних закладах і т. ін.); професійна підготовка майбутніх соціальних працівників та перепідготовка фахівців соціальної роботи; особистісний розвиток фахівців; узагальнення досвіду роботи фахівців інших країн з різними категоріями населення;

- 4) основними *базами наукових* досліджень визначено: загальноосвітні заклади, соціальні служби для дітей сім'ї і молоді, жіночий центр, молодіжний ресурсний центр, Благодійний фонд «Інсайт», пенітенціарні заклади, пенсійний фонд, територіальні центри для дітей та дорослих, організація ЛЖВ, багатопрофільний молодіжний центр, дитячі навчальні заклади, служба у справах дітей, будинки творчості, університет третього віку – закладів м. Черкаси та Черкаської області;
- 5) з *методів наукового дослідження*, які найчастіше використовувались студентами пріоритетними виявились: теоретичні (вивчення та аналіз наукових джерел, синтез, порівняння, узагальнення): емпіричних, спостереження, анкетування, тестування, бесіда, інтерв'ю, метод експертних оцінок, ранжування, психолого-педагогічні методики, соціально-педагогічний експеримент); моделювання, статистичні, наочного оформлення результатів;
- 6) за результатами робіт *розроблено 52 методичні рекомендації*, у студентських роботах представлено: *пропозиції (90%), система роботи (30%), система форм, методів роботи (35%), технології соціальної та соціально-педагогічної роботи (50%), проекти та програми моделі (21%)* щодо подальшого використання у майбутній професійній діяльності соціальних працівників;
- 7) за матеріалами магістерських робіт 2 студентами *підготовлено та захищено кандидатські дисертації*;
- 8) наукові роботи студентів: учасників II-го туру Всеукраїнської олімпіад з соціальної педагогіки відзначено грамотами (7); учасників Всеукраїнського конкурсу наукових робіт – дипломами другого ступеня (3).

Висновки та перспективи дослідження. За результатами дослідження, виявлено, що більшість студентів під керівництвом викладачів кафедри оволодівають роллю дослідника, виявляють уміння аналізувати наукову літературу та інші джерела, відповідно проблеми та поставленої мети впевнено обирають методи дослідження, відповідно до

існуючих вимог оформляють результати наукових робіт та захищають з успіхом одержані результати.

Проте виявлено певні проблеми, які потребують розв'язання. Так, з одного боку, перелік баз дослідження постійно розширюється, а з іншого – студентам не завжди надається можливість здійснити повноцінне дослідження через певні заборони керівників цих закладів. Зазначене вимагає від наукових керівників надавати посильну допомогу студентам у виборі баз практик та узгоджувати реальні шляхи досліджень стосовно обраних баз Також варто звернути увагу, на те, що більше 30% студентів найчастіше використовують у дослідженнях методи опитування і рідко звертаються до таких як: прогнозування, моделювання, експертна оцінка, психолого-педагогічні методики і т. ін.

Підводячи підсумки, пропонуємо за необхідне викладачам кафедри постійно поновлювати тематику випускових робіт новими актуальними темами із урахуванням наявних баз дослідження. У процесі вивчення таких навчальних дисциплін як «Основи наукових досліджень», «Технології наукового дослідження» приділяти увагу практичному застосуванню студентами сучасних методів наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації до написання курсової роботи з курсу «Технології соціальної роботи» Методичні рекомендації /автори-укладачі: Г. Я. Майборода, О.В. Тютюнник. – Черкаси: ПП Чабаненко 2014. – 100 с.
2. Організація самостійної роботи студентів із підготовки до державних екзаменів і захисту випускних робіт /автори-укладачі С. Архипова, Г. Майборода, О. Тютюнник : навч.-метод. пос. для студентів зі спец. «Соціальна педагогіка». – вид. ред. відділ ЧНУ. – 2012. - с.
3. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навч. пос.. / Г.С. Цехмістрова. – К., 2003. – Видавничий Дім «Слово». – 240 с.

Гнезділова К. М.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
вищої школи і освітнього менеджменту

СПЕЦИФІЧНІ РИСИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

На відміну від більшості організацій, що займаються виробничою, торгівельною, посередницькою, обслуговуючою діяльністю, основне

завдання університету полягає в наданні населенню освітніх послуг, забезпеченні його потреб в отриманні професійної освіти відповідного освітнього чи наукового рівня. Послуга – це не товар, її якість неможливо передбачити передчасно, вона визначається лише за кінцевим результатом. У забезпеченні освітніх послуг бере участь значна кількість викладачів і співробітників ВНЗ, і тільки їх узгоджена діяльність забезпечує якісний результат. Діяльність одного викладача, яким би він не був досвідченим, креативним, відповідальним, не забезпечує отримання вищої освіти. ВНЗ потрібна командна робота фахівців різних напрямів.

Оскільки надання освіти у вищій школі – це надання освітньої послуги, то важливим є *якість взаємодії закладу* (який надає освітню послугу і документ, який засвідчує освітній рівень, здобутий студентом), *викладача* (того, хто надає знання з певного предмета, що входить до навчального плану професійної підготовки фахівця), *організаторів навчального процесу* (деканату, інституту, кафедри) і *студента* (який отримує освітню послугу і здобуває професійну освіту). Тому вважаємо, що специфіка ВНЗ зв'язана зі складністю організації взаємодії учасників освітнього процесу.

Також специфіка ВНЗ зв'язана зі складністю оцінювання якості професійної діяльності викладача, яке в сучасній вищій школі є недостатньо ефективним. Результат оцінювання має втілюватися у заробітній платі, у соціальному статусі. Проте, якість діяльності викладача в ціновому еквіваленті більше узгоджується з його науковою роботою, ніж із викладацькою діяльністю, корелюється з науковим ступенем і посадою, а не з рівнем професійної майстерності. Це один із парадоксів вищої школи. Проте не всі викладачі є науковцями за своїми схильностями й інтересами. Частина з них просто прагне навчати студентів, допомагаючи їх професійному зростанню. Науковці-викладачі більшу частину часу прагнуть відводити науковій діяльності, яка становить для них основну життєву цінність, й іноді студенти їм просто заважають своєю присутністю.

Специфічними є цілі і місія ВНЗ як освітньої установи. Здійснюючи професійну діяльність, викладач повинен орієнтуватися на певні пріоритетні цілі, які втілені в корпоративних цінностях ВНЗ, в його місії. Відтак, аналіз місій українських і російських закладів вищої освіти засвідчив, що у їх змісті задекларовані надто загальні цілі і цінності, за якими не можна встановити навіть тип закладу і напрями професійної підготовки майбутніх фахівців. У змісті місій спостерігається також певний рівень ідеалізації можливостей навчального закладу.

До специфіки корпоративної культури ВНЗ слід віднести однотипність професійної діяльності співробітників. На відміну від виробничих організацій, де має місце значний суспільний розподіл праці, в

університеті більшість співробітників – це викладачі, всі вони мають однакові професійні обов'язки і відрізняються тільки за змістом наук, які становлять зміст навчальних дисциплін (математика, біохімія, теоретична фізика, іноземна мова, філософія тощо). Отже, у корпоративній культурі ВНЗ фактично відсутній поділ працівників за професійною ознакою, а є поділ за змістовою ознакою. Спільність завдань професійної діяльності варто розглядати як важливий чинник формування корпоративної культури, що сприяє єднанню викладачів, їх здатності формувати спільні цінності корпоративної культури.

Існує ще один чинник, який має протилежну даному спрямованість, а саме – індивідуальний характер професійної діяльності викладача. У викладацькій діяльності колективний характер виявляється опосередковано, лише через загальну мету професійної освіти, він достатньо слабо відчувається викладачами, і вони емоційно не зв'язані між собою, а орієнтовані на індивідуальну працю, індивідуальний результат. Таким чином, зазначена характеристика – індивідуальний характер роботи викладача – негативно впливає на формування корпоративної культури.

До специфічних особливостей корпоративної культури ВНЗ слід віднести її неоднорідність. Специфіка корпоративної культури ВНЗ зв'язана з тим, що адміністрація закладу є невеликою за чисельністю у порівнянні з іншими організаціями (ректорат, адміністрація підрозділів – інститутів/деканатів, кафедр). Проте, як правило, формування корпоративної культури ініціюється і здійснюється саме адміністрацією закладу. Тому й виникає ефект «тяжіння до вертикалі»: адміністрація зацікавлена і стурбована станом корпоративної культури, реалізацією заходів щодо її формування, а викладачі не задіяні в цьому процесі. На горизонтальних площинах організаційної структури ВНЗ, тобто у викладачів, стурбованість з приводу корпоративної культури значно менша, ніж у верхніх ешелонах, бо саме тут природним шляхом формуються корпоративні взаємини завдяки постійному діловому та міжособистісному спілкуванню між співробітниками. На жаль, ці взаємини охоплюють незначну «соціальну територію», переважно обсяг «кафедра – деканат/інститут».

Поряд з ефективним формуванням корпоративних відносин у горизонтальних структурах ВНЗ гірше формуються ціннісні орієнтації, викладачі недостатньо обізнані з цінностями корпоративної культури університету. Тому в цих осередках більш значущими є цінності окремих структур і підрозділів, де відбувається професійна діяльність викладача.

Формуванню єдиної корпоративної культури ВНЗ протидіє його організаційна структура, яка зв'язана з поділом на інститути/факультети. Відсутність єдності завжди мала місце між студентами і викладачами

різних підрозділів, іноді виявлялися навіть ознаки ворожості, негативного ставлення один до одного. Тому для формування корпоративної культури потрібно встановити ефективну систему комунікацій, які забезпечують взаємозв'язки не лише вертикального характеру – між адміністрацією й підрозділами, а й між окремими підрозділами університету, сприяти неформальному спілкуванню студентів і викладачів різних інститутів та факультетів.

В окремих випадках корпоративна культура насаджується за наказом керівництва закладу. Такий спосіб упровадження корпоративної культури завжди викликає спротив викладачів, бо він не є вільно прийнятим ними.

У корпоративній культурі ВНЗ нині широко використовується символіка, яка повинна сприяти зміцненню єдності закладу, його професорсько-викладацької та студентської спільноти. Проте обрані адміністрацією символи мають бути емоційно прийнятими і викладачами, і студентами, інакше вони не зможуть виконати інтегруючу функцію. Бажано обирати корпоративні символи шляхом голосування студентів і викладачів, щоб обрати найбільш прийнятні, ті, що подобаються більшості.

Аналізуючи традиції ВНЗ як елемент корпоративної культури маємо відзначити наступне: більшість з них прив'язана до певних дат. Такі традиції не дозволяють створити автентичну корпоративну культуру, бо вони відзначаються у всіх навчальних закладах. Водночас у корпоративній культурі відсутні традиції, пов'язані з певними подіями життя університету, його викладацької та студентської спільноти. Такого типу традиції широко представлені в корпоративній культурі американських і британських університетів (наприклад, «червоний день» в Оксфорді, коли професура повинна бути в святковому вбранні). Слід також відмітити відсутність традицій, в яких посилені комунікативна взаємодія, яка спрямована на формування певних корпоративних взаємин.

Аналіз корпоративних документів українських та американських вищих навчальних закладів виявив ще одне істотне протиріччя у змісті їх місій. Метою освітнього закладу є професійна підготовка фахівця, проте у більшості місій не наголошується на тому, що якість освіти є цінністю корпоративної культури університету, а отже, викладачів і студентів.

Зобов'язання закладу і викладачів надати якісну освіту, а студентів – здобути якісну освіту вимагають від університету сформувати механізми протидії неякісній освіті, яка зв'язана як із безвідповідальною непрофесійною роботою викладачів, так із нечесністю і плагіатом у навчальній діяльності студентів. Стан нечесності між викладачами і студентами В. Дехнер назвав «лукавою війною між ними».

Це та проблема, яка в Україні ще не розв'язана, і тому досвід її розв'язання в університетах США вважаємо дуже корисним для

використання в процесі формування корпоративної культури українських ВНЗ. Мабуть, не все доцільно застосовувати в наших умовах, водночас потрібно подумати над тими елементами корпоративної культури закладу вищої освіти, тими формами роботи, які можуть принести користь.

УДК 74.580я73

Шпак В. П.

д.п.н., професор,

завідувач кафедри початкової освіти

НОВІ ПІДХОДИ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У сучасних умовах розвитку освіти організація соціально-педагогічних досліджень потребує від дослідників ґрунтовної методологічної підготовки, що пояснюється посиленням зв'язків соціальної педагогіки з іншими науками, а також спрямованістю, інтеграцією зусиль усіх антропологічних наук. Методологія в цьому процесі відіграє пріоритетну роль, оскільки сприяє цілісності, системності, результативності, підвищенню професійної спрямованості дослідницької діяльності. Важливим також є те, що використання методів дослідження різних наук (психології, соціології, математики) має сприяти рішенню поставлених дослідницьких завдань.

Особливої актуальності для осмислення варіативності сучасної освіти набуває останнім часом методологія різноманітного – діатропіка. Засновником цього наукового підходу вважається Ю. В. Чайковський, який визначає діатропіку як науку про різноманіття, про загальні властивості подібності й відмінності, що мають місце там, де спостерігається велике скупчення об'єктів.

У соціальній педагогіці діатропічний підхід поки що не розроблений, але вважається перспективним, зокрема при проектуванні та прогнозуванні розвитку освітньої системи на всіх рівнях, а також здійсненні моніторингу освітньо-виховних систем, управлінні їх розвитком.

Відомо, що термін «діатропіка» походить від давньогрецького *diatropos*, що буквально перекладається як «різноманітний». При цьому прийменник *dia* використовується для позначення повного ступеня якості, а корінь *tropos* – «поворот, напрям, спосіб мислення, характер, звичай, стиль», тому дослівно перекладається як «абсолютно різноспрямований». У зв'язку з цим діатропічний пізнавальний напрям наукових досліджень, виникнення якого припадає на кінець ХХ ст., дозволяє розглядати соціальне середовище в різноманітті його явищ, впливів, процесів.

Діатропічне вивчення об'єктів наукових досліджень безпосередньо пов'язане з еволюціонізмом як способом інтерпретації розвитку культури. Зокрема за Л. Уайтом, еволюція є тим процесом, у якому одна форма культури зростає з другої у хронологічній послідовності. Якщо для прикладу скористатися послідовністю вдосконалення виховних систем, то можна побачити зміну їх цілей і змісту відповідно до генезису суспільно-історичних формацій.

Існує точка зору, згідно з якою різноманіття є хаотичним і безсистемним, тому Ю. В. Чайковський і О. В. Морева небезпідставно стверджують, що різноманіття – це не хаос і не порядок, а самостійна наукова категорія, якій притаманні свої власні закони. Таке різноманіття не є інваріантом і не може бути таким за своєю сутністю. Не випадково О. В. Морева пропонує ввести в науковий обіг новий термін – «педагогічна діатропіка» і наголошує на тому, що «це новий науковий підхід, який вивчає різноманіття (загальні властивості подібності й різноманіття, які виявляються у великих сукупностях педагогічних об'єктів); спирається на концепцію коеволуції культури, суспільства, освіти й особистості, тому має за мету на цій основі дослідити багатомірну, поліакцентну, швидко і якісно змінювану педагогічну реальність» [2].

Наприкінці ХХ ст. різноманіття соціального позначається на генезисі діатропічного підходу у зв'язку зі становленням діатропіки – науки про різноманіття, тобто про ті «загальні властивості подібності й відмінності, що виявляються у великих сукупностях об'єктів» (Чайковський, 1990 р.). Іншими словами, ця наука слугує фундаментом різноманіття форм існування і прояву життя. Наразі діатропічний підхід використовується як методологічне підґрунтя для типологізації певного класу об'єктів (наприклад, педагогічних систем, технологій) з укладанням повного кадастру різноманіття форм об'єктів дослідження (С. В. Мейен, Ю. В. Чайковський, С. В. Чебанов).

Сказане дає підстави стверджувати, що діатропічний підхід виступає методологічною основою при дослідженні питання про роль гетерогенності елементів у виконанні функцій тієї системи, яку вони утворюють. Останнім часом категорія різноманіття виступає об'єктом аналізу в багатьох дослідженнях, але в суто науковому контексті вона вводиться в обіг наприкінці ХVІІ ст. Г. В. Лейбніцем, який включає її до своєї філософської системи. У вітчизняній науково-педагогічній традиції ініціація опрацювання феномена різноманіття пов'язана з науковими розвідками С.В. Мейена (1989 р.), якому належить спроба інтегрувати те загальне, що знайдено в конкретних різноманіттях (хімічних елементів, біологічних видів, мовленнєвих комунікацій), які описані в різних галузях наукового знання і названі вченим рефреною структурою різноманіть. Саме С. В. Мейен будує еволюційні геологічні й біологічні моделі як

механізми перетворення конкретних різноманіть в історичному часі, використовує при цьому весь спектр відомих йому знань.

Іншим визнаним дослідником, якому належить вагомий внесок у розроблення категорії різноманіття, вважається Ю.В. Чайковський (1993 р.), який розуміє під цим поняттям «сукупність відносин розбіжності й подібності між елементами цієї множини». За версією вченого, відносини подібного й відмінного визначаються як діатропічні: «Різнманіттю притаманні свої власні закони, досить загальні й суттєві, але не формальні й строго однозначні. Різнманіття – не хаос, але і не космос ... Воно – немов цемент, що з'єднує будову, як матеріальних об'єктів, так і уявлень про них» [2]. Те загальне, що є характерним для систем (ізоморфізм), неодмінно поєднується з особливим, унікальним (поліморфізм), і насамкінець, дозволяє говорити про властивості різноманіть, які не залежать від природи елементів, що утворюють ці множини (паралелізм).

Працюючи над розробленням ідеї впорядкованості спостережуваного, Ю. В. Чайковський виділяє три її типи (лінійний, паралельний, ієрархічний) та обґрунтовує тезу про їх достатність для формулювання різноманіття. Якщо спробувати провести паралель із педагогікою, то кожна педагогічна система володіє лише їй притаманними особливостями, але об'єкт у них спільний – система різних педагогічних впливів і явищ, у центрі якої перебуває дитина, група чи колектив (за О. В. Сухомлинською). Відкривати в кожній системі нові грані за допомогою іншого підходу означає для дослідника пошук нових засобів, що вможливує заглиблення в розуміння природи досліджуваних педагогічних феноменів, збереження свободи пошуку в рамках національної виховної традиції.

У зв'язку з цим слушним є висловлювання П. Фейєрабенда, який наголошує, що «єдності думок потребує лише церква, налякані або корисливі жертви деяких (давніх або сучасних) міфів чи слабовольні й добровільні послідовники якого-небудь тирана», підкреслюючи, що «для об'єктивного пізнання необхідне різноманіття думок. І метод, що повторює таке різноманіття, є чи не єдиним, сумісним із гуманістичною позицією» [2].

Зазначимо, що в галузі психології спроби використання діатропічного підходу припадають на 90-ті роки минулого століття в рамках еkleктичного підходу. У соціально-гуманітарних дослідженнях гносеологія різноманіття активно розробляється соціологами у зв'язку з ученням Х. Ортего-і-Гассета, у якому «охоплюючий людину світ із самого початку не постає перед нею у вигляді окремих складових частин», «...не складається з чітко розмежованих і явно неподібних «речей», «...усе від усього відрізняється, але також і все дещо на все походить. Дійсність – це невичерпний «континуум різноманіття» [2].

У сучасній соціології діатропічні ідеї під впливом еволюційного вчення Ю. В. Чайковського швидко дістають широкого визнання. Пороте врешті-решт утверджується специфічне розуміння діатропічного підходу, що докорінно відрізняється від сформульованого попередньо в біології: акценти екстраполюються з пошуку в різноманітті подібностей і відмінностей на визнання різноманіття, множинності, різнохарактерності, поліваріативності.

У контексті соціального пізнання діатропіка отримує подальший розвиток у циклі наукових розвідок російського соціолога, професора В. Г. Немировського [2]. З цього часу і донині проблематика діатропіки послуговується в розробленні теорії конфлікту: «Діатропічне бачення конфліктної ситуації дозволяє співвіднести різні інтерпретації, інтереси, потенціал різних політичних сил, суспільних груп і провести процедуру узгодження» [2]. Хоча звернення до феномену різноманіття в галузі права стає звичним, діатропічна пізнавальна модель і відповідний підхід ще не отримали широкого визнання.

Діатропіка парадигмальних координат, культурних і субкультурних світів і нарешті індивідуальних проявів особистості та її середовища закладає наразі гносеологічне підґрунтя для визначення оптимального співвіднесення ідіографії та номотетики в науково-педагогічному дослідженні, ствердження унікальності кожної індивідуальності не менш значущою, ніж людська природа загалом.

Уважаємо, що діатропічна пізнавальна модель орієнтує дослідників педагогічних явищ, процесів, систем на пошук взаємодоповнюючих тенденцій наукового пізнання на еkleктизм, пошук і встановлення своєрідного, ніж на забезпечення спільного, універсального. Діатропічний підхід як методологія науково-педагогічних досліджень визначає логіку пошуку в полікультурному професійно-освітньому просторі різноманіття загальних властивостей і відмінностей у великих сукупностях об'єктів. Такий шлях пізнання не виключає надання переваги ідеї варіатизму, що набуває особливої актуальності в умовах реформування вітчизняної освітньої системи.

Ще одним новим імпульсом у процедурі соціально-педагогічних досліджень є розроблення і використання трансверсального підходу, основи якого закладені в роботах М.В. Фірсова [3]. Зазначимо, що власне термін «трансверсія» має безпосереднє використання у сфері біології у значенні, що наближене до мутації, зміни (від лат. *transversus* — *обернений у сторону, відведений* та англ. *transverse*). У той самий час «транс», що виступає складовою часткою складних слів іноземного походження, використовується у значенні: 1) рух через простір, перетин чогось; 2) вихід за межі чогось. У зв'язку з цим стає цілком зрозумілою спроба

М.В. Фірсова вийти за межі проблематики соціальної педагогіки з метою ідентифікації її галузей пізнання і практики зі сферою соціальної роботи.

С позицій трансверсального підходу соціальна педагогіка виступає тією пізнавальною реальністю, що дає можливість окреслити межі ідентичності, визначити не тільки її стан, але й виявити специфічні характеристики, які притаманні тільки для цієї науки. Специфіку соціальної педагогіки визначає історичний генезис її теорії та практики, особливості понятійного апарату. У силу цього методологію соціально-педагогічних досліджень визначають:

- онтологічна перспектива (здійснюється в контексті суміжних методологічних підходів, що сприяють пошуку ціннісних орієнтирів у відповідності до потреб і динаміки розвитку соціально-педагогічної практики);
- особливості розуміння ситуації розвитку особистості (дають підстави для пошуку розв'язання індивідуальної проблеми розвитку засобом ідентифікації полярних соціальних ситуацій: «особистість як заручниця соціальної ситуації» та «особистість як продукт соціальної ситуації»);
- об'єктний характер професійної діяльності соціальних педагогів (на відміну від американської лінійної моделі соціально-педагогічної роботи вітчизняна модель має об'єктний характер і передбачає багатовекторність рішення індивідуальних проблем клієнта, що охоплює широкий спектр діяльності від надання консультативної допомоги, забезпечення соціально-правового захисту, інформування клієнта і представництва його інтересів у різних соціальних інституціях до педагогізації середовища та ін.);
- перехід від індивідуальної до групової соціально-педагогічної роботи (передбачає інтеграцію особистості клієнта в соціум відповідно до особливостей його суб'єктності в системі соціальних, культурних і економічних відносин, що існують у даний історичний час у суспільстві).

Механізм соціальної трансверсії клієнта соціально-педагогічної роботи в суспільстві передбачає проходження певних фаз розвитку: від інституціоналізації (розміщення в соціальні інституції) до деінституціоналізації (надання допомоги поза соціальними інституціями). До того ж цей процес є характерним фактично для будь-якого клієнта в історичній практиці соціально-педагогічної роботи, будь то людина похилого віку, самотня людина, професійний безробітний, інвалід чи дезадаптована дитина в залежності від домінуючої ідеологами соціальної допомоги в суспільній свідомості.

З позицій трансверсального підходу стає можливою оцінка підпорядкування проблематики соціальної педагогіки і соціальної роботи, що нині продовжує продукувати дискусії в українському науковому середовищі. Зокрема для європейської традиції більш характерним є

включення соціальної педагогіки в теорію соціальної роботи як її складової. При цьому сучасними зарубіжними дослідниками проблем соціальної педагогіки розглядаються такі аспекти: 1) *історичний*, що дозволяє переосмислити теорію та практику соціально-педагогічної роботи з позицій подолання ізоляції, стигматизації окремих соціальних груп; 2) *технологічний*, що дає можливість удосконалювати зміст, методи і форми роботи в різних соціальних інституціях; 3) *теоретичний*, що сприяє екстраполяції прогресивних досягнень зарубіжної соціально-педагогічної роботи з урахуванням національної специфіки, а також розробленню власних інноваційних методик і технологій; 4) *управлінський*, забезпечення якого дозволить підвищити ефективність управління системою допомоги окремим клієнтам і соціальним групам.

Реалізація трансверсального підходу в наукових дослідженнях і соціально-педагогічній роботі потребує дотримання ряду принципів (беззаперечних вимог, що випливають із закономірностей соціально-педагогічної теорії та практики), серед яких М.В. Фірсов виділяє: конвергенцію і дивергенцію пізнавальних і практичних матриць соціальної педагогіки і соціальної роботи; субординацію і субституцію в соціальній педагогіці і соціальній роботі; ідентичність і альтернативність порівнюваних галузей пізнання [1].

Оскільки в Україні проблема співвіднесення пізнавальних парадигм соціальної педагогіки і соціальної роботи вже не є достатньо актуальною, слід виділити два основних підходи до її осмислення: 1) теорія і практика соціальної роботи по відношенню до соціальної педагогіки співвідноситься як ціле та його частка, де соціальна педагогіка розглядається у вигляді сегмента соціальної роботи; 2) теорія і практика соціальної роботи і соціальної педагогіки мають самостійні традиції і тенденції розвитку.

Таке співставлення з позицій трансверсального підходу відбувається в контексті: понятійного апарату соціальної педагогіки як науки і сфери практичної діяльності (субституція); вплив суспільної свідомості на моральні пріоритети надання адресної допомоги клієнтам і соціальним групам (ідентичність-альтернативність). Крім того трансверсальний підхід дозволяє побачити в соціальній педагогіці історичний синтез ідей і досвіду, у якому слід виділити такі концепти (загальні ідеї): формування уявлень про роль соціуму у вихованні молодого покоління; розвиток уявлень про інституції соціального виховання у справі піклування і турботи про дітей; становлення уявлень про вплив середовища на соціалізацію особистості.

Концепт формування уявлень про роль соціуму у вихованні молодого покоління в науково-педагогічному пізнанні є найбільш давнім. Він зародився в надрах античної філософії. Пройшовши тривалий історичний шлях розвитку від уявлень про те, що соціум – основний суб'єкт виховання, цей концепт трансформувався в комплекс уявлень про

те, як суспільство і держава можуть бути самі змінені через виховану особистість. При цьому бралися до уваги не лише позитивні зміни особистості, гармонізація її розвитку, але й можливі деформації природного начала особистості. У ХХ ст. поступово складаються уявлення про соціальне виховання як засіб реформування суспільства і політичної системи. До того ж спектр уявлень видався достатньо широким – від комуністичних ідей формування нової людини до соціально-педагогічних ідей постмодернізму, в основу якого покладені механізми імпринтингу.

Концепт розвитку уявлень про інституції соціального виховання у справі піклування і турботи про дітей передбачають розуміння механізмів інтеграції особистість у соціум через традиційні інститути сім'ї і школи та/або інституції піклування. Оскільки цей концепт пов'язаний з інституціональною практикою, яка в залежності від історичного часу визначає сутність соціально-педагогічних впливів, наголосимо на відмінності двох схожих на перший погляд понять – «інститут» та «інституція». Соціальних інститутів у суспільстві лише п'ять: інститут сім'ї, інститут освіти, інститут влади, інститут релігії, інститут економіки. Щодо інституцій, то вони широко представлені як на державному, так і на громадському рівнях і мають досить розгалужену структуру. Динаміка цього концепту простежується від станової інтеграції дітей у патріархальному суспільстві до професійної соціалізації та культурної ідентифікації в постіндустріальному суспільстві.

Концепт становлення уявлень про вплив середовища на соціалізацію особистості формується в середині ХІХ ст. У зв'язку з переосмисленням середовища як чинника соціальних змін життєвого сценарію особистості. Даний концепт визначається історичними реаліями руйнування патріархальної родини, індустріалізацією, урбанізацією, що змінили традиційне середовище існування особистості. Ці чинники проявлялися в різних формах соціальної деформації особистості: бродяжництві, жебракуванні, проституції, злочинності, інвалідності, маргіналізації.

Таким чином, оскільки форми соціальних деформацій особистості здебільшого є середовищними, а не інституційними, це вимагає не тільки осмислення негативних феноменів, але й активних дій зі сторони суспільної соціально-педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Shpak, V. P. (2013). Transversal Approach in the System of Specific Social-Educational Research Methodology. *American Journal of Educational Research*, 1 (11), 534–537.
2. Shpak, V. P. (2016). The Use of Diatropic Approach as Methodological Basis of Scientifically-Pedagogical Research. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, vol. 69 (may), 15–18.

3. Фирсов М. В. Трансверсальный подход в отечественной социальной педагогике и социальной работе / М. В. Фирсов // Педагогическое образование и наука. – 2011. – № 1. – С. 15–22.

Демиденко Т. М.,
к. п. н., доцент кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

В умовах розбудови української держави виявляється потреба у зміцненні сім'ї, як першооснови духовного, економічного і соціального розвитку суспільства, відродженні та утвердженні цінностей і виховного потенціалу української родини, піднесенні її ролі у вихованні підростаючого покоління.

Державні документи визнають і закріплюють пріоритети родини у вихованні дітей. Сім'ї відводиться активна роль у формуванні особистості, підготовленої до життя і праці у світі, що змінюється, розвитку її духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової і екологічної культури, створенні умов для творчої самореалізації кожного громадянина України.

У зв'язку з цим зростає науковий інтерес до визначення механізмів організації процесу родинного виховання, встановленні його особливостей.

Зазначені проблеми складають предмет відносно молодій педагогічній дисципліні – педагогіки сімейного виховання, яка вивчає процес формування особистості в унікальній соціально-педагогічній системі – родині.

Оздоровлення родини – невід'ємний компонент оздоровлення всього суспільства. Тому один із основних напрямів сучасних педагогічних пошуків – повернення до традицій національного виховання добільшовистської епохи, відродження цінностей української родинної педагогіки, статусу родини з її непорушним авторитетом, подружньою вірністю, любов'ю до дітей, відданістю обов'язку їх виховання (М. Стельмахович, П. Щербань, О. Вишневський).

Вивчення, відродження і збереження своїх родинних виховних традицій необхідно узгоджувати з потребами сьогодення.

Сучасна українська родина адаптується до нового способу життя в умовах громадянського суспільства. Відповідно родинне виховання має ґрунтуватися на формуванні свободи, сили волі, розуму дитини, яка здатна

відповідати сама за себе, покладатися на власні зусилля у вирішенні життєвих проблем. Описані риси узгоджуються і з народним виховним ідеалом, але формуються уже у новому історичному контексті.

Демократична сім'я характеризується горизонтальними виховними впливами від батьків до дітей та від дітей до батьків, передбачає діалог рівних, врахування взаємних інтересів. Чим старшою стає дитина, тим більше її інтересів враховується. Діти в таких сім'ях мають як свободу вибору, так і несуть певну відповідальність за власні рішення, чітко знають власні права і обов'язки, емоційно стійкі, впевнені у собі, активні, самостійні. Разом з тим, як підкреслює Є. Арутюнянц, ці діти важко адаптуються у середовищі, що побудовано за «вертикальним» принципом стосунків (армія, інші соціальні інститути).

Трансформація патріархальних та дитиноцентричних родин у демократичні вимагає демократизації родинного життя, визнання прав дитини, її гідності, рівності, позбавлення надмірної опіки над дитьми. О. Вишневський зауважує щодо важливості формування у дитини почуття самовпевненості і самовідповідальності.

Ще одна з проблем, що вивчається педагогікою сімейного виховання. Це – гармонізація участі батька та матері у родинному вихованні. При цьому враховуються дві тенденції: 1) обґрунтування особливої ролі батька у вихованні, специфіки його взаємодії з дитьми; 2) зближення ролі батька і матері у вихованні дитини, отождолення цих виховних впливів.

У педагогічній літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній, немає достатньо обґрунтованої інформації про роль батька на ранньому етапі розвитку малюка. Проте, підкреслюється необхідність участі батька у догляді за немовлям: купанні, одяганні дитини, прогулянок з нею. Як відмічає О. І. Кульчицька, найчастіше при цьому батько виконує підмінюючу роль. Разом з тим, у процесі залучення до догляду за дитиною і спілкування з нею, у батька формуються почуття близькості, прихильності, любові, уваги до дитини. Народжуються ці почуття лише під час догляду за немовлям, з перших днів, місяців життя малюка.

Як свідчать дослідження, найбільшу прихильність до дітей чоловіки починають відчувати, коли діти підросли. Сучасні чоловіки приділяють більше часу для спілкування з дитьми, при цьому вони стриманіші, емоційно стійкіші, великодушні, можуть не помічати дрібниць.

У суспільстві відбуваються певні зміни у гендерних ролях чоловіків і жінок, що впливають на виконання батьком виховної функції. В умовах, коли матеріально забезпечують сім'ю обоє батьків, жінки прагнуть кар'єрного зростання, менше часу приділяють домашньому господарству, чоловіки активніше включаються у домашні справи, беруть активнішу

участь у вихованні дітей. Остання тенденція одержує позитивну оцінку громадськості.

Актуальним напрямом сучасних досліджень у галузі родинного виховання залишаються питання формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя та шляхів розвитку психолого-педагогічної культури батьків.

Ярмоленко О.Д.

к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ

Питання ефективності соціальної реклами піднімається на протязі всього часу її існування. Цій проблемі присвячена велика кількість різноманітних публікацій, але до цього часу не вироблена чітка система критеріїв оцінювання коефіцієнта корисної дії впливу на соціум. Якщо розглянути цю проблему у загальному плані, то вона залежить від соціальної і психологічної результативності рекламного звернення до різних соціальних груп, а також від рівня впливовості рекламоносія. Визначення методології механізму впливу соціальної рекламної кампанії носить досить специфічний та індивідуальний характер, що не дозволяє провести її реальну оцінку безпосередньо перед початком самої кампанії, а це в свою чергу приводить до досить відчутних матеріальних і моральних втрат рекламодавця.

У широкому розумінні такий феномен соціального життя як соціальна реклама можливо розглядати як ефективний спосіб розповсюдження естетичних, морально-духовних, національних та загальнолюдських цінностей. Основою об'єктивної оцінки соціальної реклами є не економічна, як у комерційній рекламі, а комунікативна ефективність.

Відомий американський дослідник Р. Харріс вважає, що соціальні ідеї рухати набагато складніше ніж товари та послуги і з його точкою зору важко не погодитись бо ефективність бізнесової реклами можна підрахувати, порівняти рівень продажу товарів до проведення рекламної аказії та після її закінчення, відняти витрати на саму рекламу. Ці показники можна підрахувати як у конкретних грошових одиницях, так і у відсотках, які кількісно виражать власне ефективність [3].

Для оцінювання результативності соціальної реклами використовується цілий ряд критеріїв, а саме:

- 1) впізнаваність повідомлення;
- 2) запам'ятовуваність повідомлення;

- 3) харизматичність та притягувальна сила повідомлення;
- 4) агітаційна сила повідомлення.

Чим вищою є сумарна кількість балів за цими критеріями, тим вищою є результативність соціальної реклами. Також для підвищення ефективності соціальної реклами необхідно:

- чітко визначити цілі цієї реклами;
- визначити цільові групи. Для підвищення ефективності тема реклами повинна бути зрозуміла всій цільовій аудиторії, для цього потрібно розробити різноманітні інструменти впливу на певні соціальні групи, які відрізнятимуться характером сприйняття рекламного матеріалу;
- сформулювати інструмент соціальної активності;
- диференціюватися від вже наявної реклами – використовувати більш яскраві відтінки і індивідуальні рішення щодо конкретної соціальної проблеми;
- конкретизуватися на комунікативній меті, тобто виключити можливість багатоваріативного трактування суті соціальної реклами. Для цього потрібно використовувати такі повідомлення і зображення, які б однозначно визначали проблему, закладену в ідею реклами;
- намагатися досягнути цілісності подачі інформації, використовуючи в гармонічне співвідношення текстової і візуальної частин реклами;
- використовувати креатив, який повинен розбудити свідомість певної соціальної групи, заставити проникнутись важливістю і серйозністю проблеми і не залишати глядачів байдужими, добиватися ефекту стурбованості проблемою;
- для досягнення максимальної ефективності рекламних впливів використати комплексний підхід, тобто задіяти максимально можливості ЗМІ, при цьому підійти до розв'язування проблеми не шляхом дублювання, а шляхом повторюваності єдиної теми використовуючи різні канали для різних цільових груп;
- у соціальній рекламі необхідно подавати інформацію, на основі якої людина сама робитиме вибір і прийматиме рішення, тобто в ній не повинно бути інформації аксіоматичного характеру, проти якої у неї б виробилась зворотна реакція;
- при створенні реклами потрібно щоб її виробник мав такі ж особисті погляди на вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми, тобто він повинен відчувати суть самої проблеми;
- враховувати ціннісні, культурні, вікові, соціологічні особливості цільової аудиторії і піднімати проблеми, які актуальні на даний момент у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бернет Дж. Маркетинговые коммуникации. Интегрированный подход / Дж. Бернет, С. Мормальти – СПб: Питер, 2001. – 572 с.
2. Дейян А. Реклама / А. Дейян – М.: Сирин, 2002. – 144 с.
3. Борисов Б. Л. Технологии рекламы и PR: Учебное пособие для вузов / Б. Л. Борисов – М.: Гранд-Фаир, 2004.- 624 с.
4. С. В. Бориснев Социология коммуникации / С. В. Бориснев – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 270 с.
5. Пискунова М. И. Социальная реклама как феномен общественной рефлексии / М. И. Пискунова // Паблик рилейшнз и реклама в системе коммуникаций. - М., 2004. – С. 189.

Зобенько Н.А.,
к.п.н, доцент кафедри
початкової освіти

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сьогодні інтерес до проблеми девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики підвищується, оскільки впродовж останніх років простежується дія низки специфічних факторів, які в значній мірі зумовлюють зростання негативних проявів в суспільстві загалом і в середовищі неповнолітніх зокрема.

Девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства, що зумовлює активні пошуки ефективних шляхів профілактики сучасними вітчизняними вченими. У науковій літературі існує багато визначень девіантної поведінки, проте, попри певні відмінності, більшість сучасних українських учених розглядають девіантну поведінку як вчинки, дії індивіда, які не відповідають офіційним установкам, нормам, очікуванням. Виявлено, що формування девіантних форм поведінки неповнолітніх в сучасних умовах є наслідком складного комплексу взаємозумовлених соціальних, психологічних і біологічних факторів, які негативним чином позначаються на пізнавальних здібностях, ціннісних орієнтаціях, мотиваційних установках і поведінкових реакціях дітей і підлітків, зумовлюють їх дезадаптацію в соціальному середовищі. Найпоширенішими девіаціями в середовищі неповнолітніх є: бродяжництво, проституція, правопорушення, вживання психоактивних речовин (алкоголізм, токсикоманія, наркоманія) [1-4].

Встановлено, що в боротьбі з девіантними проявами у поведінці неповнолітніх в Україні все більшого значення набуває профілактична робота, основною характеристикою якої є спрямованість на попередження і мінімізацію негативних девіацій. Зміст профілактичної діяльності в найбільш загальному вигляді полягає в реалізації системи цілеспрямованих заходів, які забезпечують ефективну дію соціальних норм у всіх сферах життя суспільства. Результати аналізу наукової літератури свідчать, що профілактична робота має багаторівневий характер, який передбачає: здійснення соціально-економічних, ідеологічних, культурних заходів в загальнодержавних масштабах, спрямованих на якнайповніше задоволення матеріальних і духовних потреб неповнолітніх, формування соціальної зрілості і громадянської активності підростаючого покоління; координацію виховних впливів, які здійснюються за місцем проживання, навчання і спрямовані на оздоровлення мікросередовища; забезпечення виховної роботи з неповнолітніми, спрямованої на корекцію розвитку особистості і попередження аморальних явищ, протиправних дій.

У системі профілактики девіантної поведінки неповнолітніх чітко простежуються не тільки окремі напрямки і заходи загального характеру (загальносоціальна профілактика), але й індивідуалізовані заходи, адресовані конкретним особам (спеціальна профілактика). Кожен з цих видів профілактики має свою специфіку, яка виражається в способах і прийомах організації профілактичних впливів. Розрізняють первинну, вторинну і третинну профілактику. Так, реабілітаційно-корекційна робота з дезадаптованими дітьми розглядається багатьма вченими як важлива складова профілактичної роботи, оскільки переважна більшість неповнолітніх з девіантною поведінкою є соціально дезадаптованими. Психолого-педагогічна і соціальна реабілітація – це комплекс заходів соціальної підтримки і діагностико-корекційних програм з подолання різних форм дезадаптації неповнолітніх, інтеграції їх в соціум. Залежно від характеру дезадаптації в реабілітаційних заходах, які здійснюються відповідними інститутами і службами, в першу чергу, освітніми закладами, домінують або психолого-педагогічні діагностико-корекційні програми, які виявляють і виправляють дефекти психічного розвитку, включаючи як пізнавальну сферу, так і особистісні властивості, або ж соціально-педагогічні програми ресоціалізації, відновлення соціального статусу підлітка в системі міжособистісних відносин, переорієнтацію референтних установок.

Аналіз праць учених дозволив виявити деякі важливі педагогічні принципи (інтегративності, системності, міжфакторної зумовленості) та умови (єдність морального і правового виховання, поєднання індивідуальних і групових форм впливу, самовиховання) ефективності профілактичної роботи з дезадаптованими дітьми і підлітками. У процесі

дослідження з'ясовано, що на сьогоднішній день в Україні існують різні рівні регіональної інфраструктури профілактики, реабілітаційного простору і здійснення покарань для неповнолітніх: інститути загального соціального попередження; первинної соціальної превенції; вторинної спеціальної превенції; кримінально-правової превенції. Таким чином, серед суб'єктів профілактики можна виділити: суб'єкти загальної соціальної профілактики (органи і установи системи освіти, охорони здоров'я, соціального обслуговування, опіки, культури, дозвілля тощо); суб'єкти спеціалізованої профілактики, які ведуть роботу з контингентом неповнолітніх з „групи ризику” (комісії у справах неповнолітніх, підрозділи з попередження правопорушень серед неповнолітніх, центри тимчасової ізоляції, спеціальні навчально-виховні установи закритого типу).

Попри значні здобутки (як в теоретичному, так і практичному аспектах), система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в Україні потребує подальшого вдосконалення з урахуванням тих умов, які склалися в суспільстві внаслідок реформування політичної, правової, соціально-економічної, освітньої, етнічної сфери. Це, зокрема: розробка і реалізація цілеспрямованої молодіжної політики, яка передбачає комплексний підхід до проблем підростаючого покоління (вирішення питань освіти, працевлаштування, дозвілля, житлових умов, соціальних послуг); вдосконалення нормативно-правової бази стосовно неповнолітніх, особливо, їх ефективного соціально-правового захисту; докорінна зміна самого підходу до профілактичної роботи, в центрі уваги якої повинні бути не власне самі девіантні прояви, а особистість неповнолітнього, його спосіб життя; домінування заходів соціальної допомоги (економічної, психологічної, соціально-педагогічної, медико-психіатричної) над адміністративними, кримінально-правовими методами і формами впливу; подолання відомчої обмеженості і чітка координація і диференціація діяльності всіх інституцій, які залучені до роботи з неповнолітніми.

Сьогодні все більше відчувається необхідність створення принципово нової системи боротьби з девіантними проявами в середовищі неповнолітніх, яка б спрямовувалась, в першу чергу, на усунення причин і умов, які породжують ці прояви і на превентивну профілактику. У вирішенні цих завдань повинно брати участь все суспільство, регіональні органи державної влади з такими його значимими інститутами, як сім'я і школа.

Нові орієнтири соціальної політики держави передбачають перегляд ситуації з позицій гуманізму і ефективності діяльності. Соціальна профілактика відхилень в середовищі неповнолітніх повинна базуватися на наступних підходах: виокремлення категорії неповнолітніх як особливої групи громадян з врахуванням її особливого статусу; визнання

пріоритетності даного напрямку діяльності, від реалізації якого в значній мірі залежить майбутнє держави, її стабільність і безпека; створення ювенальної юстиції як особливої системи правосуддя для неповнолітніх; забезпечення комплексності діяльності, оскільки соціальна профілактика є системою заходів економічного, соціально-політичного, правового, психолого-педагогічного, виховного, організаційного характеру.

Основними напрямками профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, які визначають завдання і напрямки діяльності всіх суб'єктів профілактики, доцільно визначити такі: створення в суспільстві умов, за яких неповнолітні зможуть в повній мірі розкрити свої здібності, закласти фундамент позитивного розвитку в майбутньому; усунення загрози правам, свободам і законним інтересам підростаючого покоління, їх активний захист; запобігання залученню в злочинну діяльність дітей і підлітків з боку дорослих; обмеження неправових методів регуляції міжособистісних і господарсько-економічних відносин, в яких беруть участь неповнолітні; зміна суспільної свідомості і формування позитивних ціннісних орієнтацій дезадаптованих дітей і підлітків; формування терпимості і позитивного ставлення до неповнолітніх як до найбільш вразливої і найменш захищеної категорії громадян в перехідний період; підвищення ефективності і вдосконалення діяльності органів, які покликані забезпечувати протидію девіантним проявам неповнолітніх; формування дієвого механізму практичної реалізації державних заходів в сфері охорони дитинства, контролю і відповідальності за прийняті рішення; створення координуючого органу – уповноваженого з дотримання і захисту прав неповнолітніх. Дуже важливо, щоб об'єктом соціальної політики в перехідний період було все підростаюче покоління, а не тільки діти, які перебувають в несприятливих життєвих умовах і, безперечно, вимагають посиленої уваги. З цією метою необхідно забезпечувати комплексний соціальний захист по двох основних напрямках: підтримка дитинства загалом як найбільш цінного і відповідального періоду життя людини; підтримка учасників процесу соціалізації дитини. Тільки такий підхід може забезпечити широке охоплення всіх неповнолітніх заходами превентивної роботи.

Подальшого вивчення і наукового обґрунтування вимагають питання: функціонування нових типів закладів соціально-педагогічної і психологічної допомоги неповнолітнім; розробка наукових основ співробітництва державних, приватних і громадських структур, які здійснюють профілактичну роботу з неповнолітніми; підготовка відповідних фахівців для роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки; вивчення і узагальнення зарубіжного досвіду з проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Козубовська І.В. Рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх (психолого-педагогічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук / І.В. Козубовська. – К.: 1996. – 48 с.
2. Оржеховська В.М. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук / В.М. Оржеховська. – К.: 1995. – 42 с.
3. Тарновська О.С. Девіантна поведінка підлітків і превентивна робота : Навч.-метод. посіб. Ч. 2 / О. С. Тарновська; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. - Чернівці : Рута, 2003. - 72 с.
4. Федорченко Т.Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища : монографія / Т. Є. Федорченко; Ін-т пробл. виховання АПН України. - Черкаси : ЧП Чабаненко Ю.А., 2009. - 358 с.

Мовчан В.І.

к.п.н., старший викладач кафедри
початкової освіти

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У науковій літературі поняття «освітнє середовище» трактується з різних позицій: як різноманітне полікультурне утворення, індивідуальне для кожного, хто навчається, середовище для побудови власного «Я», що забезпечує створення умов для актуалізації внутрішнього світу того, хто навчається, його особистісного зростання, самореалізації, становлення самосвідомості; як система впливів й умов формування особистості за наданим зразком, а також можливостей для її розвитку, які перебувають у соціальному та просторово-предметному оточенні [4, с. 14]; як сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що вможливує саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дитини. Освітнє середовище постає як функційне та просторове об'єднання суб'єктів освіти, між якими налагоджують тісні різнопланові групові взаємозв'язки, і може бути схарактеризоване як модель соціокультурного простору, де відбувається становлення особистості [3, с. 8].

Освітнє середовище інтегрує матеріальне й соціально-культурне оточення студента. В. Гриньова слушно зауважує, що лише в «культурному середовищі можуть сформуватися фахівці, здатні вільно і

широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство взагалі й школа зокрема» [2, с. 5].

Для формування сприятливого освітнього середовища підготовки майбутніх учителів початкових класів до художньо-проектної діяльності учнів нами ужито таких заходів:

а) вивчення педагогічного вітчизняного й світового досвіду організації проектно-художньої діяльності учнів початкової школи;

б) упровадження в навчальний процес передових педагогічних методик та інтерактивних технологій (метод проектів, ігрові методи, технологія морфологічного аналізу, технологія відкритих запитань А. Гіна, технологія «портфоліо», інформаційно-комунікаційні технології тощо), які сприяють розвитку логічного й образного мислення, реалізації творчого потенціалу та самовираження;

в) розроблення науково-методичного забезпечення, що охоплює інформаційні ресурси та комп'ютерні засоби навчання;

г) створення викладачем особливої позитивної аури занять, з огляду на творчий характер художньо-проектної діяльності, що оптимізує розвиток здатності до художнього відчуття (форми, кольору, оздоблення, фактури тощо), спрямовує студентів на пошук і засвоєння нової інформації, оволодіння необхідним обсягом практичних умінь.

Процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів неможливий без утвердження національних етнохудожніх цінностей і виховання на цій основі естетичних ідеалів і смаків. Твори декоративно-ужиткового мистецтва близькі й зрозумілі молодшим школярам. Цілісність, синкретичність, функціональність, духовність народного декоративно-ужиткового мистецтва – невичерпне джерело нових ідей для художніх проектів. Майбутній учитель початкових класів повинен бути носієм національних художніх традицій, уміло впроваджувати їх у життєдіяльність українського суспільства.

Чітку педагогічну спрямованість має й практичне оволодіння техніками виконання різних видів оброблення матеріалів. На цьому етапі студенти засвоюють різні ремісничі техніки, що дає змогу розвинути й закріпити теоретичні знання, практичні вміння та навички. Виготовлені зразки різних виробів згодом можуть бути використані на уроках трудового навчання під час організації проектно-художньої діяльності учнів. Для підвищення мотивації студентів на цьому етапі навчання впроваджено в навчальний процес майстер-класи народних майстрів, які володіють різними видами й технологіями роботи з художніми матеріалами.

Для формування у студентів умінь використовувати теоретичні знання з основ кольорознавства й композиції у практичній діяльності нами

запропоновано такі завдання: виконати стрічковий орнамент (геометричний, рослинний, змішаний) в ахроматичній кольоровій гамі; виконати стрічковий орнамент у холодних і теплих кольорових гамах; виконати сітчатий і центричний орнамент, використовуючи контрастні й нюансні кольори. Завдання передбачали підготовку орнаментальних композицій у різних техніках: малюнок, аплікація, витинанка, ліплення тощо. Далі завдання ускладнювали, використовували поняття «стиль» і «стильова гармонія»: з'ясування взаємозв'язку декоративної прикраси з формою предмета; створення декоративної композиції на задану тему («Чашка для казкового героя (за вибором студента)», «Посуд майбутнього» та ін.). Завдання такого змісту спрямовані на розвиток у студентів умінь додавати елементи новизни й оригінальності, сприяють руйнуванню стереотипного стилю мислення.

Для розвитку творчих здібностей студентів застосовано сформульований В. Андрєєвим принцип діалектичної єдності й оптимальної взаємодії в руслі усвідомлюваних (логічних) і неусвідомлюваних (інтуїтивних) процедур навчально-творчої діяльності. Правила реалізації цього принципу відображено у процесі педагогічного керівництва навчально-творчою діяльністю, яку необхідно періодично стимулювати і впливати як на свідомі, так і на несвідомі процедури психічної діяльності студентів; стимулювання інтуїції з використанням евристичних вказівок, прийомів аутотренінгу й релаксації, функціональної музики тощо; стимулювання логічних процедур діяльності студентів з орієнтацією на використання логічних прийомів аналізу, порівняння, узагальнення, класифікації, опису, визначення, пояснення, доведення тощо [1, с. 125].

Вагомий вплив на процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів має також предметне оточення, де вони живуть, навчаються й відпочивають. Це позначається на розвитку морального ставлення людини до суспільства, іншої людини, праці; формує потребу сприймати й переживати естетичні цінності, самому створювати їх у предметному середовищі; розвиває здатність бачити красу форм, колірної гармонії, пропорційності величин, природної і створюваної руками людини композиції у предметному оточенні; формує художній смак, сприяє позитивному настрою студентів, посилює бажання жити і працювати за законами краси.

Водночас зауважимо, що будь-яке бездоганно організоване предметне середовище буде «мертвим» без головної дійової особи у процесі виховання – творчої особистості вихователя [5, с. 31].

В освітньому середовищі, що сприяє ефективній підготовці майбутнього вчителя початкових класів до проектно-художньої діяльності

учнів, вагому роль відіграє система додаткових позааудиторних занять: відвідування художніх виставок, участь у гуртках, тренінгах, майстер-класах народних умільців для розвитку індивідуальних художніх здібностей, представлення власних художніх виробів на різних виставках у навчальному закладі, місті тощо. Позитивні враження, духовна насолода від таких занять спонукають до продуктивної проектно-художньої і творчої методичної діяльності у початковій школі.

Створення творчого освітнього середовища, яке сприяє вільному вияву художніх можливостей студентів, застосування різнорівневих індивідуальних і диференційованих завдань ефективно впливають на процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів.

Отже, спеціально організоване освітнє середовище підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів передбачає соціокультурні умови, художньо-естетичне предметне оточення студентів і сприятливі міжособистісні взаємини.

Список використаних джерел

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань : изд-во Казанского университета, 1988. – 288 с.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. М. Гриньова ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 31 с.
3. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. І. Каташов ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с.
4. Кречетников К. Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе : монография / К. Г. Кречетников. – М. : Госкоорцентр, 2002. – 296 с.
5. Меерович М. И. Теория решения изобретательских задач / М. И. Меерович, Л. И. Шрагина. – Минск : Харвест, 2003 – 428 с. – (Библиотека практической психологии).

Пакушина Л.З.,

к. п. н., старший викладач кафедри
соціальної роботи та соціальної педагогіки

ДОСЛІДЖЕННЯ ВАЛЕОГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Валеограмотність (ВГ) - це важлива професійна якість майбутнього соціального педагога, що забезпечується валеологічною підготовкою, під час якої у майбутнього спеціаліста формується прагнення до пізнання Істини та сенсу життя, морального, інтелектуального та фізичного самовдосконалення, дотримання основних принципів і правил здорового способу життя та сприяння формуванню таких же властивостей у інших. Валеограмотний фахівець, як правило, добре знає вікові особливості функціонування організму людини та механізми його саморегуляції, володіє основними методиками валеодіагностики та оздоровлення організму. Змістовими компонентами ВГ є: ціннісно-світоглядний, діяльнісно-практичний та когнітивний.

Для визначення рівнів ВГ майбутніх педагогів, керуючись роботами О. Дворнікової [2], С. Добротворської [3], С. Лапаєнко [4], В. Лободіна [5] та інших, ми використовували комплекс методів: опитування, тестово-контрольні методи, методи статистичної обробки даних.

Дослідження проводилося на базі Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка та Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. Дослідженням було охоплено 154 студенти спеціальності «соціальна педагогіка», які навчалися на 1-6 курсах. На різних етапах експерименту до роботи залучалися студенти – майбутні учителі біології та хімії 1-6 курсів (204 та 152 студентів). Всього 510 студентів. Контрольна та експериментальна групи складала по 255 студентів кожна.

Когнітивний компонент ВГ оцінювався за допомогою спеціально підібраних тестових завдань: 77 тестів закритої форми, що дозволяють діагностувати загальні знання основних фізіологічних механізмів здоров'я, основних принципів та правил ЗСЖ і деяких важливих засобів збереження здоров'я людини за різних умов її життєдіяльності. Максимальна кількість балів, які студенти могли набрати за правильні відповіді на тестові завдання – 136. Це дало підстави для градації компонентів ВГ на чотири рівні (таблиця 1).

Діяльнісно-практичний та ціннісно-світоглядний компоненти ВГ оцінювались за допомогою анкет, розроблених на основі адаптованого тесту В. Ананьєва «Введення у психологію здоров'я». Питання анкети 1 дозволили визначити діяльнісно-практичний компонент ВГ. Відповідь на

кожне із питань отримала певну кількість балів від 12 до 0. Загальна кількість балів, які студенти могли набрати, становить від 0 до 136 балів. Питання анкети 2 дозволили визначити ціннісно-світоглядний компонент ВГ. Відповіді на кожне з них оцінювалися від 22 до 0 балів. Загальна кількість балів, які студенти могли набрати, становить від 0 до 136 балів.

Таблиця 1

Рівні компонентів ВГ студентів

Рівні компонентів валеологічної грамотності студентів залежно від кількості набраних балів	Бали
Валеологічний дилетантизм	Від 1 до 34
Середня валеологічна грамотність	Від 35 до 68
Достатня валеологічна грамотність	Від 69 до 101
Висока валеологічна грамотність	Від 102 до 136

Результати тестувань та анкетувань оброблялися за допомогою комп'ютерної програми Microsoft Excel. Дослідження проводилося стосовно кожного компонента ВГ майбутніх педагогів окремо на основі емпіричних розподілів, вивчалися кількісні та якісні показники вибірок. До кількісних показників віднесли найважливіші числові характеристики групи: середнє арифметичне значення і стандартне відхилення. Під якісною розуміють ознаку, яку неможливо виміряти точно, але яка дозволяє порівнювати об'єкти між собою і розташовувати їх у порядку зростання чи спадання якості [1, с. 201]. У нашому випадку – це бали і рівні.

Спочатку перевірили гіпотезу про однорідність вибірок (контрольної та експериментальної груп) за критерієм Вілкоксона для великих об'ємів вибірок [1, с. 247]. Після цього знайшли основні числові характеристики вибірок, а потім порівняли дисперсії (за критерієм Фішера–Снедекора [1, с. 207]) та середні арифметичні вибірок (за критерієм Стьюдента [1, с. 215]) і встановили, що у процесі дослідження дотримано принцип однаковості кількісних і якісних показників контрольної та експериментальної груп.

Результати тестування студентів виявили, що студенти обох досліджуваних груп володіють валеологічними знаннями на рівні середньої функціональної валеограмотності (СВГ). За допомогою анкетування встановлено, що валеологічна діяльність студентів обох досліджуваних груп також перебуває на рівні СВГ. Результати анкетування продемонстрували, що ціннісно-світоглядні настанови студентів щодо проблеми здоров'я перебувають на рівні достатньої функціональної валеограмотності (ДВГ) (таблиця 2). Проте, лише 19,6% із опитаних студентів вважають питання збереження здоров'я життєво-важливими та професійно-значущими для себе, менше половини з них (47,1%)

переконані, що основою здоров'я є моральні норми та загальнолюдські цінності, тільки 32,5% – намагаються досягати певних моральних цілей. Тому здійснений аналіз допоміг визначити, на які питання слід більше звернути увагу при підготовці та організації навчально-виховної роботи зі студентами з метою підвищення рівня їх зацікавлення проблемою здоров'я та формування їх духовно-моральних позицій.

Таблиця 2

Основні характеристики контрольної та експериментальної груп на етапі вхідного контролю (зведені дані), n=510

		Показники	Середнє вибіркове	Довірчий інтервал	Рівень	Значення T-критерію
Компоненти	когнітивний	КГ	3,01	(2,94; 3,07)	СВГ	0,86
		ЕГ	2,97	(2,90; 3,04)	СВГ	
	ціннісно-світоглядний	КГ	4,20	(4,12; 4,28)	ДВГ	0,86
		ЕГ	4,15	(4,07; 4,23)	ДВГ	
	діяльнісно-практичний	КГ	3,43	(3,36; 3,50)	СВГ	0,20
		ЕГ	3,42	(3,35; 3,49)	СВГ	
Узагальнені дані		КГ	3,50	(3,41; 3,59)	СВГ	0,72
		ЕГ	3,45	(3,36; 3,54)	СВГ	

Оскільки ВГ являє собою цілісну якість особистості, для її визначення ми спробували застосувати структурно-функціональний підхід, який дав можливість визначити роль усієї системи компонентів у формуванні відповідного рівня ВГ особистості (таблиця 3, рисунок 1). Такий підхід демонструє відносно невисокий рівень валеологічного дилетантизму (ВД) у студентів майбутніх педагогів. Проте, якщо розглянути рівні ВГ студентів четвертих курсів різних спеціальностей (усього 164 особи), то виявляється, що рівень валеологічного дилетантизму найчастіше спостерігається у студентів майбутніх соціальних педагогів. Високі рівні функціональної ВГ ми виявили лише у 13% респондентів, причому у студентів-біологів цей показник практично удвічі більший ніж у студентів інших педагогічних спеціальностей (таблиця 4).

Вважаємо, що із трьох компонентів ВГ під час проведення валеологічного навчання найпершим формується рівень мотиваційно-світоглядного компоненту, наступним когнітивний компонент і лише потім діяльнісно-практичний.

Найбільш сталим та стабільно-зростаючим із усіх компонентів ВГ є діяльнісно-практичний. Два інші можуть змінюватися у бік як збільшення, так і зменшення в залежності від психофізіологічного стану, потреб особистості та впливів соціального середовища. Так, когнітивний компонент в значній мірі залежить від процесів пам'яті людини: запам'ятовування, збереження і забування.

Таблиця 3

Валеологічна грамотність студентів педагогічних спеціальностей за результатами констатувального експерименту

Компоненти ВГ	Критерії ВГ	Рівні ВГ			
		ВД	СВГ	ДВГ	ВВГ
Когнітивний	Валеологічна інформованість (у %)	14,3	72,4	13,3	0
Ціннісно-світоглядний	Ціннісно-світоглядні настанови щодо проблеми здоров'я (у %)	0	14,3	53,5	32,2
Діяльнісно-практичний	Валеологічна діяльність (у %)	4,5	48,4	47,1	0
Узагальнена ВГ (у %)		6,6	47,5	37,2	8,62

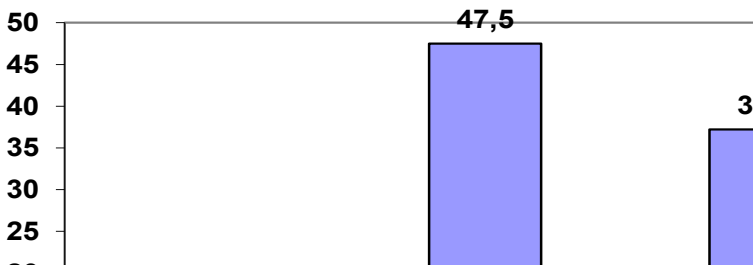

Рис. 1. Рівні валеологічної грамотності майбутніх педагогів за результатами констатувального експерименту:

ВД – валеологічний дилетантизм; СВГ – базова ВГ; ДВГ – достатня ВГ; ВВГ – висока ВГ

Тобто, когнітивний компонент ВГ студентів є різницею між засвоєними знаннями, уміннями та їх залишком на момент діагностування. Вважаємо його відносним показником рівня ВГ особистості, оскільки студенти під час навчання в університеті оперують валеологічними термінами та поняттями лише при вивченні валеологічно-спрямованих дисциплін, а тому закономірним є процес поступового забування таких знань. Проте, при виникненні життєвої необхідності чи під впливом змін ціннісно-світоглядного компоненту ВГ студент може відновити або навіть покращити свій рівень когнітивного компоненту валеограмотності.

Важливим він є також для діагностики рівня засвоєння знань студентів на етапі навчання.

Таблиця 4

Рівні ВД і ВВГ у студентів четвертих курсів педагогічних спеціальностей

Рівні	Майбутні соціальні педагоги (44 особи)	Майбутні педагогі-біологи (66 осіб)	Майбутні педагогі-хіміки (54 особи)
ВД	22,7% (10 осіб)	6,1% (4 особи)	11% (6 осіб)
ВВГ	13,6% (6 осіб)	16,6% (11 осіб)	9,2% (5 осіб)

Оскільки ціннісна сфера особистості може бути декларованою антивалеологічними цінностями суспільного оточення, а також актуалізуватися іншими важливими для особистості потребами чи мотивами, то ціннісно-мотиваційний компонент може бути принципово різним на усіх рівнях ВГ. Ми виявили окремі випадки, коли демонструється високий рівень ціннісно-світоглядного компонента на фоні низького діяльнісно-практичного. Це – прояв наявності декларованої системи цінностей щодо проблеми здоров'я. Відповідно, такі варіанти поєднань необхідно віднести до рівня ВД, коли людина на словах цінує здоров'я, а насправді, має здоров'яруйнуючу поведінку.

Отже, дослідження довели, що рівень ВГ майбутніх педагогів не є достатнім для успішного виконання ними професійних обов'язків. Для підвищення рівня сформованості ВГ майбутніх соціальних педагогів потрібно визначити комплекс організаційно-педагогічних умов, впровадження яких сприятиме удосконаленню процесу валеологічного навчання майбутніх педагогів, протистоянню негативним впливам життєвого середовища молодих людей і формуванню їх ЗСЖ; збереженню та зміцненню індивідуального і громадського здоров'я; обізнаності населення з чинниками, які негативно впливають на його стан. Дотримання організаційно-педагогічних умов формуватиме високі рівні ВГ майбутніх педагогів, змусить приділяти більше уваги безпосередньо процесу валеологічного навчання та виховання і допоможе розвивати подальші наукові розвідки у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Гмурман В. Е. Руководство к решению задач по теории вероятностей и математической статистике / В. Е. Гмурман. – М.: Высш. школа, 1999. – 400 с.
2. Дворникова О. Б. Формирование валеологической компетентности студентов педагогического колледжа в процессе предметной подготовки: дисс. ... кандидата пед. наук: 13.00.08 [Электронный

ресурс] / Ольга Борисовна Дворникова. – Екатеринбург. – 2005. – 182 с. – Режим доступу: <http://diss.rsl.ru/diss/05/0641/050641037.pdf>.

3. Добротворская С. Г. Проектирование и реализация системы педагогической ориентации студентов на здоровый образ жизни: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 [Электронный ресурс] / Светлана Георгиевна Добротворская. – Казань, 2003. – 417 с. – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru/diss/03/0675/030675006.pdf>
4. Лапаєнко С. В. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Світлана Володимирівна Лапаєнко. – К., – 2000. – 223 с.
5. Лободин В. Т. Педагогические условия формирования валеологической грамотности в процессе образования взрослых: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Владимир Тихонович Лободин. – Санкт-Петербург, 2000. – 220 с.

Цимбал О. Ю.

к.п.н., доцент кафедри педагогіки
вищої школи і освітнього менеджменту

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Як зазначається у Національній доктрині розвитку освіти, пріоритетними завданнями перед сферою освіти є розвиток людського потенціалу, забезпечення нового рівня якості підготовки спеціалістів, формування високоосвіченої творчої особистості [1]. У цих умовах особливо необхідним є опанування таким важливим інструментом активізації творчих сил, як самоменеджмент.

Виникнення самоменеджменту багато в чому пов'язано з переосмисленням змісту діяльності особистості і більш глибоким розумінням процесів діяльності, що протікають всередині організації. У процесі розвитку самоменеджменту як науки підходи до його визначення, сфері застосування і можливого інструментарію неодноразово змінювалися, так що навіть до теперішнього часу більшість з базових понять до кінця не є строго визначеними.

Мова йде про постановку мети, планування роботи і розподіл часу, техніку роботи, систематизацію, організацію справи і контроль, про питання, пов'язані найтіснішим чином з власною поведінкою, зі власними справами і звичками. Мета самоменеджменту полягає в тому, щоб максимально використовувати особисті можливості, усвідомлено управляти ходом свого життя і долати зовнішні обставини, як на роботі, так і в особистому житті. Плануючи і раціонально організовуючи свою

роботу і життя, людина забезпечує корисне і доцільне використання своїх духовних і фізичних сил.

На теперішній час самоменеджмент визначають як управління власними ресурсами, тобто вміння їх виявляти, зберігати, розвивати і раціонально використовувати, бути успішною і самодостатньою людиною. Самоменеджмент студента – це послідовне застосування практичних методів управління у повсякденній навчальній діяльності, спрямоване на оптимальне та усвідомлене використання персональних ресурсів людини: інтелект, компетенції, волю, здібності, уміння, навички, практику тощо [2].

Соціальний працівник, котрий прагне до успіху, зобов'язаний володіти собою як унікальним і безцінним ресурсом так, щоб постійно підтримувати свою продуктивність і хороший фізичний стан. Це визначає й здатність працювати напружено, витратити енергію і здатність її накопичувати. Успішні люди динамічні, регулярно вчаться і не бояться нових ситуацій. Соціальний працівник, який схильний уникати проблемних ситуацій, боїться ризикувати, так і не спроможеться розкрити свої здібності, втрачає впевненість і перетворює ділове життя в рутину. Тому особливого значення набувають навички самоменеджменту, які студент набуває у процесі професійної підготовки.

Студенти набувають навичок самоменеджменту безпосередньо чи опосередковано. Так чи так, елементи самоменеджменту містять більшість дисциплін бакалаврського рівня підготовки соціального працівника. Проте, доцільність викладання спеціальної дисципліни з самоменеджменту існує. Велика кількість годин виділена для самостійного вивчення студентами в процесі фахової підготовки, що потребує вмінь постановки мети, самоорганізації, самопізнання та самоаналізу своєї навчальної діяльності, самоконтролю. Самоменеджмент дозволяє визначати, формулювати, категоризувати, артикулювати, прогнозувати, контролювати результати власної діяльності студента, тобто усвідомлено і цілеспрямовано управляти власною діяльністю.

Отже, розвиваючи навички самоменеджменту у студентські роки, фахівець соціальної роботи забезпечує собі більші можливості в пошуку майбутньої роботи, в успішній реалізації себе як фахівця і як особистості.

Список використаних джерел

1. Про Національну доктрину розвитку освіти. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
2. Лукашевич Н. П. Теория и практика самоменеджмента: Учеб.пособие. – К.: МАУП, 1999. – 360с.

Матвійчук М. М.
к. п. н., викладач кафедри
соціальної роботи та соціальної педагогіки

**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДО РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ
ВНАСЛІДОК КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ
В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ «ТРЕНІНГОВИЙ ТАБІР
ДЛЯ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ»**

Тривожні події в країні як ніколи гостро підняли у роботі спеціалістів психологічної служби навчальних закладів різного типу питання дотримання прав людини та цінності кожної особистості у суспільстві в період суспільно-історичних змін. Разом з тим, внаслідок соціальних потрясінь та конфліктів, як у окремих людей, так і у різних соціальних груп незалежно від віку та статусу у суспільстві нагальною стала потреба у отриманні соціально-психологічного захисту та підтримки.

В цілому протягом 2014-2015 н. р. професійними послугами практичних психологів було охоплено 101 211 осіб, а соціальними педагогами – 114 764 осіб (діти та дорослі з числа внутрішньо переміщених осіб, із сімей учасників АТО, а також педагогічні працівники) за усіма професійними напрямками роботи спеціалістів психологічної служби, зокрема з таких питань, як: виявлення тривожності, відчуття самотності, страху, агресії, конфліктності, акцентуацій характеру, схильності до деструктивної (аутоагресивної) поведінки, симптомів травми та ПТСР тощо; вивчення впливу екстремальних умов (подій) на особистість та інших.

Варто підкреслити, що держава зробила декілька законодавчих кроків для поліпшення окресленої проблеми. Починаючи з 2012-2013 навчального року МОН України рекомендувало впроваджувати в навчальних закладах «годину психолога» з метою забезпечення проведення системних занять психологічного та соціально-педагогічного спрямування, зокрема з питань попередження негативних явищ в учнівському середовищі (Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 04.07.2012 № 1/9-488 «Щодо організації та проведення «годин психолога» у загальноосвітніх навчальних закладах»). Також були надані рекомендації щодо напрямів та завдань діяльності самої психологічної служби (зокрема, в листах МОН від 06.06.2013 № 1/9-413 «Про впровадження факультативних курсів працівниками психологічної служби системи освіти»; від 17.02.2014 № 1/9-118 «Щодо профілактичної роботи з запобігання протидії поширенню наркоманії серед дітей та учнівської молоді»; від 11.03.2014 № 1/9-135 «Про надання психологічної

допомоги учасникам навчально-виховного процесу»; від 28.03.2014 № 1/9-179 «Щодо профілактики суїцидальних тенденцій серед учнів»; від 04.09.2014 р. №1/-144 «Щодо забезпечення безпеки вихованців, учнів та студентів»; від 28.10.2014 р. № 1/9-557 «Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей»; від 23.07.2015 р. № 1/9-347 «Про забезпечення фахівцями та пріоритетні напрями діяльності психологічної служби системи освіти у 2015-2016 навчальному році»; від 07.08.2015 р. № 1/9-347 «Щодо профілактики учинення дітьми навмисних самоушкоджень» та ін.).

Проте, слід відзначити, що така специфічна робота з дітьми, їх батьками та педагогічними працівниками у конфліктний та постконфліктний період як кризове консультування, профілактика наслідків стресів і дистресів, гострих емоційних станів, переживання горя і втрат, була новою для багатьох спеціалістів як психологічної служби системи освіти, так і працівників ЦССДМ, а переважна частина фахівців взагалі не проходила навчання з питань кризового консультування та роботи з особами, що переживають або пережили травму.

Працівники ж ЦССДМ за своїми професійними обов'язками мають надавати різні види соціальних послуг таким категоріям як внутрішньо переміщені особи, учасники АТО, військовослужбовці, сім'ї, що опинились в складних життєвих обставинах, проте, як вже зазначалося вище, спеціалізована підготовка цих фахівців до роботи з окресленими групами клієнтів відсутня або має епізодичний характер.

За даними прес-служби УДСНС у Черкаській області, станом на 4 червня 2015 року на території Черкащини перебуває 13 тисяч 62 внутрішньо переміщених осіб із Криму та східних регіонів України. І більше 2,2 тисячі із них – це діти. Саме тому вкрай актуальним є питання підготовки спеціалістів психологічної служби та працівників ЦССДМ Черкаської області до надання фахової психолого-педагогічної підтримки особам (сім'ям), що перебувають у складних життєвих обставинах, особам, які знаходяться в стресовому стані або мають прояви посттравматичного стресового розладу, а також до здійснення кризового консультування.

Актуальність впровадження «Тренінгового табору для фахівців освітньої та соціальної сфери» як форми додаткової неформальної освіти зумовлюється також і тим, що формальна освіта потребує інноваційних підходів до навчання і підвищення професійної компетенції фахівців, зокрема психологічної служби системи освіти і соціальної сфери. Крім того, форми вищої та післядипломної освіти обмежені в часовому просторі, існує значно великий розрив між практикою та освітніми програмами, за якими працюють ВНЗ III-IV р. а., відсутня можливість гнучких змін навчальних програм відповідно до нагальних потреб суспільства [1]. Разом

з тим, фахівці освітньої (зокрема практичні психологи і соціальні педагоги) та соціальних сфер мають потребу у набутті та розвитку ключових компетенцій, необхідних для здійснення роботи з вище означених питань, у створення умов для особистісного і професійного самовдосконалення, саморозвитку і самореалізації упродовж усього життя.

Застосування моделі Тренінгового табору для додаткового професійного навчання забезпечує:

- комплексний мультидисциплінарний підхід до розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби;
- побудову інтегративної структури, де потрібний навчальний курс підготовки могли б собі вибрати і вже професійний фахівець, і той, хто тільки починає працювати;
- отримання спеціалістами комплексної системи знань, підвищення рівня спеціалізованої фахової підготовки;
- формування у спеціалістів умінь та навичок створення позитивного соціально-психологічного клімату в навчальному закладі та/чи в сім'ї, оптимізації змісту і форм психологічної просвіти;
- попередження вторинної травматизації як учасників навчально-виховного процесу, так і фахівців, які працюють особами, що переживають чи пережили травму;
- міжсекторальну взаємодію у здійсненні психологічного, соціально-педагогічного і соціального супроводу осіб (сімей), що перебувають у складних життєвих обставинах [1; 2].

В рамках ініціативи «Зміцнення миру та толерантності в громадах» за фінансової підтримки МБФ «Український жіночий фонд» з квітня 2016 року в Черкаській області стартував проект «Тренінговий табір для фахівців освітньої та соціальної сфери». Мета проекту: сформувати у спеціалістів психологічної служби навчальних закладів та фахівців Центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді Черкаської області професійні вміння та навички роботи з особами, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні.

Основна цільова група: спеціалісти психологічної служби (керівники психологічних служб, соціальні педагоги та практичні психологи) начальних закладів і установ освіти різного типу, соціальні працівники Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Проведено перший ТТ за програмою роботи (можливі зміни).

Формат роботи тренінгових таборів передбачає проведення 2-денних та 5-ти денних таборів програма яких представлена в табл.1.

Реалізація проекту в Черкаській області дозволить:

- актуалізувати питання підготовки фахівців по роботі з особами, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні;

Таблиця 1.

Програми тренінгових таборів для фахівців соціальної та педагогічної сфери

Орієнтовна програма 2-х денного тренінгового табору	Орієнтовна програма 5-ти денного тренінгового табору
<p>1-й день: Модуль 1 «Основи тренерської діяльності» Модуль 2 «Соціально-педагогічна підтримка учасників навчально-виховного процесу в період конфлікту в Україні»</p> <p>2-й день: Модуль 3 «Методи та технології соціально-психологічної роботи з особами які мають посттравматичні стресові розлади» Модуль 4 «Основи медіаграмотності фахівців освітньої та соціальної сфери»</p>	<p>1-й день: Модуль 1 «Академічні основи тренерської діяльності» Модуль 2 Тренінг за програмою «Повага дією»</p> <p>2-й день: Модуль 3 «Соціально-педагогічна підтримка учасників навчально-виховного процесу в період конфлікту в Україні» Модуль 4 «Методи та технології соціально-психологічної роботи з особами, які мають посттравматичні стресові розлади» Практикум з відпрацювання тренерських навичок</p> <p>3-й день Модуль 5 Скарбниця професійного досвіду. Секрети професійної майстерності. Модуль 6 «Особливості застосування ігрових технологій в професійній діяльності спеціаліста з питань попередження негативних явищ в освітньому середовищі» Практикум з відпрацювання навичок роботи з настільними профілактичними іграми</p> <p>4-й день Модуль 7 «Основи медіаграмотності фахівців освітньої та соціальної сфери» Модуль 8 «Технологія соціально-психологічного театру як інструмент корекції негативних та кризових станів особистості»</p> <p>5-й день Квест «Ресурси соціально-педагогічної роботи з ВПО»</p>

- сформувати професійну команду соціальних педагогів, соціальних працівників та психологів, здатну активно працювати у соціально-педагогічній сфері та підвищувати якість соціальних послуг в Черкаській області;
- представити модель Тренінгового табору як неформальну форму додаткового професійного навчання фахівців;
- поширити досвід організації Тренінгових таборів серед фахівців освітньої та соціальної сфери;

– підвищити рівень ефективності та результативності неперервної професійної післядипломної освіти.

Подальший розвиток проекту передбачає залучення студентів ВНЗ та ПТНЗ Черкаської області (майбутні соціальні педагоги, практичні психологи та соціальні працівники) з можливим включенням такої форми навчання як Тренінговий табір у практичну підготовку фахівців.

Список використаних джерел:

1. Войцях Т. Тренінговий табір для тренерів як спеціальна форма неформальної додаткової професійної освіти та розвитку професійної компетентності соціального педагога / Т. Войцях // Рідна школа. – 2014. – № 4/5. – С. 62-67
2. Войцях Т. В. Тренінговий табір для тренерів як інструмент розвитку професійної компетентності соціального педагога / Т. В.Войцях. // Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». – Режим доступу: <http://oipop.ed-sp.net/node/10895>

Гордєєва Т. Є.,

к. п. н., викладач кафедри

соціальної роботи та соціальної педагогіки

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Важливою вимогою до особистості соціального працівника є сформованість критичного мислення. «Критичне мислення», за визначенням О. Пометун, – це здатність ставити нові питання, добирати різноманітні аргументи, приймати незалежні, продумані рішення [1]. Т. Вовк вважає, що критичне мислення – складний процес творчого переосмислення понять та інформації. Воно спирається на отримання інформації, усвідомлене сприйняття власної розумової діяльності в навколишньому інтелектуальному середовищі [2]. Тому з позицій підготовки майбутніх соціальних працівників, критичне мислення доцільно формувати під час роботи з професійно важливою інформацією, розв’язування професійно-орієнтованих задач, вирішення проблемних ситуацій, у процесі підбирання оптимальних способів професійної діяльності. Критичне мислення в майбутніх соціальних працівників спрямоване на розвиток умінь працювати з великим обсягом інформації, формувати власну професійну позицію, умінь взаємодіяти, підвищувати рівень власної активності. Це безпосередньо впливає на здатність швидко адаптуватися в певних умовах до змін, прийняття нового системного мислення, перехід кількісних змін у новий якісний стан.

Саме критичне мислення впливає на оцінку отриманих знань, їх аналіз, на вміння бачити загальну картину виконання професійних завдань у цілому, розгляд усіх можливих варіантів вирішення проблеми, аналіз результатів роботи. Знання, отримані під час практичної підготовки соціальних працівників, розвивають творчість у професії, формують самостійність та сприяють професійному розвитку. Дослідниця Н. Новолакова, визначає етапи формування критичного мислення під час роботи зі студентами [3]. Етапи підготовки аудиторного заняття, спрямованого на формування критичного мислення запропоновані у таблиці 1.

Таблиця 1.

Етапи формування критичного мислення студентів під час аудиторних занять

	Назва етапу	Сутність етапу	Актуальність етапу
1	2	3	4
I етап	<i>Розминка та обгрунтування навчання</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✧ створення сприятливого психологічного клімату на парі ✧ визначення мети пари; розвиток внутрішньої мотивації до вивчення конкретної теми та дисципліни в цілому 	<p>Теплий психологічний клімат сприяє:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✧ кращому засвоєнню навчального матеріалу; ✧ підвищенню авторитету викладача; <p>психологічному розвантаженню студента</p> <p>Навчальний матеріал засвоюється краще, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✧ студенти розуміють конкретну практичну значимість для кожного з них; ✧ чітко знають, що вимагатиметься від них на парі
II етап	<i>Актуалізація</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✧ пробудити, викликати зацікавленість, схвилювати, спровокувати студентів пригадати те, що вони знають; ✧ відтворити знання, вміння, що потрібні для подальшої роботи на парі 	<p>Створюються умови для:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✧ визначення того, що вже відомо, та того, що можна ще дізнатися; ✧ пов'язання знання з досвідом студента; ✧ «відкриття», самостійного здобування знань; ✧ підвищення ролі студента

1	2	3	4
III етап	Усвідомлення змісту	<ul style="list-style-type: none"> ✧ ознайомлення учнів з новою інформацією; ✧ аналіз інформації та визначення студентами особистого її розуміння 	Формування компетентності учнів з предмету: <ul style="list-style-type: none"> ✧ розвиваються уміння: <ul style="list-style-type: none"> ▪ працювати з інформацією; ▪ працювати самостійно; ▪ виділяти головне, суттєве
IV етап	Рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> ✧ прояснення змісту опрацьованого; порівняння реальних результатів з очікуваними; ✧ аналіз того, чому на уроці щось відбулося так чи інакше; ✧ закріплення та корекція засвоєного; ✧ встановлення зв'язків між тим, що вже відомо і тим, що потрібно засвоїти, навчитися у майбутньому 	Визначаються: <ul style="list-style-type: none"> ✧ ступінь володіння ідеями, інформацією, знаннями; ✧ можливість використання отриманих знань; ✧ можливість обміну знаннями з іншими студентами; ✧ оцінка та самооцінка діяльності; ✧ ступінь диференціації домашнього завдання

Формування критичного мислення у майбутніх соціальних працівників відбувається у процесі вивчення навчальних дисциплін: «Методи соціальної роботи» (тема «Соціальна експертиза», при вивченні якої студенти застосовують моделі експертизи «Рецензія», «Моніторинг» з метою рецензування матеріалів, що підлягають експертизі, навчаються критично сприймати та об'єктивно аналізувати істинне становища справ у соціальному середовищі; визначають реальний стан соціального об'єкта, помилки, яких припускаються автори проєктів, програм, рекомендацій тощо, приймають важливі рішення; визначають найефективніші шляхи вирішення проблеми); «Теорія соціальної роботи», «Спеціалізовані служби у соціальній сфері», «Інноваційні методики в соціальній роботі» (наприклад, під час опрацювання теми «Технології соціального проєктування» студенти опановують достатню кількість Інтернет-джерел із метою пошуку вже розроблених і реалізованих проєктів, аналізу та визначення їх результативності).

Вважаємо, що групові форми практичної роботи зі студентами впливають на розвиток критичного мислення, прийняття продуманих рішень, отримання інформації в процесі спілкування з іншими, аналіз їх, розробку альтернативних шляхів вирішення проблеми, взаємодію в групі, толерантність у відстоюванні власної думки і т. ін. Використання різноманітних форм, методів, технологій (традиційних, інноваційних, інтерактивних) у процесі практичної професійної підготовки студентів

передбачає не лише закріплення вивченого матеріалу, а й самостійне освоєння нового. Через роботу в групі майбутні соціальні працівники долають бар'єри в спілкуванні, руйнується стереотипне мислення.

Таким чином, розвиток критичного мислення, враховуючи його швидкість, гнучкість, системність, у процесі засвоєння знань впливає на рівень прагнення студентів до отримання нових знань, самостійність у прийнятті рішень, мобільність поведінки.

Список використаних джерел

1. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії [Електронний ресурс] / О. Пометун – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/3725/1/пометун1.PDF>.
2. Вовк Т. В. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування особистості учня / Т. В. Вовк // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 2(14). – С. 18–26.
3. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.

Антошко Є.О.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Питання соціального виховання турбують людство з давніх часів. Ще в античні часи була спроба вирішення проблеми гармонізації особистісного та суспільного ідеалів виховання. Головною проблемою, яка заважає розвитку соціальної педагогіки, є відсутність концепції розвитку соціальної педагогіки. Хоча нині розробляються її складові. Наприклад, Концепція соціальної роботи з дітьми та молоддю України, Концепція реабілітації дітей-інвалідів та дітей з обмеженими фізичними та розумовими можливостями та інші.

Вивченням особливостей соціально-педагогічної діяльності в Україні займалися такі вчені, як О. В. Безпалько [1], І. М. Богданова [2], А. Й. Капська [3], П. Г. Коваль [4], З. М. Шевців [6], та ін.

Мета статті: обґрунтувати особливості соціально-педагогічної діяльності в Україні в сучасних умовах.

На думку А. Й. Капської, процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, загострили інтерес до розвитку і соціального становлення людини у конкретному соціумі, діяльності. Суспільство характеризується “відкритістю”, багатофакторністю й різноспрямованістю впливів на молоде покоління, несучи водночас як розширення можливостей розвитку людини, так і певний потенціал негативних впливів. Тому назріла потреба у розробці наукових основ соціалізації і виховання дітей та молоді у

єдності та взаємозв'язку, корекції соціальної, в тому числі молодіжної й освітньої політики [3].

Відродження в Україні соціальної педагогіки в кінці ХХ ст. об'єктивно відображає цю потребу часу. Відкритість педагогічної науки до соціальних явищ, взаємодія соціального середовища і середовища педагогічного є фундаментом для нового етапу розвитку педагогіки середовища, яка системно вивчає відносини таких компонентів, як час – соціум – виховання – соціалізація – особистість. Можна сказати, що на початку ХХІ ст. соціальна педагогіка устаткувалася як самостійна галузь педагогічного знання, яка має за мету вивчення освітньо-виховного потенціалу суспільства, способів педагогізації соціального середовища для більш успішної соціалізації і розвитку особистості протягом всього життя [3].

П. Г. Коваль розглядає соціальну педагогіку як базову інтегративну основу в системі служб соціальної допомоги населенню, яка дає змогу своєчасно діагностувати, виявляти й педагогічно доцільно впливати на відносини в соціумі, на розвиток різноманітних ініціатив, формування ціннісних орієнтацій особистості, її ставлення до себе, свого фізичного й морального здоров'я, до навколишнього середовища [4].

О. В. Безпалько зазначає, що соціальний педагог – це спеціаліст зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує взаємодію освітніх позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення у соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку [1].

Кваліфікаційна характеристика соціального педагога є невід'ємною складовою його професійної культури, яка відображає ставлення людини до суспільства, його історії та природи і спрямована на вдосконалення й перетворення дійсності. Розвиток професії в історичній ретроспективі передбачає зміну вимог до її представників, що включають знання, уміння, навички, певні особистісні якості та норми поведінки [2].

Соціальний педагог, згідно з посадовими обов'язками: вивчає психолого-медико-педагогічні особливості дітей та молоді, досліджує умови їх життя в мікросоціумі, виявляє інтереси, потреби, труднощі, проблеми, конфліктні ситуації відхилення в поведінці дітей та молоді; надає їм своєчасну допомогу та підтримку; виступає посередником між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів; здійснює реабілітацію дітей-інвалідів; організовує роботу з дітьми та молоддю за місцем проживання; забезпечує соціальний супровід дітей-сиріт; здійснює профілактику негативних явищ серед дітей та молоді [1].

Соціально-педагогічна діяльність спрямована на поступове створення своєрідного соціального механізму, що саморозвивається, сприяє прояву взаємної турботи, взаємодопомоги, милосердя, послаблення національної, релігійної напруженості, формуванню сприятливого мікроклімату в соціумі. По іншому можна сказати, що соціальний педагог є посередником між особистістю та соціумом [5].

У залежності від сфер діяльності спеціаліста З. М. Шевців розглядає такі напрями соціально-педагогічної діяльності:

- 1) соціально-педагогічна діяльність з сім'єю;
- 2) соціально-педагогічна діяльність в системі шкільної освіти;
- 3) соціально-педагогічна діяльність в мікрорайоні;
- 4) соціально-педагогічна діяльність в притулках;
- 5) соціально-педагогічна діяльність в інтернатних закладах;
- 6) соціально-педагогічна діяльність у виправних закладах;
- 7) соціально-педагогічна діяльність як організація дозвілля [6].

З. М. Шевців зазначає, що соціально-педагогічна діяльність формулюється на основі дотримання таких принципів: законності та прав людини (забезпечення юридично-правовими документами); державного підходу; зв'язку змісту і форм з конкретними умовами життєдіяльності особистості; диференційованого та індивідуального підходу до клієнтів соціально-педагогічної діяльності; цілеспрямованості; системності; інтеграції; компетентності та компетенції; контролю та перевірки; специфічності (вибір адекватної технології); гуманізму; незалежності (виключає дискримінацію за віковими, політичними, статевими, релігійними, національними ознаками); клієнтоцентризму - клієнт завжди правий; конфіденційності; толерантності (діяльність спрямовується на різних клієнтів, тих хто потребує допомоги, не сортуючи їх на «добрих-поганих», «зручних-незручних», «податливих-безнадійних»)[6].

Отже, соціальний педагог мусить докласти всіх зусиль до того, щоб бути і залишатися спеціалістом у професійній практиці та виконання професійних обов'язків. Соціальний педагог і працівник повинні вимірювати свої вчинки за вищими стандартами професійної чесності, повинен докладати максимум зусиль, щоб виховати і розвинути самостійність клієнта, повинен ставитися до колег із повагою, ввічливістю, довірою, бути делікатним й справедливим у своїй справі.

На нашу думку, соціальна педагогіка надзвичайно багатогранна, вона вимушена сьогодні розвиватися в умовах несприятливого, часто драматичного соціального буття. Розвиток теорії і практики в соціальній сфері в нашій країні значно відрізняється від більшості зарубіжних країн. Навіть підготовка спеціалістів для освітньої галузі як напрямку соціальної сфери здійснювалась поза функціонального взаємозв'язку з підготовкою спеціалістів інших складових соціальної сфери, що вкрай негативно

продовжує відбиватися на рівні якості освіти, рівні активності, функціональної грамотності, професійної компетентності спеціалістів кожної галузей соціальної сфери в цілому.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / О. В. Безпалько.–К. : Центр учбової літератури, 2003.–208с.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб./ І. М. Богданова . –К.: Знання, 2008.–343 с.
3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка [Електронний ресурс] // Bookdn.com. Навчайся дистанційно. – Режим доступу: http://lubbok.net/book_519.html
4. Коваль П. Г. Соціальна педагогіка : навч. посіб./ П. Г. Коваль, І. Д. Зверева , С. Р. Хлебик.–К., 1997
5. Соціальна педагогіка: конспект лекцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socpedagogika.narod.ru/xdak.html>
6. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Електронний ресурс]/ З.М. Шевців.– К.: Центр учбової літератури , 2012. - 248с. Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1516111742974/pedagogika/_sotsialno-pedagogichnoyi_diyalnosti_-_shevtziv_zm

Науковий керівник: ст. викладач В. В. Тихолоз

Новікова М. Ю.

СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У сучасному суспільстві назріла потреба у розробці наукових основ соціалізації і виховання дітей та молоді у єдності та взаємозв'язку, корекції соціальної, в тому числі молодіжної й освітньої політики. Відродження в Україні соціальної педагогіки в кінці ХХ ст. об'єктивно відображає цю потребу часу. Соціально - педагогічну діяльність та спеціалізації соціального педагога вивчали такі науковці: О. В. Безпалько, А. Й. Капська, В. Є. Сорочинська. Структура та система діяльності соціальних служб в Україні стала предметом уваги Н. А. Сейко[4].

Мета статті проаналізувати сфери діяльності та спеціалізації соціального педагога.

На думку О. В. Безпалько, соціальний педагог – це спеціаліст, зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує роботу освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення у соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку [1, с. 79]

У свою чергу, В. Є. Сорочинська зазначає, що соціальний педагог – це спеціаліст, котрий здійснює соціально-педагогічну діяльність, об'єктом якої є діти, молодь, що потребують підтримки і допомоги у процесі соціалізації як основної умови самореалізації, самокорекції, самоствердження.

І. Д. Зверева, В. А. Поліщук вважають, що соціальний педагог – це спеціаліст, що має фахову підготовку певного кваліфікаційного рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр) і здійснює соціально-педагогічну діяльність у соціумі; виступає посередником між особистістю і державно-громадськими соціальними службами, захисником інтересів і законних прав людини, помічником у сприянні соціальних ініціатив і пошуку виходу з проблемної ситуації; є експертом у постановці «соціального діагнозу» і визначенні методів педагогічного впливу у вирішенні проблемної ситуації людини [3, с. 179].

До сфер діяльності соціального педагога О. В. Безпалько відносить такі як: соціальні служби різного типу; служби у справах дітей; неурядові організації; установи та заклади, підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України; заклади освіти; заклади пенітенціарної системи; центри, відділи, управління, підпорядковані Міністерству у справах сім'ї, молоді та спорту[1, с. 80].

Натомість Н. Г. Голоухова вважає, що залежно від профілю місцем роботи соціального педагога можуть бути: соціально-педагогічні служби освітніх установ, які функціонують у дошкільних і загальноосвітніх закладах, закладах додаткової освіти загальноосвітніх шкіл, спеціальних корекційних освітніх установах, ліцеях, гімназіях, школах-інтернатах, дитячих будинках, середніх спеціальних навчальних закладах, вищих навчальних закладах; соціальні служби спеціалізованих установ (центрів реабілітації соціальних притулків); служби муніципальних органів (органи опіки і піклування, центрів соціальної психолого-педагогічної допомоги, відділів по соціальному захисту населення, відділень соціальної допомоги сім'ї та дитині).

За профілем діяльності соціального педагога розрізняють наступні спеціалізації: соціальний педагог по роботі з сім'єю; соціальний педагог – керівник дитячих об'єднань і організацій; соціальний педагог – організатор культурно-дозвілєвої діяльності тощо.

За іншими даними основою для визначення спеціалізації може служити певна категорія людей, на роботу з якою зорієнтований соціальний педагог. Відповідно до цього існують наступні спеціалізації: соціальний педагог по роботі з підлітками-девіантами; соціальний педагог по роботі з інвалідами; соціальний педагог по роботі з сиротами; соціальний педагог по роботі з біженцями; соціальний педагог-геронтолог тощо.

Спеціалізація може бути пов'язана також з місцем роботи. Залежно від цього визначають такі спеціалізації як: шкільний соціальний педагог; соціальний педагог закладу додаткової освіти; соціальний педагог в дитячому будинку тощо. Цей підхід, на думку Н. Г. Голоухової найбільш характерний для сучасної ситуації [2, с. 29].

А. Й. Капська, досліджуючи основні аспекти діяльності соціального педагога у загальноосвітніх закладах, виокремила такі основні напрями: вивчення соціально-психологічних особливостей особистості та соціально-педагогічного впливу мікросередовища на вихованців шляхом спостереження, бесід, інтерв'ювання, тестування, аналізу документів; організація соціально-педагогічної взаємодії з особистістю, яка потребує допомоги, що забезпечується підтримкою дітей із проблемних сімей, спонуканням особистості до самоорганізації та самостійності, сприянням особистості у вирішенні проблем, співробітництво з сім'єю, школою та громадою; соціально-психологічна допомога та підтримка особистості в кризових ситуаціях здійснюється шляхом з'ясування проблеми, обговорення шляхів її вирішення, розробки плану дій, допомоги в організації виходу з проблеми, координації зусиль найближчого оточення особистості, створення груп підтримки; корекція стосунків, способів соціальної дії, посередництво в творчому розвитку особи і групи можуть бути реалізовані при моделюванні ситуацій, які сприятимуть оволодінню підлітками новим досвідом, допомозі в розблокуванні позитивних емоцій, створенні ситуації успіху, зміні уявлень вихованця про своє «Я», підтримці ініціатив окремого учня чи групи, створенні умов для творчості [6].

Робота соціального педагога з сім'єю складається з кількох напрямів, а саме: педагогічна, соціальна, діагностична та методична допомога. У ході своєї практичної діяльності він повинен бути готовим до надання будь-якого виду допомоги, якщо існують проблеми у взаєминах сім'ї.

Діяльність соціального педагога в закладах інтернатного типу досить різноманітна. Її можна згрупувати в такі основні види: соціально-педагогічна діагностика і консультивання, соціально-профілактична робота, соціальне виховання та корекційно-розвивальна робота.

Отже, нині існує валика кількість сфер діяльності та спеціалізацій соціального педагога. На нашу думку, це пов'язано з тим, що в сучасному суспільстві існує безліч соціальних проблем, вирішити які може тільки кваліфікований фахівець соціальної сфери.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.

2. Голоухова Н. Г. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособ. – Архангельск : ПГУ, 2010. – 152 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К.: Універсум, 2012. – 536 с.
4. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: курс лекцій / Н. А. Сейко. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.
5. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. – К. : Кондор, 2005. – 198 с.
6. Соціальна педагогіка : підручник. – 5-те вид. перероб. та доп. / за ред. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

Науковий керівник ст. викладач В. В. Тихолоз

Самар Т.В.

ВИМОГИ ДО ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Діяльність соціального педагога – це зона довір'я між людьми, шлях до їх взаєморозуміння, взаємодопомоги і взаємовідповідальності. Особистісно-моральні якості соціального педагога повинні забезпечувати його професійну придатність. Нині соціальному педагогу вкрай необхідно утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі, правди, справедливості, гуманізму, доброти, працелюбства, інших добродійностей.

Сутність особистісних якостей соціального педагога висвітлювали такі вчені: А. Й. Капська, О. В. Безпалько [1], Р. Х. Вайнола [2], Л. І. Міщик [3], Ю. В. Василькова [4], Л. О. Главацька [5] та ін.

Мета статті: розкрити вимоги до особистісних якостей соціального педагога.

На думку Р. Х. Вайноли, соціальний педагог повинен дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність особистості дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню нею алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагувати здоровий спосіб життя. Він повинен уміти ефективно застосовувати професійні знання в практичній діяльності, також мати ціннісні орієнтації, спрямовані на всебічний культурний, духовний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, творчу педагогічну діяльність [2].

Особистісні якості соціального педагога являють собою комплекс характеристик особистості фахівця, які стають підґрунтям його професійної компетентності, вважає Л. І. Міщик, а саме [3]:

1. Здатність до творчості, артистичність, натхнення. Соціально-консультативна діяльність соціального педагога потребуватиме цих якостей, сформованих на достатньо високому рівні. Творчості у соціально-педагогічній діяльності навчитися практично неможливо, однак кожна людина може розвинути у собі такі якості, керуючись спонукальним чинником значущості та привабливості соціально-педагогічної професії. Природна артистичність, підсилена знаннями, є однією з передумов успішної соціально-педагогічної діяльності. Ці особистісні якості відіграють домінуючу роль у характері впливу на підопічних і визначають кінцевий результат діяльності. Тому соціально-педагогічна діяльність є певною мірою мистецтвом, яке вимагає вміння встановити такі взаємини з вихованцем, які мають призвести до позитивного результату, до поваги ціннісної системи дитини, до постійного контролю над ситуацією.

2. Емпатія. Це почуття дає можливість створити єднання особистостей, коли соціальний педагог проникає у переживання, почуття вихованця і бажає розділити з ним ці почуття, чуттєво ототожнюючись з дитиною. Це почуття лежить в основі любові у найширшому значенні цього слова. Більшість людей ніколи не замислюються над існуванням у них емпатії і постійно виявляють її. Однак спеціалісту соціально-педагогічного рівня така якість є фахово необхідною, оскільки за допомогою емпатії можливо пізнати причини страждань чи суперечностей у житті вихованця.

3. Душевне тепло. Воно супроводжує вияви поваги, інтересу та уваги до проблем вихованця і бажання допомогти у їх вирішенні. Душевне тепло дає можливість виявити рівень розуміння соціальним педагогом глибини переживань вихованця, незалежно від рівня його розвитку, статусу, соціальної чи фізичної девіантності.

4. Щирість. Ця якість тісно пов'язана з емпатією, яку неможливо виявити без щирості. Якщо вихованець не буде відчувати щирої зацікавленості з боку соціального педагога, останньому буде складно вирішити проблеми дитини. Діти ж, зі свого боку, болісно реагують на вияви нещирості з боку професіоналів соціально-педагогічної діяльності, бажання виконувати роботу лише тому, що це вид фахової діяльності. Емпатія, тепло та щирість - це, образно говорячи, триєдина формула особистісного успіху соціального педагога у своїй професійній діяльності.

5. Ініціативність. Вона є ще одним чинником результативності соціально-педагогічної діяльності. Соціальний педагог має справу з процесом змін у житті підопічного, тому неможливо постійно слідувати рекомендаціям та інструкціям. Вони орієнтовані та типового усередненого вихованця і потребують постійної трансформації та адаптації до реальних умов життєдіяльності дитини.

6. Гнучкість і наполегливість. Гнучкість - характерна риса професійної соціально-педагогічної діяльності, необхідна для досягнення очікуваних змін. Відсутність цієї риси призводить до однобокості розуміння проблеми, без урахування всіх чинників та міркувань сторін, які беруть участь у ситуації.

7. Здоровий глузд. Природа дій щодо надання допомоги особистості, кожна з яких є унікальною і неповторною, вимагає вияву цієї особистісної якості на кожному етапі: оцінювання ситуації, обмірковування варіантів виходу, прогнозування наслідків тощо. Розвинений здоровий глузд впливає на формування професійної зрілості соціального педагога.

Розкриваючи особистість соціального педагога, Ю. В. Василькова пропонує певну структуру його якостей. У цілому особистісні якості спеціаліста соціальних служб можна поділити на групи [4]:

- професійно необхідні якості готовності до соціальної діяльності;
- соціально-психолого-педагогічні якості, необхідні у практичній діяльності (роботі з клієнтом або групою клієнтів, взаємодії з колегами);
- якості, необхідні для професійного та особистісного зростання соціального педагога, його самовдосконалення.

На думку А. Й. Капської, якості особистості соціального педагога багато в чому визначають успіх його взаємодії з клієнтом і є необхідною умовою його професійної придатності. Формування моральних якостей відбувається шляхом засвоєння духовних цінностей суспільства і професії, перетворення їх у процесі діяльності в переконання і потреби. Якості особистості соціального педагога, виявлені стосовно клієнта, його оточення і всього суспільства, сприяють підвищенню рівня суспільної моральності і тим самим – вирішенню ряду соціальних проблем. Особистість соціального педагога цілісна. Якості, яких вимагає від спеціаліста професійна діяльність, не зникають за межами закладу соціального захисту, вони живуть у його поведінці й діях постійно, у будь-яких ситуаціях і відношеннях, формуючи у громадській думці образ соціального педагога як високоморальної особистості [1].

Як слушно зауважує Л. О. Главацька, найбільш важливу суспільну групу вимог до особистості соціального педагога складають вимоги до нього як до представника суспільства, який впливає на інших і формує особистість перш за все своєю особистістю. Мова йде про морально-педагогічні якості соціального педагога, в тому числі про інтереси, потреби, переконання і мотиви поведінки. Сюди слід віднести загальнолюдські якості, риси характеру і в цілому спрямованість особистості соціального педагога. Вони передбачають низку головних основних норм та правил, яких повинен дотримуватися соціальний

педагог, а саме: толерантність, конфіденційність отриманої інформації, професіоналізм фахівця, клієнтоцентризм [5].

На нашу думку, кваліфікаційний рівень соціального педагога залежить не тільки від знань, умінь, навичок, а й від морального образу, який визначає його особистісні якості. Особистісно-моральні якості соціального педагога повинні забезпечувати його професійну відповідність. Поведінка соціального педагога визначається певними моральними і душевними якостями його особистості, які поєднують загальнолюдські та специфічно професійні моральні якості. Основними у визначенні морального образу особистості соціального педагога є уявлення про обов'язок, справедливість, совість, честь, добро і зло. Морально-етичний образ соціального педагога формується під впливом традицій, принципів соціальної педагогіки, принципів етики соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / А.И. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; заг. ред. А.Й. Капської. — К., 2002. — 164 с.
2. Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч посіб. [Електронний ресурс] / за ред. проф. С.О. Сисоєвої. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. — 134 с. — Режим доступу до кн.: [http:// www.nbu.gov.ua\ social pedagog.htm](http://www.nbu.gov.ua/socialpedagog.htm).
3. Міщик Л.І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи [Електронний ресурс] / Л.І. Міщик. - Запоріжжя, 1999. — 248с. — Режим доступу до кн.: [http// www.nbu.gov.ua\ social pedagog/2011.htm](http://www.nbu.gov.ua/socialpedagog/2011.htm).
4. Василькова Ю.В. Методика і опыт работы социального педагога / Ю.В. Василькова. — М., 2001. — 267 с.
5. Главацька Л.О. Самовиховання особистості: навч. посіб. / Л.О. Главацька. — К.: Знання, 2003. — 229с.

Науковий керівник та рецензент : ст. викладач В.В. Тихолоз

Сторчоус Ю. В.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ

Для успішного соціального розвитку суспільства уже нині необхідно зосередити увагу на вирішенні проблем забезпечення соціальних гарантій, соціального захисту, створення умов для соціальної адаптації у безпосередньому життєвому полі дітей та учнівської молоді: сім'ї, соціальному оточенні, громаді. Домінанту сучасної соціально-педагогічної парадигми складає інтеграція зусиль, засобів і можливостей різних

державних та неурядових організацій на всіх рівнях з метою проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю, залучення самих суб'єктів до вирішення власних проблем, сприяння їх активній участі в суспільному житті.

Особливості соціально-педагогічної роботи з дітьми досліджували: В. Виноградова-Бондаренко [1], А. Капська [5], А. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик [3], І. Пеша [4], І. Іванова [2] та ін.

Мета статті: розкрити особливості соціально-педагогічної роботи з дітьми (на прикладі роботи з «дітьми вулиці», дітьми з обмеженими можливостями та дітьми сиротами).

Робота, що проводиться на вулиці – це так звана розширена робота, під час якої персонал виходить на вулицю, щоб запропонувати послуги вуличним дітям. Виходять у ті райони, де діти зазвичай проводять час. Робота, що відбувається безпосередньо на вулиці, дуже допомагає встановити контакт з дітьми. Особливо важливо встановити контакт з тими дітьми, які не відвідують відповідні центри або не залишаються в притулку. Інколи контакт з «вуличними працівниками» може спонукати дитину відвідати денні центри або залишитися в притулку, вважає В. Виноградова-Бондаренко [1].

На думку А. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик, соціальний педагог реєструє свою роботу наступним чином:

- 1) щоденно складає список дітей, з якими контактував під час виходу на вулицю;
- 2) створює та поновлює індивідуальні файли на дітей;
- 3) веде щоденник вуличних відвідувань.

При роботі з вуличною дитиною необхідно бути послідовним та наполегливим. Буває, що діти не бажають спілкуватися, можуть розвернутись та піти, але наступного разу вони, можливо, вже самі підійдуть за допомогою. Адже вуличні діти у своєму житті були не раз обмануті [3].

Існує багато форм та методів мобільної соціально-педагогічної роботи з «дітьми вулиці». Головна мета такої роботи з дітьми – повернення їх у сім'ю. При цьому робота соціального педагога повинна бути не нав'язливою та викликати довіру з боку дитини.

На думку А. Капської, особливість роботи соціального педагога з інвалідами полягає у створенні таких соціально-педагогічних умов, які сприятимуть внутрішньому управлінню індивіда, досягненню ним своїх цілей, реалізації різних типів поведінки, гнучкої адаптації. Треба створити атмосферу безпеки, в якій відсутнє зовнішнє оцінювання. Але соціальний педагог не може вирішувати за інваліда його проблеми, він повинен допомогти особистості визначити особисту позицію, сформувати незалежність від зовнішнього впливу, навчити спиратися на себе, тобто

допомогти самоактуалізуватись у подоланні перешкод. Інвалід, що адекватно оцінює своє становище і усвідомлює свою самоактуалізацію, досягає душевного і психічного здоров'я, стає соціально повноцінною особистістю [5].

У теоретичному плані соціальний педагог виходить з визнання універсальності кожної особистості, яка є творцем власної долі, що є цілісністю, а не сукупністю окремих якостей та вчинків. Методологічно такий підхід побудований на здобутках вітчизняної педагогічної науки (дефектологія і соціальна педагогіка) і походить з теорії гуманістичної психології, в якій акцент робиться на самоактуалізацію особистості, логотерапії – терапії, орієнтованої на знаходження сенсу життя, гуманістичної психології, що наголошує на своєрідності систем ціннісних орієнтацій, культурно-психологічних властивостях дитини і психолога, зазначає І. Іванова [2].

Соціально-педагогічна робота з дітьми-інвалідами є важливою у сучасних соціально-економічних, суспільно-політичних та соціальних умовах розвитку держави. Неухильне зростання кількості інвалідів, з одного боку, збільшення уваги до кожного з них – незалежно від його фізичних, психічних та інтелектуальних здібностей, з іншого боку, уявлення про підвищення цінності особистості і необхідності захищати її права, характерне для демократичного, громадянського суспільства, з третього боку, – все це зумовлює важливість соціально-реабілітаційної діяльності.

Стратегія розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об'єктивно потребує підвищення вимог до освітньої системи, професійної підготовки фахівців високої кваліфікації та вирішення багатьох соціальних проблем. Зміни обставин суспільного життя спричиняють подальше зростання гостроти і актуальності питань соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, посилення соціально-педагогічного супроводу і соціально-психологічної підтримки цієї категорії дітей.

За словами І. Пеши, соціальний супровід – це робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу [4].

Одним із сучасних напрямів соціальної роботи з вище зазначеною категорією дітей, на думку А. Коваль, І. Звереві, С. Хлебик, є соціальний супровід, який включає наступні компоненти:

- системний облік та догляд;
- систематичні та комплексні заходи, спрямовані на подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу дітей цієї категорії;

- створення корегуючого і виховуючого середовища;
- врахування і захист інтересів та прав дитини [3].

На нашу думку, необхідною умовою ефективної роботи з «вуличними дітьми» є встановлення з ними контактів у середовищі, де вони перебувають, тобто мобільна соціально-педагогічна робота. Соціально-педагогічна робота з інвалідами має бути спрямована на гармонізацію та гуманізацію відносин особистості і суспільства через педагогізацію середовища дитини і надання соціальних послуг. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами проходить під знаком згубного в цілому впливу соціального оточення. У результаті такого несприятливого збігу обставин у дитини формується почуття власної неповноцінності, ущербності, обділеності. Спотворене самосприйняття знижує інтелектуальний потенціал підлітка, підриває його віру у свої можливості. Це особливо актуалізує соціально-педагогічну підтримку таких дітей.

Список використаних джерел:

1. Виноградова-Бондаренко В. Виховання безпритульних дітей в Україні 20-х років ХХ століття : автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 2001. – 16 с.
2. Іванова І. Організація соціально-педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді / І. Іванова // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. – К., 1995. – С. 28–32.
3. Коваль А. Соціальна педагогіка / А. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
4. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування/ І.В. Пеша. – К., 2000. – 250 с.
5. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з обмеженими функціональними можливостями / за ред А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 146 с.

Науковий керівник ст. викладач В.В.Тихолоз

Дика І. Г.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СОС-ДИТЯЧИХ МІСТЕЧОК

Нині в Україні виробляються масштабні проекти із розвитку і впровадження інноваційних альтернативних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Адже лише за умови існування різноманітних форм, які б забезпечували широке коло потреб дитини, можлива повна відмова від інституційної системи.

Найновішою сучасною формою виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні є СОС-Дитяче містечко,

теоретичною і методичною основою для створення якого стала педагогічна система дитячих селищ «SOS-Kinderdorf», розроблена австрійським педагогом та медиком Германом Гмайнером.

Перше селище було створене в 1949 році в місті Імсті (Австрія) для дітей, що втратили батьків у роки Другої Світової Війни. Ідея Г. Гмайнера швидко набула потужної підтримки у Європі та за її межами, а SOS Children's Villages International отримала статус «Економічного та Соціального Радника ООН» по правах дитини. У 2009 році було відкрито 500-е Дитяче містечко на 60 річчя організації. Нині вже більше ніж 73,400 дітей знайшли свій дім в СОС Дитячих містечках у 133 країнах світу.

Міжнародною асоціацією SOS-Kinderdorf International було визначане основні принципи функціонування містечок:

- створення сімейного середовища,
- довготривалі і надійні емоційні стосунки,
- повага і тісне співробітництво з біологічною сім'єю,
- індивідуальний супровід і довготривала підтримка,
- створення системи підтримки,
- забезпечення якості та захисту [1].

Незважаючи на поширеність СОС-містечок у світі, Україна довгий час не використовувала цю форму виховання. І лише у 2010 році вона стала 134-ю країною світу, де було відкрито СОС-Дитяче містечко. На сьогодні в Україні СОС-Дитяче містечко має дві концепції, одна з яких представлена у м. Бровари, а інша у м. Луганськ.

Містечко СОС у Броварах спирається на принципи комплексності та системності. До його інфраструктури належить 13 будинків для спільного проживання СОС-сімей, розрахованих на 84 дитини. Також на території розташовані адміністративна будівля з актовим залом, стадіон та дитячі майданчики, гостьовий будинок та будинок директора містечка; загальна площа становить 3 гектари.

Діяльність СОС-містечка у Луганську відбувається за принципом інтегрованості, в наслідок чого СОС-сім'ї проживають у квартирах звичайних багатоповерхових будинків та в котеджних будинках.

Незважаючи на відмінності в структурі, ці два містечка мають однакові напрями діяльності (супровід молоді, яка вийшла з різних форм сімейного влаштування; послуги з термінового влаштування дітей; впровадження міжнародних стандартів з захисту прав дітей; поліпшення місцевої політики для кращого захисту прав дітей), що підтверджує наявність спільної мети, яка покликана забезпечити належні умови виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

До містечок приймаються діти віком до 10 років (крім випадків влаштування братів і сестер старшого віку), перебування вихованців у містечку відбувається за трьома основними етапами, визначеними [3]:

I. діти від 0 до 16-18 років живуть із СОС-матерями;

II. у віці 16-18 років переселяються до Молодіжного будинку, де самостійно живуть юнаки й дівчата, які навчаються або працюють;

III. у віці 22-24 років вихованці переїзять у належне їм за законом, придбане у кредит чи орендоване житло, благодійний фонд їм сприяє певною матеріальною допомогою.

За дітьми зберігаються пільги та державні гарантії згідно з державними соціальними стандартами, а також право на аліменти, пенсії, інші соціальні виплати, що перераховуються на їх особові рахунки, відкриті в установах банків. Діти також мають право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими родичами; проживати в одному будинку разом з рідними братами і сестрами; отримувати інформації про батьків у разі, коли це не завдає їм шкоди, а також на захист своїх прав та інтересів, зокрема в суді [2].

Все це є свідченням того, що вихованці СОС-Дитячого містечка мають право не лише на матеріальне забезпечення у формі пенсій та інших соціальних виплат, а й на задоволення власних потреб, які стосуються освіти, спілкування, налагодження відносин з біологічними родичами, в тому числі з батьками.

Отже, можна зробити висновок, що СОС-Дитяче містечко являє собою модель виховання, яка принципово відрізняється за своєю структурою від дитячих будинків та шкіл-інтернатів і реалізується на принципах комплексного підходу. Дана модель покликана поступово відійти від інституційних форм виховання та максимально забезпечити дітей вихованням в сімейних умовах.

Список використаних джерел:

1. Опыт, познания, видение Детских деревень SOS: документ-манифест [Электронный ресурс] / SOS-Kinderdorf International. – Режим доступа: http://www.sos_dd.ru.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про СОС-дитяче містечко» від 15.03.2006 р. №310 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/310-2006-p>.
3. Харченко Л. Г. Сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в діяльності Міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС-Дитяче містечко»» / Л. Г. Харченко, С. В. Тунтуєва // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2012. – Вип. 19.

Науковий керівник та рецензент к. п. н. Ченбай І. В.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї

Діти, які залишилися без піклування батьків, можуть бути влаштованими на виховання в сім'ю або державний заклад. Розглянемо особливості адаптації дитини в сім'ї.

З появою дитини в родині батьки можуть бути неприємно здивовані або навіть дезорієнтовані (навіть якщо в них і є власний досвід виховання дітей) такими фактами, наприклад, що в дитини немає гігієнічних навичок або вона погано спить і будить всю родину вночі, вимагаючи великого терпіння, уваги та турботи з боку батьків тощо. Іноді батьки зовсім не готові до реакцій дитини на нове для неї оточення, таких як, наприклад, плач, тривожність, агресивність, вередування або навіть істерики, бажання сховатися від незнайомих людей, відсутність апетиту/переїдання тощо.

Проаналізувавши праці відомих науковців Л. С. Волинець, О. М. Балакіревої, І. М. Черніна, можемо сказати, що прийомна дитина ставить перед батьками набагато більше завдань, аніж перша рідна дитина, оскільки в неї вже сформовані свої звички, уподобання, певні погляди, які не знайомі для батьків у зв'язку з тим, що формувалися вони у дитини поза їх родиною, і навіть не завжди в інших родинах, а в закладах державної опіки або на вулиці [3, с.5].

Л. Бережнова виділяє два види реакцій, що залежить від віку дитини, рис її характеру, досвіду минулого життя.

1. Діти перебувають в гарному, збудженому стані і прагнуть все подивитися, всього доторкнувшись. Під впливом нових вражень виникає перезбудження, метушливість, бажання побешкетувати. Вони нікому не віддають перевагу і однаково ставляться як до тата, так і до мами.

2. Діти лякаються в новій обстановці, притискаються до дорослого, намагаючись «затулитися» від потоку вражень. Дитина спочатку віддає перевагу комусь одному з нових батьків [1, с. 22].

Незважаючи на ці відмінності, в поведінці дітей можна відзначити деякі загальні закономірності. Поведінка і самопочуття дитини не залишається постійним, воно змінюється з часом у міру того, як дитина освоюється в новій обстановці. При адаптації і соціалізації дітей в новій сім'ї є декілька стадій, Л. Волинець виділяє такі:

Перша стадія – «Знайомство» або «Медовий місяць». Відмічається випереджувальна прив'язаність одне до одного. Батькам хочеться обігріти дитину, віддати їй накопичену потребу в любові. Дитина із задоволенням виконує все, що пропонують дорослі. Багато дітей відразу ж починають називати дорослих татом і мамою. Але вони ще не полюбили - вони лише хочуть полюбити нових батьків.

Друга стадія «Повернення в минуле» або «Регресія». Починається кропіткий і тривалий процес притирання, звикання членів сім'ї один до одного – взаємна адаптація. Дитина не зразу може призвичаїтися до нових стосунків. Вона намагається поводити себе як раніше, придивляючись, що подобається оточенню, а що ні. Відбувається дуже болісний злам усталеного стереотипу поведінки. На цій стадії у дітей можуть бути такі симптоми: фіксація на чистоті, охайності або, навпаки, бруді та неохайності; почуття безпорадності або почуття залежності; надмірне занепокоєння своїм здоров'ям, перебільшені скарги, підвищена чутливість, відмова від нового, напади злості, плачу, які не можна пояснити, втоми або тривоги, ознаки депресії.

Третя стадія – «Звикання» або «Повільне відновлення». Дитина несподівано доросліше, обирає компанії близькі їй за віком. Зникає напруга, діти починають жаргувати і обговорювати свої проблеми та труднощі з дорослими. Дитина починає поводити себе так само природно, як і рідна дитина в біологічній родині. Бере активну участь у всіх сімейних справах. Якщо дитині добре в сім'ї, вона майже не говорить про колишній спосіб життя, не хоче до нього повертатися [2, с. 35].

Хоча адаптація на всіх етапах проходить нелегко, ускладнено, дітям потрібно звикати до нового оточення, нових людей, нових вимог, але на третій стадії можемо виділити позитивні тенденції. За умови, що дитина протягом тривалого часу знаходиться в сім'ї, формуються сталі довірливі відносини, моральні та духовні цінності, проявляється турбота, задовольняються потреби в любові, взаєморозумінні, визнанні, повазі, почутті безпеки, дитина отримує всі необхідні компоненти виховання для успішної соціалізації і стає повноправним і повноцінним членом сім'ї та суспільства.

Список використаних джерел

1. Бережнова Л. Н. Диагностика психической напряжённости детей, воспитывающихся в условиях учреждений интернатного типа: Дис. канд. психол. наук: 19.00.04 / Л. Н. Бережнова. – М., 2013. – С. 20-25.
2. Волинець Л.С. Соціальні проблеми дитинства в сучасній Україні / Л. С. Волинець // Національна безпека і оборона. – 2012. – № 3 – С. 34 – 38.
3. Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей: аналітичний звіт [Електронний ресурс] / Л. С. Волинець, О. М. Балакірева, І. М. Чернін, та ін. – К.: Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка, 2010. – 106с. – Режим доступу: http://www.detdom.info/download_files/Finale_report_18_10_2010.pdf

Науковий керівник та рецензент к. п. н. Ченбай І. В.

ТЕЛЕФОН ДОВІРИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах розвитку суспільства поряд із державними установами для вирішення проблем, що виникають у суспільстві, необхідні недержавні установи, які матимуть змогу надавати кваліфіковану допомогу вразливим верствам населення та людям які з певних причин потребують негайної кваліфікованої допомоги та підтримки.

Дослідженням психологічного консультування Телефону довіри займалися такі вчені як Абрамова Г. С. [1] Борисюк С. О.[2] , Кочюнас Р. М. [3], Моховиков А. Н [4], Трубавіна І. М. [6].

Психологічне консультування є дещо новою галуззю на практиці соціальних працівників. Нині постає гостре питання у розробці теоретичної наукової основи консультування, яка побудувала б систему теоретичних поглядів, узагальнила накопичену інформацію, створила механізм прогнозу наслідків застосування різних прийомів та способів, психотерапії [5].

На початку XXI ст. активізувалася діяльність міжнародної організації “Child Helpline International”. Після численних міжнародних зустрічей і конгресів у 2001 р. на міжнародному конгресі представників “Телефонів Довіри” для дітей і молоді. Головними завданнями діяльності організації визначені підтримка ідеї створення глобальної мережі “Телефонів Довіри”, обмін досвідом роботи телефонних служб між організаціями-членами, а також дотримання прав дітей, регламентовані Конвенцією про права дитини. 15 лютого 2007 р., Європейська Комісія на підставі рішень постановила, що у всіх країнах – членах Європейського Союзу номери, що починаються зі “116”, відтепер будуть зарезервовані для потреб соціальних послуг[2].

У різних країнах ці служби називаються по-різному. Наприклад, в Іспанії – «Надія», у Німеччині – «Духовна Допомога», у Швейцарії – «Протягнута рука», в Австралії – «Лінія Життя», у США працюють «Кризові Лінії», «Гарячі Лінії» та інші. У слов'янських країнах закріпилося назва «Телефон На довіру».

На сьогоднішній день консультативна допомога по телефону саме в нашій країні має низку переваг. По-перше, вона доступна, оскільки більшість Телефонів Довіри працює щодня, а саме звернення по телефону можливе в тих випадках, якщо нема змоги зустрітися зі консультантом особисто. По-друге, консультації по Телефону Довіри безкоштовні. По-третє, дотримується анонімність як абонента, так і консультанта, і конфіденційність спілкування гарантується. Нарешті, Телефон Довіри призначений не для організації традиційної психотерапії, а певним чином для того, щоб людина могла знайти співбесідника, позбутися емоційної

напруги, поділитися своїми переживаннями, отримати підтримку для зміни свого обтяжливого емоційного стану[6].

Таким чином, для ефективної роботи консультативної телефонної служби є підвищені вимоги як до технічного забезпечення станцій Телефону Довіри, так і до кваліфікації її працівників. Важливим аспектом підготовки фахівців сфери, на думку Трубавіної І. М., є надання консультативних послуг через службу Телефону довіри є оволодіння майбутніми спеціалістами технологією ведення консультативної бесіди як основи професійної взаємодії у системі «абонент-консультант» та розвитку професійних якостей спеціаліста служби Телефону Довіри[6].

Абрамова Г. С. відзначає, що консультант має володіти здатністю до емоційного проникнення у світ іншої людини, емпатії, надання емоційної підтримки і допомоги, володіти необхідним ступенем особистісної та соціальної відповідальності, відкритістю, комунікабельністю, стресостійкістю. Крім того, однією з особливо значимих характеристик консультанта є його толерантність, тобто, визнання права на існування та прийняття культурних, релігійних, расових, поведінкових, ціннісно-смыслових та інших відмінностей між людьми [1].

Проаналізувавши історію розвитку Телефону Довіри в зарубіжних країнах та порівнявши його з досвідом роботи в нашій країні можемо зробити такі висновки: Телефон Довіри довгий час має своє практичне застосування в різних країнах світу. Досвід країн світу свідчить, що Телефон довіри є необхідним для сучасного світу. Варто зазначити, що однією з головних переваг телефонного консультування є доступність, оскільки більшість телефонів Довіри працює щодня, а саме звернення по телефону можливе в тих випадках, якщо нема змоги зустрітися зі консультантом особисто. Також на нашу думку варто звернути увагу на практику застосування номерів, що починаються зі “116” в країнах – членах Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Абрамова Г. С. Психологическое консультирование: Теория и опыт: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Г. С. Абрамова. – М.: Академия, 2000. – 240 с.
2. Борисюк С. В. Маркетингові аспекти організації консультативних послуг для студентської молоді через спеціалізовану службу телефону довіри [Електронний ресурс] / С. В. Борисюк – Режим доступу: <http://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk2/Borysyuk.htm>
3. Кочюнас Р.М. Основы психологического консультирования / пер. с англ. – М.: Академический Проект, 2000. – 240 с. [Электронный ресурс] / Р. М.Кочюнас – Режим доступу: <http://www.psylib.org.ua/books/kociu01/index.htm>

4. Моховиков А. Н. Телефонное консультирование / А. Н. Моховиков. – М.: Смысл, 1999. – 278 с.
5. Романова. Е. С. Робота психолога на телефоні довіри. [Електронний ресурс] /Е. С. Романова – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Article/rom_gabps.php
6. Трубавіна І. М. Концепція „допомоги та самопомоги” в соціальній роботі в Україні / І. М. Трубавіна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 3. – С. 44-51.

Науковий керівник – к.п.н., викладач Гордєєва Т. Є.

Карпишинець Ю. В.

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКА ЯК МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

У сучасних умовах виховання майбутнього сім'янина є досить актуальним напрямом соціального виховання. Особливо важливо приділяти цьому велику увагу у підлітковому віці. Для початку розглянемо сутність соціального виховання як основного напрямку виховання.

Мета статті: проаналізувати особливості сімейного виховання підлітка як майбутнього сім'янина як важливої складової соціального виховання.

Науковець О. Безпалько розуміє соціальне виховання як „створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнонародських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у нього соціально позитивних ціннісних орієнтацій”[1]. Вчений А. Мудрик стосовно поняття „соціальне виховання” дав таке пояснення: „Виховання здійснюється суспільством і державою у створених для цього організаціях [5].

Дослідник соціального виховання Л. Мардахасєв виокремлює декілька напрямів, що розкривають зміст соціального виховання. Він стверджує, що соціальне виховання необхідно розглядати, по-перше, з позиції держави (суспільства); по-друге, з позиції соціальних інститутів; по-третє, з позиції самої особистості [3].

Розглядаючи сімейне виховання в контексті соціального виховання, можна припустити, що від його здійснення залежить багато чинників розвитку та становлення особистості як майбутнього сім'янина. Соціальне виховання здійснюється в різноманітних соціальних інститутах виховання та освіти, в яких набуваються основні соціальні ролі та уміння їх

виконувати, формується уміння оволодівати соціальним досвідом, передавати його [2].

Варто зазначити, що сімейне виховання – це складна система, на яку впливають спадковість і біологічне (природне) здоров'я дітей і батьків, матеріально-економічна забезпеченість, соціальний стан, уклад життя, кількість членів сім'ї, місце проживання сім'ї (місце будинку), ставлення до дитини [4]. Метою сімейного виховання є формування таких рис і якостей особистості, які допоможуть гідно подолати життєві труднощі, перешкоди й негаразди. Завдання сімейного виховання: сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності [6, с. 113].

Для визначення ефективності форм і методів соціального виховання підлітка як майбутнього сім'янина ми провели експериментальне дослідження серед учнів-підлітків 8-9-х класів Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ № 18 8-А та 9-А класів віком у кількості 50 осіб, серед яких 30 дівчат (14-15 років) та 20 хлопців (14-15 років) за допомогою авторського анкетування «Як я почуваю себе в сім'ї». Аналізуючи результати анкетування, на основі якого була проведена діагностика, ми виділили основні проблеми соціального виховання підлітка як майбутнього сім'янина:

1. Недостатня обізнаність підлітка про сімейне виховання як таке.
2. У інформації надання пріоритетів не батькам чи фахівцям, а ЗМІ.
3. Низька обізнаність хлопців-підлітків про важливість їх як майбутніх членів сімей.
4. Наявність стереотипів у хлопців про важливість сімейного виховання тільки для дівчат.
5. Відчуття сорому та невпевненості, коли йде мова про статеve виховання та статеvu ідентифікацію.
6. Відкидання звичаїв та традицій у сімейному вихованні.
7. Заперечення важливості ролі держави у регулюванні сім'ї.
8. Нерозвинений інтерес та несформована потреба у заняттях зі здобуття корисної інформації щодо сімейного виховання.
9. Пріоритетне місце фінансових потреб у створенні сім'ї.

Отже, діагностика проблем соціального виховання підлітків в сім'ї показала, що такі проблеми наявні. Сучасні підлітки мають потребу у сімейному вихованні, проте ця потреба є не досить сформованою. Сім'я –

один з найбільш важливих соціальних інститутів, а тому необхідно прикладати багато зусиль задля її розвитку.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. В. Безпалько. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 139 с.
2. Болдирев М. І. Класний керівник: методичний матеріал / М. І. Болдирев. – К.: Рад. школа, 1982. – 252 с.
3. Мардахаев Л. Социальная педагогика: учеб. / Л. Мардахаев. – М.: Гардарики, 2005. – 269 с.
4. Маслова Н. Ф. Рабочая книга социального педагога [Электронный ресурс] / Н. Ф. Маслова. – Орел, 1994. – 139 с. – Режим доступа: <http://lib4all.ru/base/B3225/B3225Part8-25.php>
5. Мудрик А. Социальная педагогика: учеб. для студ. педвуз. / А. Мудрик. – М.: Изд. Центр «Академия», 1999. – 184 с.
6. Суходольська Л.В. Методика виховної роботи / Л. В. Суходольська, М. М. Фіцула. – Тернопіль, 1989.

Науковий керівник: канд. пед. наук Майборода Г.Я.

Лозова А.О.

ГРУПИ САМОДОПОМОГИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Все більшого поширення сьогодні набирає такий напрям сучасної групової роботи як робота в групах самопомоги. Групи самопомоги функціонують через об'єднання людей зі схожими життєвими ситуаціями, досвідом, проблемами для спільного подолання складних життєвих обставин.

За визначенням О. Холостової, групи самопомоги - це групи, учасники яких, поділяючи певні особисті інтереси, маючи подібний досвід, об'єднуються для співпраці з метою реалізації власних потреб або потреб спільності завдяки обміну інформацією, взаємопідтримки, іноді - представництва. [2]

В одній такій групі часниками є від 6 до 20 осіб, що являють собою свого роду розмовний гурток. Учасники самостійно обирають напрям своєї діяльності. Самі учасники визначають тематику та розробляють методи роботи. Основою ефективної роботи групи самопомоги є активне та безперервне співробітництво.

Робота груп організовується через систематичні зустрічі у визначені терміни (наприклад, раз на тиждень, кожні 2 тижні або раз на місяць).

Вчені виділяють такі ознаки груп самопомоги:

- гнучка структура, що дозволяє групі бути мобільною;
- учасники мають спільні проблеми чи ситуацію, збираються разом щоб вирішити її;
- почуття причетності, бажання допомагати іншим
- самоорганізація групи
- всі члени групи отримують пряму чи опосередковану користь від занять;
- колективний ентузіазм, віра та впевненість в позитивних результатах.

Савельєва виділяє наступні класифікації груп самопомоги, залежно від проблеми, що є спільною для учасників: хто це робить?

1. Групи по подоланню кризи чи перехідного періоду.
2. Групи по боротьбі зі залежностями.
3. Групи рідних та близьких.
4. Групи людей, що мають хронічні захворювання [3].

Класифікація груп самопомоги за Аланом Брауном:

1. Групи у сфері фізичного здоров'я.
2. Групи підтримки емоційного і психічного здоров'я.
3. Групи для батьків, котрі мають «проблемних» дітей.
4. Групи змін поведінки.
5. Освітні групи.
6. Групи самопомоги у соціальних службах [4].

На нашу думку, класифікація Алана Брауна є більш точною, так як складається з більшої кількості видів груп, а отже охоплює більше аспектів поділу.

Такі групи створюються для систематизованої допомоги людям щодо вирішення різних проблем. Учасники груп самопомоги прикладають всі зусилля в наданні допомоги один одному, та мають певну вмотивованість та зацікавленість в тому, аби сприяти вирішенню різних проблем, наприклад, соціально-побутового характеру. Також в таких групах легше забезпечити моральну підтримку, так як учасники є постійними партнерами щодо спілкування та дозвіллевої діяльності.

Інноваційним у діяльності груп самопомоги як технології соціальної роботи є по-перше, в тому, що тут зустрічаються та працюють разом люди зі спільними проблемами. По-друге, тут працює головний фокус взаємодопомоги – емоційна підтримка та інформаційний обмін, адже проблема, над якою працюють учасники є зрозумілою та близькою кожному.

Робота в таких групах робить її учасників більш впевненими у власних силах та має в цілому сильніший вплив, ніж робота кожного окремо.

Список використаних джерел

1. Зайншева И. Г. Технология социальной работы: учеб. пособие / И. Г. Зайншева. – М.: ВЛАДОС, 2012. – 240 с. – Режим доступа: http://www.twirpx.com/files/social_work/tech/
2. Холостова Е. И. Технология социальной работы / Е. И. Холостова, Л. И. Кононова. – М.: «Дашков и К», 2013. – 477 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/1426016/>
3. Савельева И. Группы взаимопомощи / И. Савельева, Н. Недзельский, А. Толмасова. – М.: Российский фонд «Имена», 2000. – 80 с.
4. Браун А. Групповая работа в Великобритании / А. Браун // Практика социальной работы. - К., 1996.

Науковий керівник та рецензент: к. п. н. Гордєєва Т. Є.

Мороз А.С.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТЮТЮНОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Тютюнопаління в наш час становить одну з найсерйозніших медико-соціальних проблем. Складність її вирішення – у невідповідності стандартного ставлення до паління у суспільстві та його дійсним значенням у руйнуванні здоров'я людини [1]. За оцінками Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ), у світі понад 1,1 млрд курців, серед яких від хвороб, спричинених тютюном, щороку у світі помирає майже 5 млн. осіб, а в Україні близько 100 тисяч. При чому люди, котрі почали палити до 15-річного віку, помирають від раку легень у 5 разів частіше, ніж ті, котрі почали курити після 25 років [4].

Нажаль, сьогодні тютюнопаління набуває масового поширення серед дітей та підлітків: 6-8% споживачів тютюну - діти молодших класів і навіть дошкільнята. Курить кожний п'ятий п'ятикласник, майже половина восьмикласників і майже 60% випускників шкіл [5].

Аналіз соціально-педагогічної літератури засвідчує, що проблема профілактики тютюнопаління досліджувалися вченими різних країн, серед яких такі вітчизняні дослідники як: А. Капська, О. Пальчевський, О. Безпалько, Л. Завацький, О. Яременко.

Негативний вплив тютюнопаління на осіб молодого віку постійно розглядається на державному рівні, що відображено в Законі України №2899-IV від 22.09.2005 «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [2] та наказі Міністерства освіти і науки України № 855 від 08.11.2004 «Про заборону тютюнокуріння в навчальних закладах і установах Міністерства освіти і науки України і затвердження заходів

щодо проведення антинікотинової інформаційно-освітньої та профілактичної роботи серед дітей, учнівської та студентської молоді» [4].

Науковці Л. Коноваленко, І. Старко та О. Беркунова [3, с. 35] підкреслюють, що профілактична робота з дітьми буде ефективною, якщо враховані індивідуально-психічні особливості підлітка, реалізований індивідуальний підхід до кожної дитини, раціонально обрані методи, засоби і прийоми впливу на кожного.

Для окреслення конкретної системи методик та форм профілактики тютюнопаління ми вирішили дослідити навчально-виховну систему загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Княжицького НВК Звенигородського району, Черкаської області. Першим етапом нашого соціально-педагогічного дослідження стало діагностування стану цієї проблеми у школі. Ознайомившись із планами виховної роботи школи ми з'ясували, що профілактична робота школи щодо попередження тютюнопаління учнів проводиться лише у вересні одним блоком із іншими профілактичними заходами, спрямованими на формування здорового способу життя учнів. Серед форм профілактичної роботи переважають групові, направлені переважно на інформування учнів та їх батьків з приводу шкоди паління та рівня поширення проблеми в Україні та світі. До цієї роботи у школі залучені практично усі вчителі серед яких класні керівники, учителя біології та фізкультури, соціальний педагог та психолог, бібліотекар, запрошені до участі й медичні працівники. Проте для виховної роботи обрано переважно формальне навчання і не використовуються ніякі інтерактивні види соціального навчання і виховання.

Отже, профілактика тютюнопаління у школі не є систематичною й цілеспрямованою і тому не сприяє зменшенню розповсюдження цієї шкідливої звички серед підлітків. Це підтвердилося проведеним нами анкетуванням 20 старшокласників, серед яких 11 учнів з десятого класу та 9 учнів з одинадцятого.

Нами було з'ясовано, що з 10 дівчат і 10 хлопців лише троє (15 %) – не палять і взагалі ніколи не пробували курити. Семеро із курців (35%) закурили першу цигарку раніше 11 років, шестеро (30%) – у 12 років, троє (15 %) – у 13 років і лише один (5%) – у 14 років (Рис. 1.). Тобто більшість із них зробили це у підлітковому віці, одержавши цигарку від друга або подруги такого ж віку.

При цьому причинами початку паління більшості підлітків було небажання виділятися з компанії друзів, із цікавості та через бажання зазнати приємних відчуттів; 1 особа – хотіла забути про свої проблеми і 3 особи вказали інші причини серед яких приклад дорослих і друзів та ін. (Рис. 2).

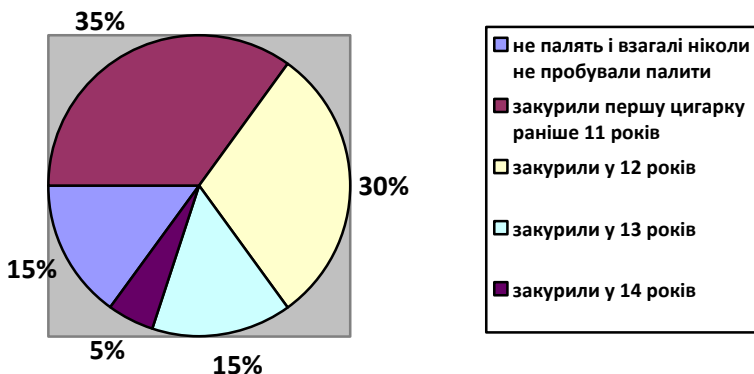

Рис. 1. В якому віці спробували палити щодня.

Для вдосконалення виховної роботи школи щодо тютюнопаління ми розробили і впровадили профілактичне тренінгове заняття для учнів 8-11 класів, до змісту якого підібрали найоптимальніші та найцікавіші для підлітків повідомлення, вправи та техніки, доступні їх розумінню та усвідомленню.

Мал.2. Причини початку паління підлітків

Підсумкове анкетування показало покращення обізнаності учнів щодо шкідливості паління, підвищення їх бажання кинути палити, усвідомлення того, що рішення про припинення паління мають прийняти виключно самостійно.

Отже, проведене нами соціально-педагогічне дослідження показало, що профілактика тютюнопаління підлітків передбачає створення у навчально-виховному середовищі школи системи профілактичної роботи, яка включає як традиційні, так й інтерактивні форми роботи, спрямовані в цілому на збереження життя та здоров'я учнів.

Список використаних джерел:

1. Александров А. А. Профилактика курения: роль и место психолога / А. А. Александрова, В. Ю. Александрова // Вопросы психологии. – М., 1999. – № 4. – С. 35-42.
2. Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2899-15>
3. Коноваленко Л. Профілактика та психокорекційна робота з учнями девіантної поведінки / Л. Коноваленка, І. Старко, О. Беркунова // Соціальний педагог. – 2010. – № 3. – С. 35 – 42.
4. Про заборону тютюнокуріння в навчальних закладах і установах Міністерства освіти і науки України і затвердження заходів щодо проведення антинікотинової інформаційно-освітньої та профілактичної роботи серед дітей, учнівської та студентської молоді : Міністерство освіти і науки України № 855 від 08.11.2004 [Електронний ресурс] // Інформаційний портал України – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basekt/ua-smpbne.htm>
5. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб., 2000. – 193 с.

Науковий керівник та рецензент: к. п. н. Пакушина Л.З.

Рогач К.Є.

ТВОРЧИСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Сучасна соціальна педагогіка не можлива без інноваційної діяльності. Така діяльність є складною і багатогранною, вона охоплює процес взаємодії суб'єктів, що спрямовується на розвиток об'єкта, на введення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що поєднує різноманітні операції і дії, спрямовані на одержання нових знань та технологій. Усе це характеризує інноваційну діяльність у педагогічній сфері [1]. Ми вважаємо, що інноваційна діяльність поєднує в собі все те, що безпосередньо впливає на якісний розвиток соціального педагога.

На думку Сисоевої С. О. результатом інноваційної соціально-педагогічної діяльності є нові введення, які змінюють систему освіти на краще, позначають її розвиток і мають характеристики нових чи вдосконалених [4]. Дослідник Кичук Н. В. наголошує, що обов'язковим

компонентом інноваційних соціально-педагогічних досліджень є творчість. Специфікою творчості в соціально-педагогічних дослідженнях є те, що її результатом є вивчення особи, перетворення її внутрішніх якостей, зміна психологічного стану, а не звичайне створення образу, як у мистецтві. На нашу думку, творчий підхід дозволяє створити повну картину будь-якої ситуації та знайти оптимальний шлях для її вирішення [2].

Вивчаючи специфіку творчості в діяльності соціального педагога Рибалка В.В. виокремлює такі особливості:

- соціальній зумовленості творчих дій;
- гуманізму, адже цей процес направлений на «пробудження» в особистості кращих рис і якостей;
- суб'єктивній свободі вибору дій, що розвиває почуття особистої відповідальності і сприяє піднесенню соціального педагога на особистісному, професійному рівнях [3].

Ми погоджуємось із думкою Капської А. Й., котра розглядає творчість у соціально-педагогічній діяльності як поєднання внутрішніх якостей (педагогічна креативність) і зовнішніх виявів (різні види професійної діяльності – дослідницька, профілактична, терапевтична, консультативна тощо). Автор наголошує, що найголовніші завдання соціальної педагогіки сьогодні пов'язані з пошуком шляхів вирішення проблем формування творчої особистості, розвитку індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов самореалізації кожного клієнта [1].

Отже, творчість є винятково важливою складовою діяльності соціального педагога. Оскільки кожна особистість є неповторною, вона створює неповторні ситуації й обставини, тому щоразу потрібно знаходити нові ефективні способи вирішення соціально-педагогічних завдань. Також потрібно враховувати своєрідність кожної людини, унікальність її характеристик та індивідуальні цілі.

Підсумовуючи зазначимо що, соціальний педагог, котрий здійснює професійну діяльність на творчому рівні, характеризується здатністю відходити від існуючих у суспільстві стереотипів і шаблонів, умінням приймати правильні рішення в стресових ситуаціях, прагненням досягти найбільшої результативності в професійній діяльності, швидкістю й асоціативністю мислення, легкістю генерування ідей, що забезпечують його ефективну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К., 2002. – 164 с.

2. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кичук. – К.: Либідь, 1991. – 98 с.
3. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посібник / В. В. Рибалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посіб. / С. О. Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.

Науковий керівник та рецензент – к. п. н., Гордєєва Т.С.

Белікова Н.О.

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕКИ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІЙ РОБОТІ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ

Поширення ВІЛ-інфекції нині набуває глобальних масштабів і становить реальну загрозу соціально-економічному розвитку більшості країн світу. Обізнаність молоді щодо шляхів передачі ВІЛ та заходів профілактики ВІЛ/СНІДу відіграє пріоритетну роль у боротьбі з поширенням цієї епідемії.

Нині у світі понад 33,0 млн осіб інфіковані ВІЛ, з яких 2,2 млн – підлітки віком до 15 років. Молодь є основною вразливою групою щодо зараження ВІЛ. У країнах із високим рівнем поширеності ВІЛ-інфекції молоді люди, особливо жінки, мають підвищений ризик інфікування ВІЛ-інфекцією. Протягом останніх років майже 50 % ВІЛ-інфікованих – це жінки і молоді люди віком від 15 до 24 років.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні напрямів соціально-профілактичної роботи з попередження ВІЛ-інфекції для формування навичок безпеки поведінки молоді.

З погіршенням епідеміологічної ситуації до проблем ВІЛ/СНІДу звертається чимало науковців. Так, поведінку молоді, зокрема сексуальну, її обізнаність у питаннях ВІЛ/СНІДу, шляхи й чинники ризику інфікування ВІЛ досліджують О. Балакірева, С. Березін, О. Беспалько тощо. Серед науковців (наприклад, Т. Ваненкова, Т. Журавель, Т. Семигіна) спостерігається спроба зосередитися на психолого-педагогічних аспектах профілактики ВІЛ/СНІД, формуванні в молоді мотивації до здорового способу життя.

Вивчення напрямів формування навичок безпеки поведінки молоді для профілактики ВІЛ-інфекції дозволяє стверджувати, що оскільки нині причиною поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні здебільшого є наркотизація і проституція, то слід активізувати інформаційну та роз'яснювальну роботу з питань здорового способу життя, профілактики

вживання наркотиків, хвороб, що передаються статевим шляхом. При цьому найбільш поширеними є медико-біологічний і соціальний правовий напрями.

Зокрема медико-біологічний напрям формування навичок безпеки поведінки молоді в соціальній роботі з профілактики ВІЛ-інфекції ґрунтується на таких принципах: підвищення рівня профілактичних знань і вмій серед підлітків; зменшення соціально-психологічних чинників, що формують поведінку високого ризику ВІЛ-інфікування; профілактика виникнення та лікування захворювань, що сприяють інфікуванню ВІЛ (захворювань, що передаються статевим шляхом, наркотичної залежності); реабілітаційна робота з різними категоріями підлітків і молоді. У свою чергу, психолого-педагогічний напрям ґрунтується на тому, що в шкільній практиці варто використовувати театралізовані, інтерактивні, ігрові, інтелектуально-пізнавальні, тренінгові та інші форми виховної роботи, а також застосовувати таку форму профілактики, як інформаційна кампанія.

Крім того, соціально-правовий напрям включає ряд юридичних послуг: сприяння вирішенню правових питань (забезпечення юридичним консультуванням і супроводом); допомога в оформленні юридичних документів; здійснення захисту прав та інтересів підлітків, адвокатська допомога; представлення інтересів підлітків у громадських організаціях та органах врядування [2, с. 66].

Значна робота з реалізації зазначених напрямів здійснюється Черкаською благодійною організацією ЛЖВ «Від серця до серця», на базі якої створено «Школу волонтерства» для забезпечення такого напрямку роботи, як розвиток профілактичної роботи з молоддю. Діяльність цієї школи реалізується завдяки застосуванню методу «рівний рівному».

Досвід щодо запобігання ВІЛ/СНІД та іншим проявам ризикової поведінки неповнолітніх, який накопичений Черкаською благодійною організацією завдяки спонсорської підтримки міжнародних донорів, показує, що одним із найоптимальніших методів профілактичної роботи є навчання однолітків однолітками, коли молода людина оволодіває знаннями, набуває соціального досвіду в ході спілкування з рівними собі.

Узагальнюючи такий підхід та виходячи з завдань реформування освіти щодо створення умов здорового способу життя в Україні, можна визначити мету просвітницької роботи за допомогою методу «рівний–рівному»: сприяння підвищенню розуміння дітьми й молоддю переваг здорового способу життя, стимулювання молоді до самостійного й усвідомленого вибору життєвої позиції, сприяння визначенню шляхів позитивної соціалізації молоді, формування знань, умінь і навичок здорового способу життя та запобігання ризиковій поведінці [3, с. 10].

Черкаською благодійною організацією ЛЖВ «Від серця до серця» урахована західноєвропейська практика профілактичної роботи за методом

«рівний-рівному», що є одним із базових методів, який використовується в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, а також за місцем проживання. Проте особливу ефективність цей метод має в ході просвітницької роботи щодо запобігання негативним явищам у той час, коли знижується інтерес до здорового способу життя, а знання, які поширюють дорослі, залишаються лише гаслами. У зв'язку з цим новий підхід до забезпечення рівня доступності превентивних знань за участю волонтерів із числа молоді стає найбільш ефективним [4, с. 75].

Проекти, над якими нині працює регіональна благодійна організація ЛЖВ «Від серця до серця» з використання методу «рівний-рівному» у профілактичній роботі з учнівською молоддю та групами ризику в м. Черкаси та області, засвідчують його безперечну ефективність. Набутий досвід дає підстави стверджувати, що даний метод профілактичної роботи вже має деякі надбання в системі вітчизняної освіти з урахуванням специфіки його впровадження в Україні. Активна участь волонтерської молоді у просвітницькому процесі визначає новий етап підтримки реформування всієї системи національної освіти й превентивної діяльності.

Отже, Черкаська благодійна організація ЛЖВ «Від серця до серця» у своїй діяльності активно застосовує метод «рівний-рівному», завдяки якому в процесі соціальної роботи відбувається обмін знаннями і вміннями, що сприяють формуванню здорового способу життя й запобігання негативним явищам. Навчання здорового способу життя за даним методом широко впроваджується волонтерами, що дозволяє передавати знання, уміння і навички здорового способу життя, запобігати в такий спосіб ВІЛ/СНІДу та іншим негативним проявам поведінки в середовищі підлітків і молоді.

Список використаних джерел

1. Варивончик Д. В. Соціальні напрямки профілактики ВІЛ-інфікування серед підлітків / Д. В. Варивончик // Сучасні методи залучення до здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок та захворювань у дітей та підлітків. – К., 2001. – С. 123.
2. ВІЛ/СНІД : політика, профілактика, догляд : метод. посібник до курсу / за ред. Т. Семигіної. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 140 с.
3. Войтенко В. Вільне падіння / В. Войтенко // Слово Просвіти. – 2007. – № 39. – С.10.
4. Джужа О. Соціальні аспекти та принципи державної політики у сфері боротьби з епідемією ВІЛ-інфекції / О. Джужа // Право України. – 2004. – № 6. – С. 75.

Науковий керівник та рецензент д.п.н. Шпак В.П.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

На сучасному етапі розвитку України актуалізувалася нагальність розширення сфери освітніх послуг, що надаються дорослому населенню, здійснення андрагогічно орієнтованих спеціальних досліджень. Це зумовлює необхідність урахування особливостей і культурно-освітніх потреб різних категорій дорослих, закономірностей і механізмів розвитку людини на етапі її зрілості. Безперервне навчання дорослих у сучасному світі обумовлене тим, що знання, а також мотивація до їх постійного оновлення, стають загальнолюдською цінністю, важливим фактором соціального розвитку, засобом підвищення конкурентоспроможності та ефективного ринку праці. Наразі актуалізувалася нагальність розширення сфери освітніх послуг, що надаються дорослому населенню, проведення спеціальних досліджень, здійснення комплексного аналізу ринку освітніх послуг.

В умовах освітніх перетворень в Україні досвід Польщі представляє особливий інтерес, оскільки ця держава є однією з найбільш близьких до нас за географічним положенням, культурою, багатовіковими історичними зв'язками та слов'янським менталітетом. Розвиток польської системи освіти відбувається у напрямі будівництва єдиного європейського простору і за темпами не відстає від передових країн Західної Європи. Стратегією реформи є створення принципово нової системи освіти, яка б надавала можливість кожній людині отримати і постійно поповнювати знання протягом усього її активного життя – системи безперервної освіти.

Особливості становлення і розвитку освіти дорослих в Україні вивчали такі науковці: С. П. Архипова, Л. У. Тимчук, Л. Б. Лук'янова, М. І. Пальчук, Л. Є. Сігаєва, В. Д. Якубенко, І. Т. Лещенко, В. П. Вишньова, Т. В. Раціна та ін. Стан та проблеми сучасної освіти дорослих в Польщі характеризували: О. В. Давиденко, А. В. Вихрущ, Ф. Андрушевич, Л. Б. Лук'янова, М. І. Пальчук та ін. Порівняльний аналіз становлення і розвитку освіти дорослих в Україні та Польщі дослідили: О. В. Аніщенко, С. В. Зінченко, Л. Є. Сігаєва, Т. В. Ткач, С. Т. Янош, Ф. Андрушкевич та ін.

Метою статті є здійсненні порівняльного аналізу становлення і розвитку освіти дорослих в Україні та Польщі.

На різних історичних етапах України та Польщі відбувалися соціально-економічні зміни, які, безумовно, впливали на розвиток освіти серед дорослого населення, це зумовлювалося об'єктивними потребами їх вдосконалення з урахуванням науково-технічних досягнень. Оскільки Україна та Польща належать до Центрально-Східноєвропейських держав,

то у їх розвитку було чимало подібного, що зумовлювалося об'єктивними історичними процесами. Водночас, їм були притаманні і свої особливості. Незважаючи на тривалий розвиток в умовах соціалістичної доби, державна політика цих країн спрямовувалася на пошук шляхів становлення і розвитку систем професійної освіти і навчання дорослих. Тому виявлення подібного й відмінного у цій діяльності може стати цінним джерелом позитивних ідей, творче впровадження яких сприятиме створенню належних умов для забезпечення якісної підготовки майбутніх кваліфікованих спеціалістів в Україні [1, с. 13].

Прогресивні українські та польські педагоги ХХ ст. намагалися вивчати і застосовувати різні педагогічні теорії. Зокрема, в Україні значна увага приділялась соціалістичній ідеології, а вчені намагалися відстоювати комуністичні принципи навчання, ідеї національного характеру освіти були подавлені радянською владою, педагоги робили спроби складати перші навчальні плани і програми для підготовки дорослих до навчання. Польські теоретики розробляли філософію праці і свободи, теорії дидактичних систем, а практики – втілювали їх у діяльності створених ними недільних шкіл для ремісничої молоді. Спільним в обох країнах був значний вплив російських педагогічних ідей, оскільки Україна та Польща певною мірою залежали від Росії, а у соціалістичний період – від радянських педагогічних ідей [4].

Встановлено, що в Україні у середині ХХ століття вже була вироблена досконала система освіти дорослих і педагогічна теорія, а у Польщі в цей період відбувається реорганізація освіти загалом і професійної зокрема під відчутним впливом нових філософських концепцій, які пропагують відкритість, готовність до постійного навчання і самовдосконалення. Процес зародження і становлення освіти дорослих, а також розвиток мережі професійних навчальних закладів в Україні та Польщі упродовж 1900 – 1950 років мали подібний характер. З'ясовано, що починаючи з 1900 року в Україні та Польщі започатковується створення системи професійної освіти на основі капіталістичної концепції. При цьому в Польщі підготовка майбутніх кваліфікованих працівників була організована на досить високому рівні: створювалися професійні заклади різних типів [3].

Міжвоєнна доба характеризувалася значним посиленням освітньо-реформаторського руху як в країнах Європи так і в колишньому Радянському Союзі. Не стали винятком Україна та Польща, які у 1919 – 1932 роках здійснили певні освітні реформи, що охопили як фахові школи, так і вечірні школи. В обох країнах приймаються нормативні документи (Закон «Про професійні школи» у Польщі і Закон “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” в Україні) щодо вдосконалення і розвитку систем фахової підготовки

спеціалістів для різних галузей народного господарства: до цього спонукали зміни у торгівлі, промисловості й сільському господарстві [6].

Друга світова війна на певний час призупинила діяльність професійних закладів в Польщі, їх реконструкція була нелегкою справою. Тоді як в Україні важливим етапом післявоєнного життя стала відбудова зруйнованих міст і сіл. Величезні масштаби післявоєнного будівництва заводів, фабрик, електростанцій потребували великої кількості інженерно-будівельних кадрів різних спеціальностей, від працівників соціалістичного виробництва вимагалися знання складних технічних розрахунків і креслень, що сприяло відродженню освіти дорослих [4, с. 125].

Порівняльний аналіз українських і польських документів та матеріалів свідчить про те, що з 90-х років ХХ ст. у цих країнах, спільною є тенденція до розширення та урізноманітнення неперервної професійної освіти, що зумовлює потребу методологічних і теоретичних досліджень інтеграції і диференціації неперервної, багаторівневої професійної освіти. Зусилля українських і польських вчених спрямовувалось на дослідницьку роботу у таких напрямках: дослідження змін у професійному і кваліфікаційному складі працівників у результаті науково-технічних змін і їх впливу на зміст форми і методи навчання молодих робітників; вивчення професійної педагогіки, психології, фізіології праці, розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо поліпшення навчально-виховного процесу у професійних закладах; наукове узагальнення і розробка пропозицій з питань вдосконалення систем, форм і методів професійного навчання. [2].

Навчання дорослих в Україні відбувається за допомогою таких методів: індивідуальні методи роботи (бесіда віч-на-віч, консультація по телефону, по електронній пошті, відео-лекція, практичні, лабораторні роботи); групові методи роботи (конференції, тематичні вечори, зустрічі зі спеціалістами, групові бесіди, дискусії, семінари, рольові ігри, відео-конференції, тренінги); вербально-ілюстративний метод (сучасна лекція - роздається методичний матеріал, проблемна лекція - викладач формулює проблемне завдання, лекція удвох - виклад матеріалу двома викладачами з різними точками зору, діалогізована лекція - лекція-діалог), метод дискусій (дозволяє: закріпити знання, збільшити об'єм інформації; співставити протилежні погляди задля розгляду проблеми з різних сторін; розвивати вміння обґрунтовувати і захищати власну думку та дослухатися до думки інших; напрацьовувати груповий досвід) та ін. [1, с. 19].

На відміну від української, освіта дорослих в Польщі включає інтерактивні методи навчання, обслуговуючі методи (правила, знайомство, мотивація, рухливі вправи, рефлексія, оцінювання), основні (мозковий штурм, робота в малих групах, аналіз правових ситуацій, рольова гра, презентація), конкретизуючі ігрові методи (дерево рішень, шкала оцінки,

послідовне обґрунтування, доведення від протилежного, правнича промова, навчаючи вчусь, коло ідей, «сократовий метод», заповнення таблиці, стоп-кадр), дискутування (займи позицію, повернений аргумент, карусель, дебати, ток-шоу, прес-конференція, дискусія пошуку рішення), комплексні (калейдоскоп, акваріум, постановка запитання, письмове формулювання, наукова конференція) [5].

Порівняльний аналіз змісту, форм і методів становлення освіти дорослих в Україні та Польщі має важливе значення для розв'язання завдань, спрямованих на модернізацію системи освіти дорослих у нашій країні. Шлях розвитку України та Польщі був динамічним, складним, сповненим політичних, соціальних та економічних потрясень. Кожна з цих країн зазнавала впливів загальноєвропейських політичних рухів. В обох країнах у певні періоди змінювалися форми управління, політичні режими, зовнішні та внутрішні орієнтири розвитку. Однак завжди їхні освітні системи зберігали свої національні особливості, які ґрунтувалися на власних традиціях і досвіді.

Список використаних джерел

1. Архипова С. П. Основи андрагогіки : навч. посіб. / С. П. Архипова. – Черкаси – Ужгород, 2002. – 184с.
2. Андрушевич Ф. Польський досвід впровадження стандартів вищої освіти у навчальний процес [Електронний ресурс] / Ф. Андрушевич // Соц. робота в Україні: теорія і практика. – 2011. – №3/4. – С. 147–155.- Режим доступу:<http://nbuv.gov.ua>
3. Вихрущ А. В. Освіта дорослих у Польщі: минуле і майбутнє [Електронний ресурс] / А. В. Вихрущ // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. - 2014. - Вип. 2. - С. 122-131. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/j->
4. Тимчук Л. У. Становлення та розвиток андрагогіки як теорії і практики освіти дорослих в Україні (кінець XIX-XX століття): дисертація \ Л. У. Тимчук .- Чернівці, 2016.- 489с
5. Лук'янова Л. Б. Розвиток освіти дорослих в Польщі у другій половині ХХ - на початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / Л. Б. Лук'янова // Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ століття : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. - К., 2011. - С. 310-315.- Режим доступу: <http://irbis.npu.edu.ua>
6. Якубенко В.Д. Проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих в Україні [Електронний ресурс] / В. Д. Якубенко, Р. Берлінг // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2011. - № 2. - С. 135-140. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

Науковий керівник Архипова С.П

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Нині пріоритетом стають інноваційні види діяльності, які сприяють соціальній та творчій самореалізації особистості, зокрема в сфері дозвілля. Саме сфера дозвілля людини стає важливим фактором функціонування як соціуму, так і особистості. Відомо, що іноді рівень розвитку соціального середовища вимірюється не стільки характером виробництва матеріальних благ, скільки рівнем організації дозвілля населення, зокрема молодого покоління.

Дозвілля слугує могутнім стимулом для творчого розвитку майбутнього покоління, творчої активності. У вільний від навчання час діти і молодь можуть повною мірою реалізувати свої здібності, оскільки дозвілля дає широкий вибір занять, в яких вони можуть максимально використати власний потенціал. Дозвіллева діяльність є не тільки джерелом особистісного розвитку дитини молодшого шкільного віку, а й важливим чинником її соціалізації.

Педагогічні можливості дозвіллевої діяльності молодших школярів стали об'єктом дослідження багатьох сучасних науковців: А. Воловик та В. Бочелюк, І. Лисакова [19], Л. Завацька, А. Мудрик [22], Я. Гілінський [6], Н. Бабенко [2], М. Максимовська [20] (дозвілля в контексті соціалізації індивіда); Л. Махоткіна [21], Н. Кочубей [17]; О. Зотова [9], С. Харченко [32], І. Лемко [18], А. Каменець [11] та ін. (діяльність соціальних дозвіллевих інститутів). Методичні можливості організації дозвіллевої діяльності досліджували Ю. Василькова [4], О. Карамян [12], Р. Абдулов [1], Т. Гуменникова (потенційні можливості позааудиторної роботи щодо підготовки студентів до особистісно орієнтованого виховання) [7], О. Зотова. (організаційно-педагогічні форми та методи позаурочної роботи) [9] та ін.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми варто розпочати з вивчення та узагальнення основних положень про дозвіллеву діяльність з дітьми в існуючих нормативно-базових документах соціально-педагогічної роботи.

Так, у державних документах, які визначають освітню політику України і політику стосовно прав дітей і молоді зазначено, що виховна сутність дозвіллевої діяльності з питань становлення і розвитку молодого покоління відбито у таких документах. Національна програма «Освіта» («Україна XXI сторіччя») (1993 р.), національна програма «Діти України» (1996 р.), «Декларація про загальні основи молодіжної політики в Україні», закони і законодавчі акти, «Про освіту» (1991 р., 1996 р.), Концепція

позашкільної освіти і виховання (1996 р.), закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Положення про позашкільний навчальний заклад» (2000 р.), «Програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 рр.» (2002 р.) тощо

Абдулов Р. М зазначає: дозвілля - це проміжок часу, який суб'єктивно оцінюється людиною як такий, що належить їй, та наповнюється цілеспрямованою корисною діяльністю [1, с.65]. В цілому, дійсно дозвілля має суб'єктивно оцінюватися людиною, наповнюватися діяльністю. Але слід зважати на те, що сам термін «дозвілля» не вказує на позитивний або негативний її напрям.

Аналізуючи дозвіллеву роботу з дітьми молодшого шкільного віку варто представити особливості *молодшого шкільного віку* як сенситивний період для розвитку спеціальних здібностей.

Для дітей молодшого шкільного віку характерні активне ставлення до дійсності, що їх оточує, підвищена реактивність, готовність до дії. Однак, молодші школярі швидко втомлюються, а це викликає необхідність урізноманітнення видів діяльності та можливість їх швидкої зміни на інші.

Дітям цього віку притаманні конкретність і образність мислення, емоційність, швидка зміна настрою. Недостатність життєвого досвіду й знань компенсується фантазією. Образність мислення, відсутність стереотипу, емоційність, естетичне ставлення до дійсності, що оточує, - ці якості притаманні всім молодшим школярам і свідчить про широкий рівень творчих здібностей вікової категорії у цілому.

У контексті нашої дипломної роботи поняття інноваційна діяльність означає осмислення практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Традиційними формами організації дозвіллевої діяльності вважають: клуб; музеї; гурткові формування; колективи аматорської художньої творчості; студії та інші. А інноваційні методи дозвіллевої діяльності це насамперед – методи гри й ігрового тренінгу; методи театралізації; метод змагання; метод рівноправного духовного контакту; методи ситуацій; імпровізація [2].

За результатами нашої експериментальної частини де було присутнє анкетування можна зробити висновки, що дітям подобається витратити свій вільний час на гру в комп'ютерні ігри (25%), але тим не менш вони також надають перевагу відвідуванню улюбленого гуртка (20%), також розважатися з однолітками (15%) та дивитися телепередачі (15%).

Діти молодшого шкільного віку більше схильні до тих методів де потрібно задіювати творчість, уяву, а також полюбують дізнаватися щось нове.

За результатами нашого опитування ми дізналися, що соціальні педагоги 27 та 28 загальноосвітніх шкіл надають перевагу такій роботі з дітьми молодшого шкільного віку як проєктивні методики, інформаційні виставки, методи гри та ігрового тренінгу. А щодо форм роботи, то переважає групова форма, адже займає менше часу та витрат, хоча по результативності індивідуальна більш точніша і в потрібні моменти використовується саме індивідуальна форма роботи.

Список використаних джерел

1. Абдулов Р.М. Организация внеаудиторной воспитательной работы со студентами (негосударственные высшие учебные заведения): учебно-методическое пособие / Р.М. Абдулов. – Павлоград: ЗПИЭУ, 2003. – 137 с.
2. Бабенко Н. Б. Вплив соціально-культурної сфери на соціалізацію особистості [Електронний ресурс] / Н. Б. Бабенко. // Культура і сучасність. – 2008. – № 1. – С. 141-147. - Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/40-stattya/386-vpliv-kulturno-osvitnogo-prostoru-na-sotsializatsiju-molodi.html>
3. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: навч. посіб. / В. Й Бочелюк, В. В. Бочелюк - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 208 с.
4. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений./ Ю. В. Василькова. - М., Академия, 2001. - 160 с.

Науковий керівник та рецензент к. п. н. Майборода Г. Я.

Костяник В. В.

ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СЛУЖБІ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Сім'я як соціальний інститут володіє рядом соціальних норм, правил, поведінкових зразків, прав і обов'язків, які покликані регулювати стосунки між подружжям, батьками й дітьми, братами, сестрами та іншими родичами. Вона є найважливішою формою організації соціального досвіду, за допомогою якої особистість вивчає структуру ролей і норм взаємодії, вчиться відносинам допомоги, підтримки та захисту, оволодіває основними знаннями, вміннями й навичками, засвоює ідеали й цінності, необхідні для життя у суспільстві [3, с. 2].

В сучасному суспільстві проблема жорстокого поводження з дітьми є досить серйозною і визнана однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Насильство над дитиною залишає відбиток на

ніжній і вразливій психіці, що часто призводить до непоправних порушень розвитку, реалізації її особистості. Наявність цієї проблеми свідчить про необхідність ретельного вивчення й розробки профілактичних заходів спрямованих на її вирішення, оскільки діти є найбільш незахищеною, уразливою і практично повністю залежною від дорослих частиною суспільства.

Загальні аспекти проблеми насильства над дітьми вивчають провідні науковці Т. Ф. Алексєнко, О. Б. Безпалько, Т. В. Гончарова, Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна, Т. Я. Сафонова та ін.

Причини та наслідки насильства над дитиною у сім'ї висвітлюються у роботах таких науковців і практиків, як Н. Абдель-Хаді, Л. С. Алексєєва, К. Бабенко, А. Бондаровська, Я. Волавка, Н. І. Дмитренко, А. С. Когаловська, Н. Ю. Максимова, Р. П. Мансудов, М. М. Московка, Н. Щербак та ін.

Профілактичні і правові аспекти сімейного насильства щодо дітей визначають Н. Г. Агарова, Н. К. Асанова, В. О. Брижик, Н. В. Гайдаренко, В. Є. Квашис, Т. В. Кравченко, Г. М. Лактіонова, К. Б. Левченко, І. Лисенко, О. А. Ліщинська, , І. М. Трубавіна, та ін.

Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 №2789-III насильство в сім'ї визначено як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування 1-го члена сім'ї стосовно іншого, якщо вони порушують конституційні права й свободи члена родини як людини і громадянина, завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю [1].

Виділяють декілька видів насильств щодо дітей: фізичне (умисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, нанесення шкоди честі й гідності) та сексуальне (посягання на статеву недоторканість і дії сексуального спрямування щодо дитини). Як зазначає Т. В. Гончарова, насильство над дітьми – це фізичний, психологічний, соціальний вплив на дитину з боку іншої людини (як дитини, так і дорослого), родини, групи або держави, які змушують її переривати значиму для неї діяльність і виконувати інші дії, які суперечать їй або загрожують її фізичному та психологічному здоров'ю і цілісності [2, с. 49].

Насильство над дітьми класифікують за наступними ознаками:

- залежно від стратегії дій винуватця: явне і непряме (приховане);
- за часовою ознакою: яке відбувається зараз, і яке трапилося в минулому;
- за тривалістю дії: одно- і багаторазове, таке, яке триває роками;
- за місцем і умовами оточення: домашнє – з боку рідних; шкільне – з боку вчителів або інших дітей; вуличне – з боку дітей або незнайомих;

- залежно від характеру насильницьких дій: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 18].

Н. Ю. Максимова визначає соціальні й культурні фактори ризику застосування насильства в сім'ї щодо дітей:

- відсутність у суспільстві конкретної негативної оцінки щодо фізичних покарань дітей;
- широка демонстрація насильства засобами масової інформації;
- ряд громадянських прав на недоторканність приватного життя, таємницю особистості і сім'ї, закріплені в Конституції, не дозволяють вчасно виявити факт насильства і втрутитися у ситуацію;
- відсутня ефективна превентивна державна політика недопущення насильства у сім'ї;
- спостерігається недостатнє суспільне розуміння насильства як соціальної проблеми;
- населення демонструє низьку правову грамотність щодо прав і захисту дитини, які закріплені у чинному законодавстві і Конвенції ООН;
- спостерігається низька обізнаність дітей про свої права;
- недосконалість законодавство у формі широкої декларативності, що вимагає конкретизації і вдосконалення) [4, с. 56].

До основних завдань Служби у справах дітей з профілактики сімейного насильства над дітьми належать:

- вжиття заходів щодо своєчасного виявлення дітей, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує загроза його вчинення;
- ведення загального обліку дітей, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення, та сімей, у яких діти зазнали насильства;
- надання необхідної допомоги дитині, яка зазнала насильства в сім'ї, а у разі загрози його вчинення вжиття заходів щодо попередження насильства у відношенні до дитини;
- вжиття невідкладних заходів до ліквідації наслідків і загрози неправомірних дій у відношенні до дитини;
- у разі потреби разом з кримінальною міліцією у справах дітей вирішує питання про тимчасове вилучення дитини з сім'ї, де вона зазнала насильства або де існує реальна загроза його вчинення, та подальше її влаштування;
- проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи з батьками, особами, що їх замінюють, та іншими членами сімей у родинах, де існують випадки вчинення насильства щодо дітей або існує реальна загроза його вчинення.

- перевірка, спільно з членами постійно діючої комісії отриманої інформації про вчинення насильства стосовно неповнолітніх або реальну його загрозу (проводять зустрічі з дитиною, членами сім'ї, працівниками закладу освіти, де навчаються чи виховуються діти, сусідами тощо), обстеження житлово-побутових умов сім'ї;
- розгляд заяв (повідомлень) про випадки вчинення в сім'ї насильства, жорстокого поведіння стосовно неповнолітнього відповідно до Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поведіння з дітьми або реальної загрози його вчинення, затвердженого спільним наказом Держкомсім'ямолоді, МВС, МОН, МОЗ від 16.01.2004 р. № 5/34/24/11, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.01.2004 р. за № 99/8698, та вживаються заходів, в межах компетенції, щодо захисту прав дитини;
- порушення питання перед відповідними органами про притягнення до відповідальності осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх. Представлення інтереси неповнолітніх у суді;
- повідомлення про випадки вчинення насильства в сім'ї відповідний відділ (управління) у справах сім'ї та молоді, кримінальну міліцію у справах дітей органів внутрішніх справ у термін не більше трьох днів з часу отримання такої інформації;
- щоквартальне направлення до відповідного управління (відділу) у справах сім'ї та молоді інформації про кількість звернень з питань вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітніх та кількість сімей, у яких діти зазнали насильства.

Служба у справах дітей є координатором діяльності з профілактики насильства в сім'ї.

Основним завданням нашого дослідження було оцінити ефективність розробленої програми роботи з первинної профілактики сімейного насильства над дітьми молодшого шкільного віку.

У листопаді 2015 року було проведено анкетування, метою якого було дослідити кількість випадків, основні види та причини вчинення батьками насильства щодо дітей молодшого шкільного віку. До участі в дослідженні було залучено 32 батьків учнів третього класу, з них 23 жінки та 9 чоловіків.

Аналіз анкетування показав, що найскладнішими моментами у вихованні та причинами конфліктів зі своєю дитиною 25% батьків вважають непослух, 25% - надмірну активність, 22% – небажання допомагати по дому, 13% – балуваність, 6% – відносини з братом/сестрою, 6% – неможливість забезпечити всім, що бажає дитина, 3% – жорстокість до тварин (рис. 1).

Вирішують проблеми з допомогою розмов 37% респондентів, сварок – 22%, погрозами чи фактами обмеження в чому-небудь – 22%, за допомогою фізичного покарання – 19% (рис. 2)

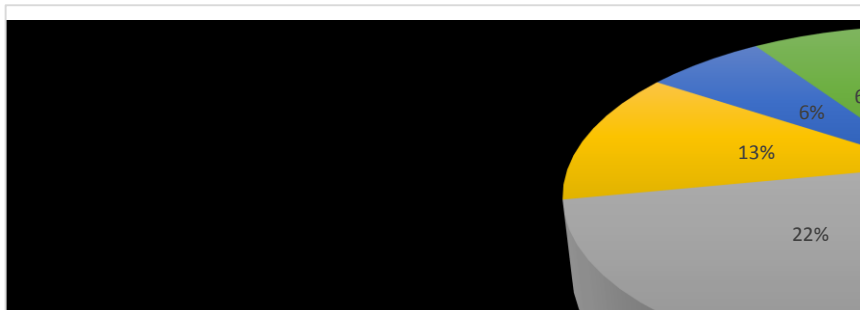

Рис. 1. Найскладніші моменти у вихованні та причини конфліктів з дитиною.

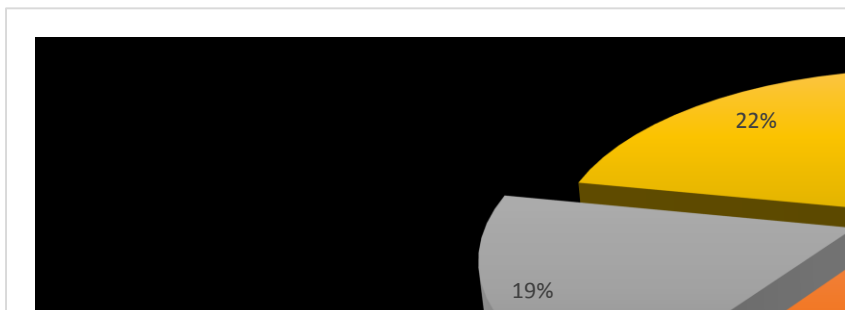

Рис. 2. Способи вирішення конфліктів з дитиною

На запитання, чи вважають фізичне покарання іноді необхідним, схвально відповіли 14 батьків. Позбавлення іграшок та солодошів за провини, вважають жорстоким покаранням 6 опитуваних.

Найтяжчим покаранням, яке застосовують батьки є фізичне покарання – 39%, обмеження в чому-небудь – 25%, погрози фізичним покаранням – 22%, примушення виконувати яку-небудь роботу – 14%, обіцянки не купити щось – 13% (рис. 3)

Отже, з метою профілактики сімейного насильства щодо дітей, необхідно проводити профілактичну та роз'яснювальну роботу з батьками, особами, що їх замінюють, та іншими членами сімей, де існують випадки вчинення насильства щодо дітей або існує реальна загроза його вчинення;

вживати заходи щодо своєчасного виявлення дітей, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує загроза його вчинення; надавати необхідну допомогу дитині, яка зазнала насильства в сім'ї, а у разі загрози його вчинення вживати заходів щодо попередження насильства у відношенні до дитини; вживати невідкладні заходи до ліквідації наслідків і загрози неправомірних дій у відношенні до дитини; проводити інформаційно-просвітницькі заходи для дітей, з метою усвідомлення ними своїх прав та обов'язків, та допомоги збагнути, що вони є повноправними членами сім'ї та суспільства.

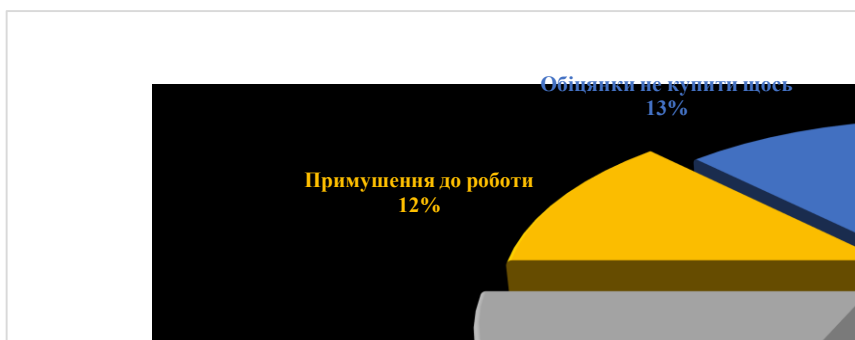

Рис. 3. Найтяжчі покарання, які застосовуються батьками

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III, редакція від 28.12.2015 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
2. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення / Т.В. Гончарова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 4. – С. 47–53.
3. Крикун Л. В. Проблема насильства та жорстокого поведіння з дітьми / Л. В. Крикун // Шкільному психологу. Усе для роботи : науково-метод. журн. - 2014. - № 5. - С. 2-13.
4. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект проблем насильства / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілюгіна. – К. : Либідь, 2003. – 337 с.
5. Ніколайчук А. І. Нормативно-правова база захисту дитини від насильства / А. І. Ніколайчук // Європейські перспективи. - 2014. - № 4. - С. 49-55.

Науковий керівник та рецензент д. філософськ. н. Коломієць О. Г.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Однією з пріоритетних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на Україні є прийомна сім'я.

Держава визначила важливе завдання забезпечити належні умови для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Над досягненням цієї цілі працюють Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини спільно з Службою у справах дітей та іншими органами влади[1, с. 86].

Але, не зважаючи на те, що Україна переходить на якісно новий рівень захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при створенні прийомних сімей та влаштування в них дітей існує ряд проблемних питань.

Мета статті: дослідити особливості соціально-правового захисту прийомних сімей у діяльності Служби у справах дітей.

Питання соціально-правового захисту прийомних сімей, хвилює багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В цьому напрямку працюють відомі науковці Г. Бевз, А. Капська, С. Мещерякова, І. Пеша, І. Трубавіна, Н. Комарова та інші. Загальні питання соціально-правового захисту прийомних сімей розглянуті в роботах Н. Головатого, В. Городяненка, Б. Гаєвського, І. Ковчиної, А. Ярошенка, О. Потопахіної, Е. Байера та інших авторів.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання [1, с. 88].

Серед причин, які визначають складнощі адаптації дітей-сиріт до умов прийомної сім'ї можна виділити: травматичний життєвий досвід прийомної дитини (65%), значні порушення на рівні її психічного та особистісного розвитку(78 %); особисті психологічні труднощі прийомних батьків (54%), комплекс змін, яких неминуче зазнає сім'я як сформована раніше цілісна система (97%), а також негативне ставлення соціального оточення до дітей-сиріт, а відповідно і до прийомної сім'ї (35%) [2, с. 20].

За результатами досліджень науковців 60% прийомних сімей стикаються з труднощами у отриманні державної допомоги через

недосконалість системи. 20% не отримують необхідної інформації від служб, щодо можливості отримання допомоги [3, с. 24].

Основним завданням нашого дослідження було визначити на якому рівні служба у справах дітей забезпечує соціально-правовий захист прийомних сімей та забезпечує вирішення їх проблем.

Реалізація констатувального експерименту здійснювалась за допомогою анкети та співпраці зі службою у справах дітей.

Шляхом спостереження та вивчення документації служби ми з'ясували, що Черкаська Служба у справах дітей у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції і законів України, а також актами Кабінету Міністрів України. У результаті нашого дослідження визначено, що служба у справах дітей щомісячно подає інформацію про призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт прийомним батькам за принципом «гроші ходять за дитиною» відповідно до «Порядку інформування» на бланках встановленого зразку.

У роботі служби особлива увага приділяється питанням забезпечення дітей житлом. На сьогодні зі 48 категорійних дітей, які проживають на території м. Черкаси 18 дітей являються власниками або співвласниками житлових приміщень, 25 дітей мають право користування житловою площею. Опікуни, прийомні батьки та батьки-вихователі забезпечують збереження житлових приміщень у належному стані.

Метою проведення нашого анкетування було визначення основних проблеми з якими стикаються прийомні сім'ї. До участі в дослідженні було залучено близько 7 прийомних сімей, які стоять на обліку у службі у справах дітей. Дослідження показали, що прийомним батькам доводиться стикатись із такими психологічними проблемами як недовіра до себе як до батьків (46%) та потреба постійно доводити свою любов та турботу (95%).

Ми з'ясували, що служба у справах дітей періодично (раз на місяць) організовує зустрічі для прийомних батьків та прийомних дітей разом зі психологом для підвищення компетентності батьків-учасників у вихованні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. На таких зустрічах зазвичай присутні спеціалісти центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей. Також за ініціативою працівників служби у справах дітей відбуваються засідання «круглого столу» із участю опікунів, піклувальників, прийомних батьків та батьків-вихователів, а також представників установ, які працюють з дітьми.

Хоча такі заходи суттєво допомагають батькам налагоджувати стосунки з дітьми, вирішувати проблеми щодо їх виховання за допомогою професійних порад, але, напевно, цього недостатньо.

Отже, для ефективного здійснення соціально-правового захисту прийомних сімей необхідно вдосконалити діяльність Служби у справах дітей. З цією метою необхідно організувати додаткові навчання батьків стосовно виховання дітей із залученням до цього відповідних фахівців (соціальних педагогів, психологів). Акцент також потрібно зробити на здійсненні нагляду за прийомними сім'ями, за їх умовами утримання, навчанням та вихованням дітей. Здійснювати контроль за збереженням та використанням житла дітей, які влаштовані в прийомні сім'ї та виплатами прийомним сім'ям, які необхідні для утримання дітей. Також доцільним буде залучення засобів масової інформації до популяризації серед населення міста проблеми створення та розвитку прийомних сімей.

Список використаної літератури

1. Байер Е. Приемная семья для детей-сирот – приоритетная задача государственной поддержки детства / Е. Байер // Народное образование. – 2009. – №2. – С. 85-89.
2. Бевз Г. М. Психологічні чинники забезпечення процесу інтеграції дитини в прийомну сім'ю / Г. М. Бевз // Проблеми загальної та педагогічної психології. – К., 2004. – Т.6, вип.2. – С.16-24.
3. Приймона сім'я : оцінка ефективності опіки : метод. рекомендації для соціальних працівників / [О. О. Яременко, Н. М. Комарова, Г. М. Бевз та ін.]. – К. : Укр. інст. соц. дослідж., 2000. – 78 с.

Рецензент: к. п. н. Пакушина Л.З.

Левченко О.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ/СНІД

На суспільство завжди впливали різні фактори, які формували цінності та життєві орієнтири людства. Одним із таких факторів сьогодення є реклама, яка на сучасному етапі перетворилася на самостійний вид діяльності і стала однією зі звичних реалій сучасного життя. Якщо розглядати рекламу із загальних позицій, то слід відзначити, що вона є продуктом культури і, водночас, її дзеркалом, яке відображає традиції і систему цінностей соціуму. Одним із різновидів реклами є соціальна реклама. Це інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку [1]. Зазвичай соціальна реклама представляє громадські та державні інтереси і спрямована на досягнення благодійних

цілей. Тому вона є двигуном формування соціальних понять, норм та стандартів.

На сучасному етапі соціальна реклама у сфері профілактики ВІЛ/СНІД стала об'єктом дослідження таких учених, як Л. Анохіна [3]; Л. Гейдар [4]; М. Бутенко [5]; Г. Армстронг [2].

Мета статті: проаналізувати особливості соціальної реклами у сфері профілактики ВІЛ/СНІД.

Г. Армстронг, Ф. Котлер визначають, що про соціальну рекламу згадується в найперших письмових джерелах. Археологи, що проводили розкопки в країнах Середземномор'я, знайшли написи, що розповідають про різні події і вироби стародавніх майстрів. Римляни писали на стінах оголошення про гладіаторські бої, а фінікійці розмальовували скелі уздовж дорог, на яких проходили паради, картинами, що рекламували їхні вибори.

Соціальна реклама вони визначають як ефективний освітній засіб, що дає змогу досягти та мотивувати велику аудиторію. Ті самі рекламні технології, які використовуються для просування на ринок комерційних товарів та послуг, в цьому випадку можуть бути використані для інформування, освіти та мотивації широких верств населення щодо соціальних проблем. Спеціалісти зі зв'язків із громадськістю покладають на соціальну рекламу багато задач, включаючи створення загального інформаційно-рекламного поля соціальної спрямованості, надання населенню практичної корисної інформації, формування суспільно зорієнтованого та здорового способу життя [2].

У березні 2016 року в Україні офіційно зареєстровано 1 356 випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України та 2 серед іноземців. За період 1987–березень 2016 рр. в Україні офіційно зареєстровано 283 976 випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України, у тому числі 86 012 випадків захворювання на СНІД та 39 085 смертей від захворювань, зумовлених СНІДом .

Нові зареєстровані випадки ВІЛ-інфекції, СНІДу та смертей, зумовлених СНІДом, серед громадян України зображено в таблиці 1. Такі шокуючі статистичні дані стимулюють громадськість до певних дій, спрямованих на профілактику подальшого поширення ВІЛ/СНІД в Україні. Прикладом таких дій є розробка та транслявання за допомогою ЗМІ соціальної реклами відповідного змісту. Так, наприклад, завдяки багаторазовому трансляванню відеороликів «про СНІД» каналами українського телебачення, широка громадськість заговорила про дієвість соціальної реклами. Крім того було виділено основні задачі соціальної реклами щодо профілактики ВІЛ/СНІД: 1) підвищення рівня занепокоєності населення проблемою ВІЛ/СНІД; 2) пропаганда безпечної сексуальної поведінки серед молоді.

Такі завдання вимагають розробку відповідних методів та способів інформування населення щодо складності проблеми та можливих шляхів її вирішення. Тобто населення має бути належним чином поінформоване щодо можливостей консультування та тестування на наявність ВІЛ-інфекції, а також методів профілактики та лікування хвороби.

Таблиця 1

Випадки ВІЛ-інфекції, СНІДу та смертей, зумовлених СНІДом, серед громадян України у 2016 році

Нові випадки	березень 2016 року			січень – березень 2016 року		
	Усього, осіб	у т.ч. особи віком		Усього, осіб	у т.ч. особи віком	
		15-17 років	0-14 років		15-17 років	0-14 років
ВІЛ-інфекції	1 356	8	240	3 618	11	683
СНІДу	787	2	3	1 967	2	7
Смертей від СНІДу	245	0	1	628	0	4

Таким чином, вище наведені дані дають змогу дійти до таких основних висновків:

- 1) соціальна реклама має розглядатись в контексті практичної діяльності із подолання епідемії ВІЛ/СНІД. Вона виступає лише як один з інструментів інформаційної кампанії.
- 2) При плануванні інформаційної кампанії важливо орієнтуватись на дослідження ситуації, світовий досвід в сфері профілактики ВІЛ, теоретичні моделі змін у поведінкових практиках під впливом засобів масової інформації.
- 3) Пріоритетними задачами інформаційних кампаній задля профілактики ВІЛ/СНІД розглядаються наступні:
 - інформування населення про доступність добровільного консультування та тестування на ВІЛ;
 - інформування населення (та окремі його групи) про доступність лікування, програми прихильності до лікування, догляду та підтримки;
 - формування толерантного ставлення до ЛЖВ серед населення в цілому.
- 4) Розвиток соціальної реклами в сфері профілактики ВІЛ/СНІД потребує державного регулювання доступу до каналів передачі інформації та реалізації узгодженої державної політики.

- 5) Ефективний вплив на поведінкові практики населення засобами інформаційних кампаній та соціальної реклами можливий лише за умови довгострокового планування кампаній, розрахованих на 10-15 років.

Список використаних джерел

1. Закон України про рекламу від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>
2. Армстронг Г. Маркетинг/ Г. Армстронг, Ф Котлер. – 5-вид, М. – СПб – Изд-во: «Диалектика», 2001. – С.232 – 433.
3. Анохина Л. Социальная реклама и профилактика ВИЧ/СПИДа/ Л. Анохина // Социальная педагогика: теория и практика. – 2006. – № 2. – С.81– 86
4. Гейдар Л. Соціальна реклама та інформування з проблеми ВІЛ/СНІДу в Україні: можливості впливу на зміни в поведінкових практиках– Л. Гейдар // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2006. – №2. – С. 73-80.
5. Бутенко Н. Соціальна психологія в рекламі: навч. посіб. / Н. Бутенко. – К.: КНЕУ, 2006. – 384 с.

Рецензент: к. п.н., Пакушина Л. З.

Микитенко К.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Нині злочинна та асоціальна поведінка набуває масового характеру і часто сприймається як раціональний та загальноприйнятий стиль життя. Не дивно, що за останнє десятиріччя статистика фіксує катастрофічне зростання підліткової ігроманії, наркотизації та алкоголізації, суїцидальної поведінки, злочинності підлітків. Але ж саме позиція молодого покоління задає напрям і темп процесів модернізації українського суспільства, тому соціальна поведінка підлітків і молоді виступає, як об'єкт соціальних досліджень, які, в свою чергу, набувають для сучасної України особливої актуальності, тому що у останні роки масштаби підліткової девіації набули розмірів, які загрожують соціальній безпеці суспільства в цілому.

Ускладнення, з одного боку, світу, в якому ми живемо, а з іншого – самої людини, зумовило зростання актуальності всіх питань, пов'язаних з вихованням. До найбільш поширених, що вимагають свого вивчення, належить проблема девіантної особи, як об'єкта дослідження різними науками, і важковиховуваних неповнолітніх, зокрема як об'єкта вивчення соціально-педагогічною, психологічною наукою [1].

Проблему девіантної поведінки у підлітковому середовищі вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Б. Амеронген, О. М. Балакірева, С. А. Беличева, С. В. Березін, С. І. Болтівець, Т. В. Вайніленко, О. Г. Карпенко, Ю. А. Клейберг, Н. Ю. Максимова, А. М. Нагорна та ін.

Соціальна реабілітація підлітків девіантної поведінки — це повна система, яка забезпечує відновлення у них порушених соціальних зв'язків і відносин, ідентифікацію індивіда як суб'єкта власної життєдіяльності. Серед основних її видів можна виокремити такі як: медичну, психологічну, соціальну, педагогічну, соціально-педагогічну та професійну.

Однією з установ, яка надає послуги підліткам з девіантною поведінкою є Черкаський центр соціально-психологічної реабілітації дітей. Це заклад соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.

Напрямами діяльності Центру є: соціально-психологічне діагностування; соціальна, психологічна, педагогічна реабілітація; адаптація до сімейного оточення; соціально-медична реабілітація та оздоровлення; правове забезпечення.

У 2016 році було проведено анкетне опитування серед вихованців 15 – 18 років та батьків дітей, вік яких є молодшим 15 років. У загальному вік опитуваних коливався від 15 до 52 років. Загальна кількість – 42 особи. Мета дослідження – оцінка якості послуг фахівців Центру. Анкета включала 11 запитань, кожне з яких мало декілька варіантів відповідей.

За результатами анкетного опитування можемо відмітити, що в цілому якість обслуговування в Центрі є досить високою, проте існує і невелика група клієнтів (7%), які не задоволені втручанням фахівців до їх особистого простору. Але більшість респондентів зазначили, що робота фахівців Центру допомагає у вирішенні особистих проблем, покращує психологічний клімат у сім'ї, налагоджує комунікацію дітей та дорослих тощо.

Враховуючи вищезазначене нами були розроблені методичні рекомендації, спрямовані на удосконалення якості послуг із соціальної реабілітації, що включають наступні види діяльності: інформування, метафора (метод аналогій), встановлення логічних взаємозв'язків, проведення логічного обґрунтування, саморозкриття, конкретне побажання, парадоксальна інструкція, переконання, емоційне зараження, допомога у відреагуванні неконструктивних емоцій, релаксації, підвищення енергії і сили, переоцінка, домашнє завдання, позитивний настрій, рольове програвання, аналіз ситуацій, внутрішні переговори, трансформація особистої історії, цілеспрямованість, наповнення значенням «буденних

життєвих подій», соціальні проби, надання допомоги у пошуках ідентичності, зосереджене мріяння.

Отже, в цілому робота Черкаського центру соціально-психологічної реабілітації дітей є досить різноманітною. Фахівці використовують різні способи діяльності у напрямі реабілітації підлітків із девіантною поведінкою, здійснюють пошук нових і більш ефективних методів роботи, працюють як з дитиною, так і з її сім'єю для забезпечення комплексності, що, в свою чергу, підвищує ефективність наданих послуг.

Список використаних джерел

1. Зріз наркотичної ситуації в Україні [Електронний ресурс] // Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України, 2008. – Режим доступу: <http://damonitoring.net.ua>

Науковий керівник та рецензент д. філософськ. н. Коломієць О.Г.

Москаленко В. І.

ПРОФІЛАКТИКА ТЮТЮНОПАЛІННЯ СЕРЕД СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Одним із важливих напрямів діяльності соціального педагога є профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі.

Профілактика тютюнопаління – одне з основних завдань соціальної педагогіки, оскільки паління цигарок є однією із найшкідливіших та найпоширеніших звичок не тільки серед дорослого населення, а й серед молоді і підлітків.

Нині все більшого значення набуває проблема тютюнопаління серед підлітків, яка зумовлена їхнім прагненням здаватися дорослими, негативним впливом однолітків та поганим прикладом дорослих. У підлітків відсутня мотивована спрямованість на формування та збереження свого здоров'я. Водночас це також є наслідком відсутності прихильності до здорового способу життя в суспільстві. Тому **метою** нашої статті є вивчення профілактики тютюнопаління серед сучасних підлітків у загальноосвітній школі як соціально-педагогічної проблеми.

Проаналізувавши погляди науковців на профілактику тютюнопаління, можна зазначити, що вона позитивно впливає як на здоров'я особистості, так і на її розвиток та соціалізацію у суспільстві. Профілактика тютюнопаління серед сучасних підлітків є досить важливою і актуальною задачею соціального педагога.

Соціально-педагогічний аспект тютюнопаління підлітків, висвітлюється в працях Л. М. Різник [6], Т. В. Войцях [3], та інших. Л. М. Різник розглядає діяльність соціального педагога з профілактики розвитку адитивної поведінки. Робота Т. В. Войцях присвячена профілактичній діяльності соціального педагога у загальноосвітній школі.

Таке явище, як тютюнопаління підлітків негативно сприймається у суспільстві. У соціальній педагогіці тютюнопаління серед підлітків вважають відхиленням від норми — сукупності вимог, що пред'являє соціальна спільнота до своїх членів з метою здійснення діяльності поведінки) установленого зразка [7].

Соціально-педагогічна профілактика негативних явищ — це структура заходів, що направлені на вироблення умов для застереження негативних явищ та обставин, їх результатів [3, с. 200].

Соціальний педагог, працюючи із проблемою тютюнопаління серед підлітків має допомогти їм сформувати комплекс знань, вмінь та навичок, необхідних для засвоєння норм соціальної поведінки, виконати соціально-педагогічну профілактику девіантної поведінки підлітків [5, с. 359].

Організована на професійному рівні та здійснена своєчасно робота соціально-профілактичного змісту часто допомагає уникнути проявів проблемних ситуацій [4, с. 10].

Л. М. Різник наполягає на тому, що під час профілактичної роботи щодо подолання шкідливих звичок серед підлітків потрібно спрямувати свою роботу на досягнення таких цілей [6]:

- осмислення умов і причин, котрі впливають на поширення шкідливих звичок;
- зародження думки про згубний характер шкідливих звичок;
- навчання підлітків з'ясувати характер і властивості життєвих обставин, котрі стають підставами адитивної поведінки, і формування здатності уникнути їх впливу;
- розуміння підлітком важливості його власної участі у профілактичній групі;
- навчання підлітків усвідомлювати можливості свого життя, розуміти значущість в розвитку їх особистості саме підліткового періоду;
- вироблення у підлітків розуміння про неминучість негативних наслідків шкідливих звичок [6, с. 116].

С. П. Архипова та Г. Я. Майборода стверджують, що тютюнопаління негативно впливає на людський організм, тому потрібно проводити профілактику цього явища для збереження і охорони здоров'я. Суспільство і держава, як визначено основами законодавства України про охорону здоров'я, відповідають перед сучасним і майбутнім поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують

пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави і запровадження здорового способу життя [1, с. 260].

Проаналізувавши наукову літературу щодо профілактики шкідливих звичок серед підлітків, ми розробили власну програму профілактики тютюнопаління. Мета, розробленої програми, полягає у поглибленні знань учасників щодо шкоди тютюну; формуванні навичок відповідальної поведінки; розкриття важливості власного вибору та залежності здоров'я від конкретних дій та вчинків; виховання відповідального ставлення до власного здоров'я. Програма передбачає виконання наступних завдань: виділити найефективніші способи утримання молоді від паління; довести, що паління — не метод для самоствердження в підлітковому середовищі; навчити приймати усвідомлене рішення; навчити робити вільний вибір за повної поінформованості; сформувати відповідальне ставлення до власного життя та здоров'я; проаналізувати вплив способу життя людини на її благополуччя. Варто зазначити, що розроблена програма профілактики тютюнопаління серед підлітків дала позитивний результат. Після впровадження програми підлітки почали відповідальніше ставитися до власного здоров'я, вони знають і розуміють неминучість наслідків тютюнопаління, можуть приймати усвідомлені рішення та намагаються проінформувати інших про користь здорового способу життя.

Такі дослідники, як П. С. Атаманчук, В. В. Мендерецький, О. П. Панчук та О. Г. Чорна вважають, що боротися із проблемою тютюнопаління потрібно всім суспільством. Кожна людина, яка палить, має розуміти і усвідомлювати всю шкоду, яку вона наносить своєму здоров'ю та навколишньому середовищу. Зараз з метою обмеження паління в загальних місцях і недопускання розповсюдження цієї шкідливої звички серед дітей та підлітків вживаються адміністративні заходи [2, с. 105].

Таким чином, тютюнопаління негативно впливає на людський організм, а особливо на несформований дитячий організм, саме тому проблема тютюнопаління серед підлітків потребує профілактики і роботи з батьками та педагогами, що позитивно вплине на її подолання.

Профілактика тютюнопаління проводиться з метою підвищення рівня соціальної активності особистості, зменшення ризику залежності, створення умов для реалізації особистісного потенціалу підлітка, задоволення потреб в отриманні консультативних та інформаційно-просвітницьких послуг.

Список використаних джерел

1. Архипова С. П. Соціальна педагогіка: навч.-мет. посіб. / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. - Черкаси - Ужгород: Мистецька лінія, 2002. - 268с.
2. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / П. С. Атаманчук,

- В. В. Мендерецький, О. П. Панчук, О. Г. Чорна. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 276 с.
3. Войцях Т. В. Профілактична робота соціального педагога загальноосвітньої школи як засіб формування в учнів навичок здорового способу життя / Т. В. Войцях // Підготовка соціальних працівників до формування здорового способу життя дітей та молоді : зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., 23-24 лютого 2006 р. - Черкаси, 2006. - С. 198 - 202.
 4. Капська А. Й. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. / А. Й. Капська, Л. М. Завацька, С. В. Грищенко. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. — 248 с.
 5. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / С. С. Пальчевський. - К. : Кондор, 2009. - 560 с.
 6. Різник Л. М. Соціально-педагогічна робота з підлітками, схильними до адитивної поведінки / Л. М. Різник // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. - Черкаси, 2008. - Вип. 121. - С. 114 - 117.
 7. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / З. М. Шевців. - 2012. - Режим доступу до кн.: http://pidruchniki.ws/1516111742974/pedagogika/osnovi_sotsialno-pedagogichnoyi_diyalnosti_-_shevtsiv_zm

Науковий керівник: к. п. н., доцент Демиденко Т.М.

Очеретяна А. П.

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ БЕЗРОБІТНИХ ЗАСОБАМИ ОСВІТИ

Стрімкий розвиток сучасної економіки в Україні вимагає швидкої та адекватної адаптації працівників на ринку праці. Професійні знання, уміння та навички не оновлюються, працівники втрачають не лише здатність продукувати нові ідеї, а й свою конкурентоспроможність, а тому виникають протиріччя між потребами роботодавців та потенційними робітниками. Як наслідок серед працездатного населення виникає та поширюється безробіття. Відповідно, актуальним сьогодні є питання навчання дорослого працездатного населення впродовж життя. Адже професійне навчання дозволяє громадянам, які шукають роботу в стислі терміни здобути необхідні професійні й ключові компетенції і таким чином підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку праці.

Професійна підготовка безробітних – це спеціально організований процес професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації

безробітних громадян, спрямований на формування (або вдосконалення) у них професійних компетенцій з урахуванням наявного освітнього рівня та досвіду попередньої практичної роботи і забезпечення їх подальшої професійної реалізації [4, с. 38].

Соціально-професійна адаптація працівників стала предметом досліджень у працях Л. Виготського, Е. Еріксона, З. Фрейда. Також даній проблематиці приділяли увагу такі автори як Т. Вершиніна, Г. Єфремова, О. Цибулько, О. Самохвалов, І. Георгієва, В. Дугинець та інші. У цілому, аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема соціально-професійної адаптації безробітних засобами освіти набула статусу державно важливої в більшості країн, що призвело до формування соціального запиту на її дослідження.

Метою статті є обґрунтування соціально-професійної адаптації безробітних засобами освіти.

В Україні згідно із Законом «Про зайнятість населення», ухваленим у 2012 р., безробітною вважається особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи [1].

До категорії безробітних належать також особи, які не шукають роботу через те, що вже її знайшли і мають домовленість про початок роботи через певний проміжок часу, а також проходять навчання за направленням державної служби зайнятості населення [2, с. 212].

Альтернативою пошуку належної роботи для безробітних є професійне навчання. Воно у свою чергу пов'язане зі соціально-професійною адаптацією безробітних до нових умов праці.

Із поняттям соціально-професійної адаптації тісно пов'язана соціально-професійна мобільність. Це здатність людини до адаптації, до руху, певна людська мінливість у суспільній та професійній сфері та вміння сприймати усі зміни у названих сферах із найменшим опором та мінімальними втратами щодо власних фізичних, матеріальних, психологічних ресурсів [3, с. 33].

Професійне навчання безробітних розглядається як інтегральний процес, що включає не тільки набуття професійних знань, умінь, навичок, але й проведення профорієнтаційних заходів і психологічної підтримки безробітних громадян; урахування попереднього досвіду; випереджувальний характер навчання; формування змісту навчання із застосуванням модульних технологій; багатоваріантність і гнучкість форм та методів; співпраця зі соціальними партнерами [3, с. 190].

Виділяють наступні нетрадиційні моделі професійного навчання: модульна технологія навчання, андрагогічна модель, модель професійного навчання безробітних – метод кейс-стаді.

Теоретично дослідивши питання соціально-професійної адаптації безробітних засобами освіти, ми дійшли висновку, що дана тематика потребує експериментальної перевірки.

Метою констатувального експерименту було доведення того, що на ефективність професійного навчання безробітних впливають соціально-психологічні та навчально-технологічні фактори. Реалізація констатувального експерименту здійснювалась за допомогою анкети. Експериментальне дослідження ефективності соціально-професійної адаптації проводилось на базі Звенигородського районного центру зайнятості в Черкаській області. До участі в дослідженні було залучено близько 40 безробітних, які пройшли професійне навчання.

У результаті дослідження ми визначили, що на ефективність професійного навчання безробітного населення, перш за все, впливають соціально-психологічні фактори. По-перше, це мотивація безробітного до оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками. По-друге, це впевненість людини у своїх силах та можливостях. Безробітні учасники не тільки не знають свої сильні сторони. В процесі емпіричного дослідження ми виявили, що основною мотивацією людей по завершенню професійного навчання є отримання нового досвіду, що спонукає до оволодіння новою професією.

У результаті дослідження встановлено, що у 20% безробітних сформована позитивна мотиваційна установка (професійні навички, гроші, статус), що на нашу думку, сприятиме подальшому працевлаштуванню; 68% безробітних (гроші, професійні навички, статус) мають негативну мотиваційну установку, адже роботодавець, перш за все, зацікавлений в тому, щоб у потенційного працівника на першому місці було вдосконалення його професійних навичок та якостей; 12% безробітних (гроші, статус, професійні навички) також мають негативну мотиваційну установку. Тому можемо спостерігати той факт, що гроші для 80% респондентів є головною мотивацією.

Результати констатувального експерименту по визначенню мотивації безробітних до професійного навчання представлено у діаграмі – рис. 1.

На наступному етапі констатувального експерименту ми довели, що на ефективність професійного навчання безробітних впливають також і навчально-технологічні фактори. В результаті ранжування методів професійного навчання дорослого населення виявлено, що оптимальною технологією навчання є:

1) подання навчального матеріалу у формі лекції, де викладач-андрагог є активним суб'єктом навчання, а учні (безробітні) – є об'єктами, на яких спрямовується основна увага викладача.

2) застосування мультимедійних технологій навчання, що дозволяє андрагогу, посилювати свій вплив на учнів.

3) закріплення навчального матеріалу шляхом практичного застосування та лабораторних робіт, що дає можливість закріпити теоретичні знання на практиці.

4) застосування активних форм навчання («мозковий штурм», ігрове моделювання, моделювання проблемних ситуацій тощо), що дозволяє створювати проблемні ситуації, вихід з яких можливий лише внаслідок оригінальності думок та нестандартності мислення.

5) закріплення навчального матеріалу шляхом семінарів (опитування), що дає можливість актуалізувати здобутий досвід та знання.

6) групова форма роботи, що полягає в обговоренні всього пройденого матеріалу, аналізі роботи та підбитті підсумків.

7) індивідуальна форма роботи, що дасть можливість викладачеві зрозуміти ступінь засвоєння знань, умінь та навичок своїх учнів шляхом самостійних робіт та контрольного зрізу знань.

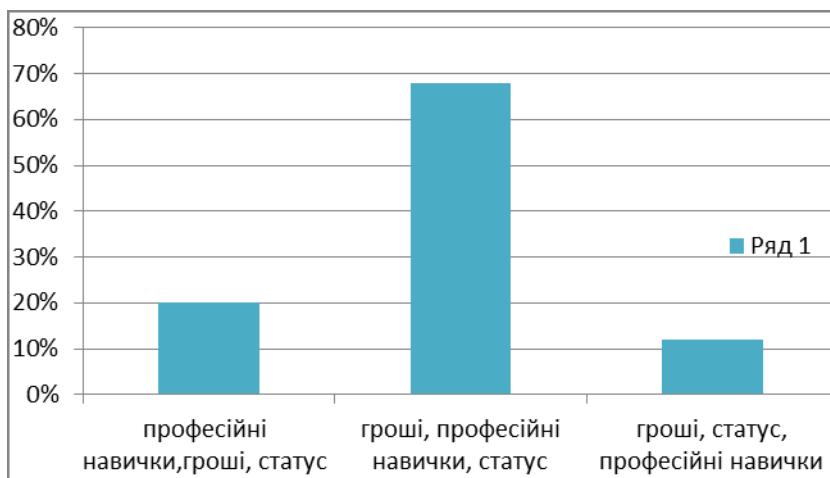

Рис. 1. Мотивація безробітних до навчання

Результати ранжування методів професійного навчання дорослого населення представлено у діаграмі – рис. 2.

Таким чином, на початкових етапах навчання поряд з лекціями і семінарами, акцент доцільно робити на теоретичному аналізі наукової та навчальної літератури, ситуаційному аналізі, проведенні прямих і непрямих інтерв'ю і бесід, «круглих столів» і дискусії тощо.

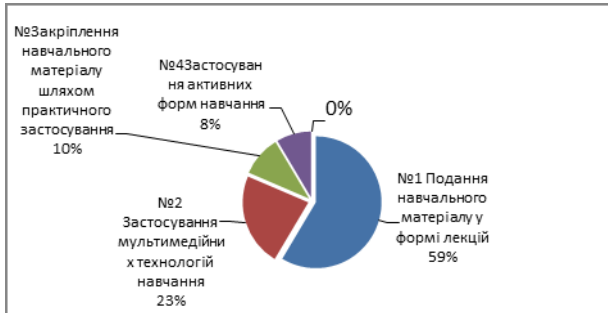

Рис. 2. Результати ранжування методів професійного навчання дорослого населення

У ході наступного етапу навчання слід використовувати методи імітаційно-ігрового і рольового моделювання, моделювання елементів і фрагментів майбутньої професійної діяльності, забезпечення інформаційної достатності, занурення, виконання практичних вправ у складі малих груп, відеотренінги, «мозкові штурми» тощо. Як наслідок в ході даних занять змінюється роль викладачів, які все в більшій мірі виконують функції консультантів.

Отже, соціально-професійна адаптація безробітних полягає, насамперед у оновленні знань, навичок, умінь та засвоєнні нових професій. Велике значення мають соціально-педагогічні прийоми і методи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Київ, 2012. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
2. Іє О. М. Методичні засади статистичного аналізу безробіття населення у регіоні [Електронний ресурс] / О. М. Іє, В. О. Крамаренко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – №4 (2). – С. 212 – 218. – Режим доступу
3. Сачук Ю. Е. Генеза поняття «соціально – професійна мобільність» [Електронний ресурс] / Ю. Е. Сачук // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2015. – №1 – 2 (42 – 43). – С. 32 – 37. – Режим доступу: <http://npo.kubg.edu.ua/images/2015/1/7.pdf>
4. Стечкевич Л. Концептуальні засади професійної підготовки безробітних у професійно – технічних навчальних закладах. / Леся Стечкевич // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. - №2. – С. 36 – 42.

Науковий керівник к. п. н. Архипова С. П.

ВПЛИВ НЕПОВНОЇ СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Сім'я є найпершим соціальним інститутом, який вносить вагомий вклад у процес соціалізації дитини і важлива роль у цьому належить батькам. Відповідальність батьків за виконання своїх обов'язків в умовах демократизації, гласності, гуманізації значно підвищується. Однак деякі батьки цього не розуміють. Окрім того, не всі можливості сімейного виховання реалізуються в повному обсязі. Причин багато, серед них такі як: погіршення соціально-економічних, побутових, психологічних умов життя сім'ї, відсутність ціннісних орієнтацій, зміна сімейних цінностей, безшлюбне материнство, поширення цифільних шлюбно-сімейних стосунків, низький рівень відповідальності, а також правових, морально-естетичних обов'язків батьків, що зумовили зростання кількості розлучень, неповних сімей [3].

Проблему неповної сім'ї вивчали такі науковці як: А. Волкова, Г. Воронцова, М. Геллегер, М. Деніелс, Ф. Додсон, С. Зеленчукова, І. Еббера, Дж. Елстайн, М. Орідороги, А. Келама, К. Кузнецова, В. Лисенко, С. Маклантахан, Г. Навайтіса, О. Неделіна, Б. Нусхаева, Д. Попену, А. Сінельникова, В. Солондікова, Д. Четет та ін.

Терміном «неповні» позначають категорію сімей, в яких дитина до 16 років проживає з одним із батьків, який несе за неї повну відповідальність. Так, у 2014 році, зазначив директор Департаменту сім'ї та дітей Міністерства соціальної політики України, було зареєстровано 278 тисяч шлюбів, 61 % сімей розлучилися, 95% громадянських шлюбів розпалося, 34 % дітей живуть в неповних сім'ях.

З огляду на це, можна стверджувати, що проблема неповної сім'ї набула величезного розмаху і продовжує набирати обертів. Проблема розлученої сім'ї в останні десятиріччя набула значного поширення в Україні та за її межами. Відбувається деформація у структурі сім'ї та родинних стосунках, що призводить до негативних наслідків у розвитку особистості дитини. Деформація родини буває структурною і психологічною (за А. Реаном). [1, с 58–63].

Так, І. Кон підкреслює, що неповна сім'я створює труднощі різного характеру у адекватній соціалізації дітей в сім'ї, але водночас висловлює думку, що відсутність одного з батьків не виключає можливості нормального розвитку дитини [2, с. 26–31].

Надзвичайно важливою умовою ефективності виховної роботи у процесі формування позитивного мислення в молодших школярів та членів їхніх сімей є врахування вікових особливостей вихованців. У молодшому шкільному віці відбуваються істотні зміни у психіці дитини і виникають

такі новоутворення як: довільність – уміння свідомо висувати мету дії, шукати і знаходити засоби її досягнення, долаючи труднощі і перешкоди; внутрішній план дії – здатність обирати і співставляти варіанти дії, планувати їх порядок і засоби реалізації; рефлексія – вміння начебто збоку розглядати і оцінювати власні думки і дії [3].

З метою надання допомоги щодо усвідомлення й перебудови сімейних стосунків, попередження та подолання сімейних конфліктів у неповних сім'ях варто використовувати спеціальні психолого-педагогічні прийоми, які дозволяють вивчити різноманітні аспекти стосунків неповної сім'ї та дітей молодшого шкільного віку з мікросередовищем. Оскільки проблемою в неповних сім'ях є досить часті конфлікти (а через невміння конструктивно їх вирішувати як діти, так і їхні батьки моделюють цю поведінку і в мікросередовищі), в межах нашого дослідження ми зосередили увагу власне на цьому аспекті роботи соціального педагога в умовах загальноосвітньої школи.

Робота соціального педагога щодо корекції сімейних стосунків неповної сім'ї та дітей молодшого шкільного віку може проводитися за чотирма основними напрямками: створення об'єктивних умов, що перешкоджають виникненню і деструктивному розвитку передконфліктних ситуацій. Дана модель буде працювати, якщо робота соціального педагога буде вибудована як з педагогами, так і з батьками, наприклад – тренінг «Толерантності» – його можна проводити і з вчителями, і з батьками, і з учнями; оптимізація організаційно-управлінських умов роботи школи. Справедливий і відкритий розподіл матеріальних і духовних благ. Створення «ситуації успіху»; усунення соціально-психологічних причин виникнення конфліктів. На даному етапі можна розробити правила, процедури вирішення будь-яких спірних питань, створити діючий орган при школі, куди за підтримкою і порадою можуть звертатися діти, їхні батьки та вчителі; блокування особистісних причин виникнення конфліктів. Орієнтовна тематика тренінгів, циклів класних годин, методичних об'єднань вчителів: «Тренінг спілкування», «Всі кольори, окрім чорного», «Я очима інших», «Я і ми», «Чужий серед своїх» і т. д. [2, с. 26–31].

Таким чином, робота соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку є одним із найважливіших напрямів діяльності. Її позитивний результат сприятиме ефективній соціалізації кожної дитини як особистості у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Демиденко Т. М. Виховний потенціал – провідна характеристика сім'ї як педагогічної системи / Т. М. Демиденко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 1. – С. 58–63.

2. Кон И. Современное отцовство: мифы и проблемы / И. Кон // Семья и школа. – 2003. – № 4. – С. 26–31.
3. Прохоров А. Особенности психологических состояний младших школьников / А. Прохоров, Г. Генин // Вопросы психологии, 1998. – № 4 – С. 42–53.

Науковий керівник та рецензент д. п. н. Шпак В. П.

Шевченко О. В.

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ХХІ СТОЛІТТЯ

Концепція соціальної ізоляції (або соціального виключення, відторгнення) сформувалася в розвинутих європейських країнах як метод вивчення та опису становища специфічних груп населення. Появу її зумовили політико-економічні та соціологічні теорії минулих років.

Це зумовлено тим, що нові умови економічного і соціального життя передбачають кардинальну переоцінку багатьох аспектів світоглядного і теоретико-пізнавального розгляду проблеми формування особистості з порушеннями психофізичного розвитку, її підготовки до життя в багатовимірному суспільстві. Складні економічні умови, погіршення екологічної ситуації, надмірне техногенне навантаження, неблагополучні умови праці жінок, недосконалість системи медичного і соціального забезпечення, високий рівень захворюваності батьків, погіршення якості продуктів харчування, зростання стресових ситуацій у повсякденному житті спричиняють збільшення кількості дітей з різними видами захворювань.

На сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні та інших країнах світу зростає роль досліджень, спрямованих на пошук ефективних шляхів організації і впровадження інтегрування дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, в загальноосвітній простір. Цю проблему вивчали такі науковці як: Л. В. Балакірська (інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами), В. О. Бойко (інклюзивна освіта, питання визначення поняття та особливостей її запровадження), Е. Даніельс, К. Стаффорд (залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів), С. В. Корніцова (запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ), О. В. Мартинчук (інклюзивне навчання як інноваційно форма організації навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку: фактори успішного впровадження), К. О. Пінюгіна (організація впровадження інклюзивної освіти в навчально-виховний процес),

С. Трібушна (розвиток мови учнів початкової школи з порушенням слуху в умовах інклюзії) та ін.

Аналіз наукових праць із впровадження інклюзивної форми навчання засвідчив потребу подальших наукових розвідках з метою вивчення і уточнення організації інклюзивної форми навчання в освітньому просторі України.

Мета дослідження полягає в тому щоб на основі цілісного аналізу теорії та практики інклюзивного навчання дітей із вадами психофізичними розвитку здійснити порівняльну характеристику вітчизняного і зарубіжного досвіду його організації для прогнозування перспектив розвитку інклюзивної освіти в Україні на початку ХХІ століття. **Завдання:**

1. Схарактеризувати сутність поняття "інклюзивне навчання".
2. Розкрити генезис ідеї інклюзивного навчання в історії соціальної педагогіки, його психолого-педагогічні аспекти як сучасної моделі навчання.
3. Проаналізувати досвід становлення інклюзивної освіти у країнах Європи та в США.
4. Визначити етапи становлення інклюзивного навчання в Україні кінця ХХ- ХХІ ст. та окреслити перспективи його подальшого розвитку в сучасних умовах.

Методи дослідження: 1) загальнонаукові (історико-педагогічний аналіз, синтез, узагальнення нормативно-правових), що стали основою для вивчення організації інклюзивного навчання дітей із вадами психофізичного розвитку; 2) історико-структурний аналіз, що сприяв розробленню структури дослідження, систематизації історико-педагогічних джерел; 3) історико-генезесний аналіз, що дав змогу проаналізувати генезис ідеї інклюзивного навчання на тлі розвитку соціальної педагогіки як науки; 4) історико-діаромний аналіз, який уможливив обґрунтування етапів і визначив основних тенденцій організації інклюзивного навчання дітей в Україні та за її межами; 5) емпіричні методи, що дозволило накопичити фактичний матеріал щодо практики інклюзивного навчання:

- обсерваційний метод (ретроспективний аналіз соціально-педагогічної діяльності закладів з організації інклюзивного навчання дітей в історії зарубіжної педагогіки);
- праксиметричний метод вивчення та узагальнення передового досвіду інклюзивного навчання дітей в Україні та за її межами;
- прогностичний метод вивчення подальшого розвитку ідеї інклюзивного навчання в сучасних умовах реформування України.

Узагальнення результатів історико-педагогічного дослідження, аналізу джерельної бази дали підстави розглядати організацію інклюзивного навчання в Україні кінця ХХ початку ХХІ століття як

організаційну частину змісту національної освітньої культури, дієвий чинник становлення і розвитку загальної середньої освіти, невід'ємний складник сучасного соціального історико-педагогічного пошуку.

Так, під час вивчення теоретичних питань інклюзії дітей із вадами психофізичного розвитку в загальноосвітню школу ми дослідили, що слово «інклюзія» запозичене з англійської мови (inclusion). Воно означає залучення або приєднання.

У свою чергу, основними принципами інклюзивного навчання нині є наступні: всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання; забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами; діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

У наш час у переважній більшості європейських країн інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак, варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу.

У європейських країнах спеціальні заклади функціонують і надають допомогу дітям з обмеженими можливостями здоров'я, однак, вони не є сегрегативними осередками.

Порівняно з зарубіжним досвідом інклюзивна освіта в Україні поки що знаходиться на стадії формування, тому для нашої країни завдання налагодження системи інклюзивної освіти вимагає вирішення на державному рівні. На думку багатьох науковців і практиків, саме інклюзивна освіта забезпечить дітям з особливими освітніми потребами рівні з їх здоровими однолітками можливості розвитку, необхідного для максимальної адаптації і повноцінної інтеграції у суспільство.

Науковий керівник та рецензент д. п. н. Шпак В. П.

ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ЗАРАЖЕННЯ ВІЛ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Проблема низької культури статевої відносин підлітків в Україні є достатньо актуальною на теперішній час. Незважаючи на досить широке залучення учнівської молоді до інформаційно-просвітницьких заходів стосовно репродуктивного здоров'я і здорового способу життя, профілактики ВІЛ/СНІДу, актуальні знання у цій сфері залишаються на досить низькому рівні. Та чи не найголовнішою проблемою є недостатня сформованість у більшості молодих людей настанов на дотримання норм здорового способу життя та неусвідомлення ними відповідальності за власну статеву поведінку.

Мета статті – за допомогою аналізу наукової літератури окреслити основні проблеми статевого виховання та профілактики зараження ВІЛ серед підлітків.

Проблему статевого виховання досліджували Губенко О. В., Петрунько О. В., Квашенко В. П., Хріпкова А. Г., Шибасєва А. І. Питання профілактики ВІЛ/СНІДу досліджували Балакірєва О. М., Кучменко О. С., Манько Н. П., Семігіна Т. В., Щербак С. М. та ін.

За визначенням Хріпкової А. Г. статеве виховання – це процес, спрямований на вироблення якостей, рис, властивостей, а також установок особистості, які визначають її приналежність до представників даної статі. Саме тому до сфери статевого виховання належать не лише такі специфічні стосунки між представниками чоловічої та жіночої статі, як шлюбні, але й інші, що зумовлені вихованням дітей, професійною діяльністю, відпочинком [8].

На думку Губенко О. В. об'єктивна складність проблеми статевого виховання полягає у протиріччі, що важко долається, між інтимно-особистісним характером міжстатевих стосунків і суспільним характером освіти. Разом із тим, автор підкреслює, що підростаюче покоління не можна кидати наодинці само по собі або залишати у сфері впливу «сексуальної революції». Істотну частину питань зі сфери міжстатевих стосунків доцільно вивчати та обговорювати [2].

Фахівці Українського інституту соціальних досліджень зазначають, що сьогодні статеве виховання молоді та соціально-виховна діяльність, спрямована на профілактику зараження ВІЛ, здійснюється впродовж усього періоду навчання особистості. А тому питання про її грамотну організацію та здійснення є актуальними як для психолога, соціального працівника, так і для батьків та класних керівників. З огляду на це доцільно визначитися з оптимальними шляхами подання інформації щодо статевого

виховання на різних етапах навчання, і особливу увагу приділити підліткам [1].

Манько Н. П. доречно зауважує, що завдяки зусиллям організаторів статевого виховання учні, перш за все, мають зрозуміти, що між захворюванням на ВІЛ/СНІД, уживанням наркотичних речовин, правопорушенням, злочинністю та сексуальною розпущою існує тісний зв'язок. Тому, інформація, що повідомляється підліткам, повинна знаходитися на доступному розумінню рівні; бути природною по характеру, з акцентом на моральну сторону; цікавою і досить вичерпаною, щоб школярі були задоволені і не шукали інших джерел інформації; коректною за формою, навіть якщо запитується що-небудь не цілком пристойне, з погляду педагога. Викладена таким чином інформація спонукає задуматися про моральну сторону стосунків представників чоловічої і жіночої статей. Медикам, педагогам, психологам, соціальним працівникам автор рекомендує також використовувати у груповій та індивідуальній роботі з учнями навчально-методичні рекомендації щодо шляхів та методів формування у дітей та підлітків орієнтації на здоровий спосіб життя [7].

Більшість дослідників проблеми статевого виховання дітей та молоді дійшли висновку, що інформаційні заходи зі статевої просвіти, якщо вони не ґрунтуються на загальнолюдських моральних цінностях і не апелюють до особистої відповідальності молодих людей, виявляються не просто неефективними, але й такими, що здатні завдати молоді істотної моральної шкоди. Очевидно, тут потрібні спеціальні систематичні заходи, передусім просвітницького-виховного характеру [8].

Шибяєва А. І. відзначає, що потреба у поліпшенні статевого виховання та зниження ризику зараження ВІЛ інфекцією учнівської молоді у сучасній школі зумовлена прискореним статевим розвитком школярів (акселерацією), недостатнім рівнем обізнаності неповнолітніх у статевій сфері, отриманням ними інформації з цього питання (нерідко перекрученої, вульгарної) переважно на вулиці, статевою розпущою певної частини неповнолітніх, проституцією та злочинністю на статевому ґрунті. Значний вплив справляє на них порнографія, кіно- та телепродукція на сексуальну тематику, що руйнує психіку неповнолітніх [9].

Урядом нашої держави серед пріоритетних напрямів у профілактиці ВІЛ/СНІДу визначена інформаційно-просвітницька робота з дітьми та молоддю. Головна увага в цій роботі має бути зосереджена на формуванні в молодого покоління здорового способу життя, системи високих життєвих цінностей, надання їй належної освіти, зокрема з питань збереження здоров'я, сексуальної поведінки, шляхів запобігання ВІЛ та інфекцій, що передаються статевим шляхом [3].

О. М. Балакірева вважає, що оскільки причиною поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні є наркотизація і проституція, тому слід активізувати інформаційну та роз'яснювальну роботу з питань здорового способу життя, підвищення ролі статевого виховання, профілактики ВІЛ інфекції, хвороб, що передаються статевим шляхом [4].

Кучменко О. С. зазначає, що єдиним засобом профілактики ВІЛ/СНІДу нині залишається неспецифічна, тобто медико-соціальна профілактика, метою якої є запобігання ВІЛ-інфікування підлітків, і яка ґрунтується на таких принципах:

- підвищення рівня профілактичних знань та вмінь серед підлітків;
- зменшення соціально-психологічних чинників, які формують статево поведінку високого ризику ВІЛ-інфікування;
- профілактика виникнення, лікування та реабілітація в підлітків захворювань, які сприяють інфікуванню ВІЛ (захворювань, що передаються статевим шляхом)[6].

Реалізація позашкільної корекційно-виховної роботи, що спрямована на підвищення ролі статевого виховання підлітків та зниження ризику зараження ВІЛ інфекцією, покладена на соціальних працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Плануючи роботу з підвищення ролі статевого виховання та профілактики ВІЛ/СНІДу соціальному працівнику слід урахувати:

- характерні для даного віку особливості психофізичного розвитку учнів, специфіку сприймання, мислення, уваги, емоційно-вольової сфери особистості, типові для конкретного віку способи міжособистісної взаємодії тощо;

- рівень опанування учасниками інформацією з проблеми, спрямованість навичок безпечної поведінки та міжстатевих відносин.

Отже, в науковій літературі достатньо глибоко досліджено проблему статевого виховання та профілактики ВІЛ у середовищі школярів. Доведено, що систему статевого виховання слід розглядати як складову частину процесу формування особистості в цілому. Статева просвіта передбачає не лише забезпечення дітей певною системою знань у цій сфері життя, а й передусім формування в них міцних світоглядно-ціннісних настановлень, які, як відомо, можуть бути сформовані за умови звернення не стільки до розуму дітей, до їх свідомості, скільки до внутрішнього світу, до їх емоцій і почуттів.

У статевому вихованні учнівської молоді важливо зосередитися на формуванні моральних «гальм», які б запобігали відхиленням від норми у статевій поведінці, підготовці до сімейного життя. Педагоги та батьки повинні акцентувати увагу на морально-психологічних питаннях, розв'язання яких сприяло б формуванню правильних взаємин між статями, унеможливило статево розпусту, заклало підвалини міцної сім'ї в

майбутньому. Передусім необхідно виховувати в учнів повагу до себе, чоловічу та жіночу гідність.

Список використаних джерел

1. Аналіз економічної ефективності проєктів з профілактики ВІЛ/СНІД в Україні. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2003. – 99 с.
2. Губенко О. В. Особливості пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед української молоді /О. В. Губенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. - №12. – С.55-56.
3. Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF>
4. Досвід реалізації проєкту «Профілактика ВІЛ/СНІДу серед молоді» 2003–2005 / О. М. Балакірева, Р. Я. Левін, Т. І. Сосідко. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2006. – 129 с.
5. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Шкільний світ. – Інфосвіт. – 2004. - №8. – С. 1-9.
6. Кучменко О. С. Проблема СНІДу в Україні: методика подолання / О. С. Кучменко // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. – Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. – К., 2006. – Вип. 48.– С. 27-37.
7. Манько Н. Сучасні форми профілактики ВІЛ/СНІДу у школі. Усний журнал для учнів старших класів / Н. Манько // Біологія (Шкільний світ). – 2007. – №34.– С. 11-15.
8. Хріпкова А. Г. Замітки про статеве виховання / А. Г. Хріпкова. - Москва, 2000. – 108 с.
9. Шibaєва А. І. Батькам про статеве виховання / А. І. Шibaєва. - Мінськ., 2001.– 186 с.

Рецензент: к. п. н. Пакушина Л. З.

Писанко А.О.

ОСОБЛИВОСТІ ТА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Питання віктимності неповнолітніх все частіше привертає увагу дослідників правознавців, соціологів, психологів, оскільки дотепер маловивченими є проблеми генезису віктимної поведінки, системи

факторів, що детермінують її виникнення, а також особливості прояву такої поведінки у неповнолітніх.

Причини та умови віктимності неповнолітніх, як і віктимності в цілому, мають соціально обумовлений характер. Складні життєві ситуації, які виникають за умов трансформації суспільства можуть мати потужний віктимогенний вплив на людину, особливо молоду та інколи призвести до віктимізації особистості.

Мета статті - обґрунтувати зміст і особливості соціальної профілактики віктимної поведінки неповнолітніх.

Тривалий час, відповідаючи потребам соціальної практики, питання віктимології розглядалися правознавцями й представлені значною кількістю теоретичних і методологічних розробок вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як О. І Алексеев, Ю. М Антонян, М. І Бажанов, Ю. В Баулін В. І Борисов, В. Л. Васильєв та інші.

Результати наукових досліджень переконливо свідчать про необхідність системного підходу до даного явища в межах міждисциплінарного аналізу. З цієї точки зору віктимність може розглядатися як соціальне явище, як індивідуальна психологічна характеристика особи з її віктимологічною активністю, як комплекс біопсихологічних особливостей індивіда і як масове соціальне явище. Таким чином, віктимність і віктимна поведінка особи стає предметом пильної уваги соціальної роботи та соціальної психології (А. В. Мудрік, С. Хартман, К. Анлауф, В. А. Туляков, Б. Холист, В. Є. Христенко, М. І. Єнікеев).

На думку Д. А. Сорокотягіної, віктимність - це дія або навпаки бездіяльність осіб, при яких вони стають жертвами злочину в типових і нетипових для них ситуаціях [3, с. 34].

Слушною є думка Р. Коллінза про те, що злочинність створює саме суспільство, прикладом чого можуть слугувати окремі види так званих «злочинів без жертв», коли жертва сама охоче йде на зустріч злочинцю (йдеться про так звану віктимологічну поведінку) [5].

За Л. Кузнєцовою, нечисленні дослідження останнього десятиріччя показали, що найбільш схильними до прояву віктимної поведінки є діти, особливо підліткового віку й отримані результати обумовлені особливою увагою дослідників до кримінальної поведінки особистості і розгляду віктимної особистості як жертви злочину [1, с. 73].

Досліджуючи особливості віктимності неповнолітніх, В. І. Терпелюк виявив, що показниками віктимності особистості підлітка є: рівень самооцінки; стратегія психологічного захисту у спілкуванні; стійкість емоційних станів; рівень виявлення основних психічних станів

(тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність); уміння пристосовуватися до умов та рівень адаптованості [4].

Крім цього, автор виділяє соціальні показники віктимогенності сім'ї неповнолітнього, а саме: особливості та тип сімейного виховання, стосунки з батьками, характер соціальної підтримки в сім'ї, наявність фактів насильства в сім'ї. На нашу думку, це є ключовими показниками діагностики віктимності неповнолітнього, бо фундамент особистості формується в сім'ї.

Досліджуючи психологічні особливості віктимної особистості, М. А. Одинцова зазначила, що у неповнолітніх з підвищеною віктимністю виявляється типова модель поведінки. Найбільш загальні характеристики віктимності виглядають наступним чином: складнощі у прийнятті рішень; прагнення мати підтримку інших людей; при відсутності контакту з оточенням вони відчувають себе безпорадно і дискомфортно, навіть якщо контакт деструктивний; невизначена реакція у відповідь на критику і несхвалення; розпливчата межа образу-Я, прояв будь-якої ініціативи супроводжується почуттям страху; пригнічені емоції; нечесність; їм властива замкнутість, подвійна мораль [2].

Для діагностики віктимності неповнолітніх можна використати питальник «Прояв віктимності у Вашій поведінці» М. А. Одинцової та методика «Схильності до віктимної поведінки» О. О. Андроннікової, провести анкетування. Питальник «Прояв віктимності у Вашій поведінці» спрямовано на виявлення рольової психологічної віктимності в поведінці людини та дає можливість визначити найбільш виражену роль «жертви» у особистості, це може бути: ігрова роль жертви, соціальна роль жертви, позиція жертви або статус жертви. Методик «Схильності до віктимної поведінки» спрямована безпосередньо на аналіз психологічної реальності, що ховається за віктимними поведінковими аспектами [5, с. 354].

Аналіз наукової літератури дає змогу умовно розділити причини віктимності неповнолітніх на дві великі групи: 1) ті, що пов'язані з особистісними особливостями неповнолітніх; 2) ті, що викликані соціальними негараздами.

Отже, вивчення віктимної поведінки неповнолітніх є актуальним з огляду на сучасну ситуацію в суспільстві.

Віктимологічну профілактику визначають як систему взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення і усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину.

Важливим засобом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Практика свідчить, що деякі правопорушення та злочини стають можливими у зв'язку з правовою неосвіченістю

потерпілих. Знання законів, що регулюють цивільні, трудові, сімейні, господарські, кримінально-правові та інші відносини, дають можливість багатьом уникнути долі постраждалих від неправомірних дій. Тому дуже важливо щоб у школах викладалися правові дисципліни, організовувалися правові дебати, конкурси, олімпіади, ігри та ін.

Індивідуальна віктимологічна профілактика полягає у виявленні неповнолітніх з підвищеною віктимністю і проведенні з ними профілактично-виховних заходів, спрямованих на зниження ризику стати жертвою злочинних посягань. Слід виділити два напрями такої профілактики:

- а) виявлення неповнолітніх з підвищеною віктимністю;
- б) корекція віктимності в окремих неповнолітніх.

Заходи безпосередньої профілактики спрямовані на неповнолітніх, які вже стали жертвами злочину або перебувають у стані, близькому до „перетворення” на жертву.

Отже, можна зробити такі висновки, що віктимізацію неповнолітніх спричиняють їх певні індивідуально-психологічні властивості та якості, а також специфічні особливості поведінки. Для організації профілактичної роботи потрібно їх обов'язково враховувати, щоб отримати позитивний результат.

Список використаних джерел.

1. Кузнецова Л. Э. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодежи // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2013 г.) / Л.Э. Кузнецова, А.Н. Ерошенко. – Челябинск: Два комсомольца, 2013. – С. 73-75.
2. Одинцова М. А. Психология жертвы. Сказкотерапия для взрослых / М.А. Одинцова. – Самара: Бахрах-М, 2010. – 240 с.
3. Сорокотягина Д. А. Виктимологический анализ при расследовании преступлений // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) / Д.А. Сорокотягина. – Иркутск, 1980. – 124 с.
4. Терпелюк В. Критерії, показники та рівні ризику віктимізації підлітків - учнів загальноосвітніх шкіл / В. Терпелюк [Електронний ресурс]. □ Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
5. Шевченко Л. О. Особливості віктимності неповнолітніх / Л. О. Шевченко, Ю. О. Оберемко // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 353-358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_63.pdf

Науковий керівник та рецензент д. філософськ. н. Коломієць О. Г.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Однією з актуальних проблем сучасного суспільства є зростання агресивних тенденцій у підлітковому середовищі. За останні роки різко зросла молодіжна злочинність, особливо злочинність підлітків. У цих умовах особливо актуалізується аналіз проблеми конфліктної поведінки дітей підліткового віку.

Мета статті – окреслити можливі шляхи подолання конфліктності підлітків у процесі соціально-педагогічної роботи.

Науковою розробкою проблеми конфліктності займалися вітчизняні психологи і педагоги: Л. С. Виготський, Н. Є. Щуркова, В. М. Афонькова, Б. И. Хасан, та ін

На даний момент основна увага в психології та педагогіці приділяється вивченню наступних напрямків: конфлікти в колективі школярів (В. М. Афонькова, Д. П. Колесов); сутність конфліктів, їх причини в підліткових колективах (Е. В. Первышева); конфлікти між учнями і вчителем (Н. Н. Обозов, Н. Є. Щуркова).

Підлітковий вік - це вік серйозної кризи, що зачіпає і фізіологічне, і психічне здоров'я дитини. В підлітковому віці через складність і суперечність особливостей зростаючих людей, внутрішніх і зовнішніх умов їх розвитку можуть виникати ситуації, які порушують нормальний хід особистісного становлення, створюючи об'єктивні передумови для виникнення та прояви агресивності та конфліктності [4].

Підлітковий вік є найбільш напруженим з погляду виникнення міжособистісних конфліктів. Підвищена конфліктність підлітків багато чому визначається особливостями розвитку особистості у цьому віці.

Конфліктна особистість - це особистість, що припускає підвищене продукування конфліктів. Конфліктність особистості - це риса характеру, що сприяє частоті виникнення конфлікту і вступу до них людини [8].

Конфліктологічна активність підлітків пов'язана з постійною переоцінкою цінностей, яка відбувається в процесі спілкування з найближчим соціальним оточенням [6]. Підліток не знаходить оптимального задоволення у спілкуванні з дорослими, зокрема батьками, вчителями. Якісні зрушення самосвідомості у формі виникнення уявлення про себе уже не як про дитину і прагнення увійти в світ дорослих є структурним центром особистості в цей період розвитку. На початку підліткового віку складається ситуація протиріч, яка надалі може ускладнитися, якщо у дорослого зберігається ставлення до підлітка ще як до дитини.

Конфліктність підлітків – важлива проблема соціальної педагогіки, розв’язання якої потребує від соціального педагога володінням комплексом знань, умінь та навичок організації роботи по зниженню рівня конфліктності в колективі[1].

Підлітковий вік характеризується підвищеною збудливістю, нестійкістю емоцій і поведінки, підлітки погано контролюють себе, емоційні та нестабільні, що призводить до підвищення рівня конфліктності, що пов’язано зі специфікою протікання цього вікового періоду. Однією з гострих проблем для батьків і вчителів є підвищена конфліктність дітей підліткового віку.

Саме тому в цьому складному віці у дітей проявляється протестуючий характер по відношенню до оточуючих, дисгармонійного в будові особистості, а також агресивність, підвищена тривожність, жорстокість [3]. У підлітковому віці через складність і суперечність особливостей внутрішніх і зовнішніх умов розвитку підлітків можуть виникати ситуації, які створюють об’єктивні передумови для виникнення та проявів конфліктності [2].

У підлітковому віці спостерігається підвищена конфліктність, що обумовлено специфікою даного вікового періоду. Більшість авторів вказують на високу варіативність протікання підліткової кризи та її залежність від зовні середовищних умов. У зв’язку з цим актуальним є вивчення існуючого рівня конфліктності і розробки індивідуальних і групових заходів щодо зниження конфліктності і агресивності в підлітковому віці.

Робота соціального педагога у загальноосвітніх навчальних закладах з проблем конфліктності підлітків є одним із важливих напрямів соціально-педагогічної діяльності, оскільки змістовно передбачає надання професійної соціальної допомоги підліткам шляхом використання різноманітних форм роботи.

У своїй роботі з конфліктністю підлітків соціальний педагог використовує наступні форми роботи: групові дискусії, діагностичні методики, бесіди, тренінги, виховні заходи, робота з батьками.

Конкретними засобами вирішення конфлікту можуть бути:

- 1) вирішення проблеми, що стала причиною його виникнення;
- 2) компроміс, що базується на взаємних розумних поступках;
- 3) поступове згладжування протиріч;
- 4) відсторонення конфлікуючих від безпосереднього спілкування на певний час, повне припинення стосунків між ними.

Для того, щоб допомогти здолати труднощі у взаєминах, робота повинна бути направлена в першу чергу на те, щоб:

- розширити уявлення підлітків про власне «Я»
- формувати адекватну позитивну самооцінку і самоповагу

- розвивати гнучкість в міжособових стосунках
- формувати адекватні поведінкові стратегії

Не менш важливим в подолання конфліктності у процесі соціально-педагогічної роботи з підлітками є попередження конфліктів. Попередити конфлікт – означає завчасно збагнути можливість його виникнення та усунути причину [7]. Для цього потрібно пам'ятати, що людина, як правило, конфліктує в суб'єктивно значимій для себе ситуації, з якої не бачить іншого виходу. Щоб запобігти цьому, спробуйте зрозуміти, чому дана ситуація така важлива для вашого партнера, чому вона викликає такі переживання.

Для вивчення конфліктності підлітків соціальному педагогу загальноосвітньої школи рекомендується використовувати такі методики: «Методика діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій» Д. Джонсона і Ф. Джонсона, «Методика дослідження міжособистісного сприйняття у конфліктній ситуації» А. І. Ташевої, методика «Значення конфлікту для мене», «Оцінювання індивідуальної агресивності» за методикою А. Асінгера, «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності»[6].

Можуть використовуватися наступні методи: рольові ігри, психогімнастичні вправи, міні-лекції, групові дискусії, арт-терапевтичні вправи (груповий малюнок, малюнок відчуттів), ігри-випробування, релаксаційні вправи, прийоми казкотерапії. Також може бути використаний адаптований варіант методики Г. Айзенка, методика «Значення конфлікту для мене», методика «Стратегія боротьби з конфліктами» Д. Веттена і К. Камерона[5].

Отже, основною формою роботи соціального педагога загальноосвітньої школи з питань конфліктності підлітків є тренінг, ціль якого полягає в покращенні мікроклімату в колективі та налагодженню міжособистісних взаємин. Також можливе використання діагностичних та консультативних методик, бесід, виховних заходів, групових дискусій.

Для того, щоб зменшити прояви конфліктності у підлітковому середовищі, необхідна кваліфікована допомога, яка передбачає психолого-педагогічне втручання, тренінгові заняття, бесіди та консультування.

Список використаних джерел

1. Анцупов А. Я. Конфликтология : учеб. для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. — СПб. : Питер, 2007. — 496 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія [Електронний ресурс] / О.Г. Видра . – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с. – Режим доступу: http://www.cul.com.ua/preview/vikova_ped_psih_vydra.pdf
3. Дзюба Т. М. Комплекс методик для діагностики психологічної готовності керівника школи до взаємодії в умовах конфлікту /За наук. ред. Л. М. Карамушки. – Полтава: ПОППО. – 2005. – 64 с.

4. Донченко Е. А. Личность. Конфликт. Гармония / Е. А. Донченко, Т. М. Титаренко. — К. : Знання, 2000. — 156 с.
5. Журавльов В.І. Основи педагогічної конфліктології / В. І. Журавльов. — М., 2004.
6. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : [навч. посіб.] / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. — К. : Професіонал, 2007. — 416 с.
7. Мачуська І. Міжособистісне спілкування підлітків / І. Мачуська // Шкільний світ. — 2007. — № 17, С. 1 – 11.
8. Методы исследования межличностного восприятия. Спецпрактикум по социальной психологии / Под ред. Г. М. Андреевой, В. С. Агеева. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994. — 103с. — С. 37-43.

Рецензент к. п. н. Пакушина Л.З.

Федосій Ю. М.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Дослідження проблеми професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у соціальній педагогіці, оскільки передбачає вивчення вирішальних моментів у життєвому становленні особистості. Оскільки на стадії дотрудової соціалізації молода людина стикається з серйозними проблемами, які стосуються вибору професії – вибору життєвого шляху, вибору долі [5]. Зазначена проблема вимагає дослідження питань про: складність визначення майбутнього професійного шляху, необхідність пошуку та визначення шляхів допомоги від дорослих – педагогів, батьків і інших, аналізу методологічної бази та вибору сукупності методів соціально-педагогічної діагностики.

Аналіз наукової літератури з проблеми професійного самовизначення учнів засвідчив, дослідники розглядають її окремі питання: життєві перспективи особистості і планування її майбутнього (Л. Божович [3], М. Гінзбург [4], Є. Головаха [5]), професійне самовизначення під призмою соціального самовизначення (Т. Афанасьєва [2]); зв'язок професійного самовизначення із розвитком особистості (Клімов [8], М. Пряжніков [11] та ін.). Особливе місце серед сукупності праць посідають такі, що присвячені питанням організації професійної орієнтації учнів загальноосвітньої школи й аналізу особливостей їхнього соціально-професійного самовизначення (Є. Головаха [5], О. Капустіна [7], О. Коротун [9], М. Пряжнікова [11]). Значний інтерес у дослідників викликає проблема профорієнтаційної роботи зі старшокласниками,

особливо сучасні способи (форми, методи, прийоми, методики), що сприяють професійному самовизначенню учнів.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування змісту, форм, методів роботи соціального педагога загальноосвітньої школи та їхнього впливу на рівень сформованості професійного самовизначення старшокласників.

Серед багатьох питань, які доводиться вирішувати старшокласникам найважливішими, є питання особистісного та професійного самовизначення. Аналіз поняття «професійне самовизначення» у психолого-педагогічній вітчизняній науці засвідчив, що воно розуміється науковцями: по-перше, як компонент особистісного новоутворення старшого шкільного віку; по-друге, як тривалий процес самореалізації особистості в професійній діяльності. Також виявлено існування різних підходів до визначення сутності поняття «професійне самовизначення», однак усі вони містять думку про те, що професійне самовизначення являє собою процес вибору, який здійснюється на основі аналізу особистісних можливостей суб'єкта і співвіднесення їх з вимогами професії, яку обирають.

Так, на думку Т. Шишковець *«професійне самовизначення - це процес формування особистістю свого ставлення до професійної діяльності і спосіб його реалізації через узгодження особистісних і соціально-професійних потреб»* [12]. Зокрема Є. Клімов розглядає професійне самовизначення *«як важливий прояв психічного розвитку, формування себе як повноцінного учасника спільноти «деталю» чогось корисного, спільноти професіоналів»* [8]. Аналізуючи міркування вченого, можна зробити висновки, що професійне самовизначення триває впродовж всього професійного життя і не закінчується завершенням професійної підготовки за обраною спеціальністю.

Вивчення досвіду роботи соціальних педагогів із професійного самовизначення старшокласників надало нам можливість виявити несуперечливі відомості щодо переваг, схильностей і можливостей учнів для розподілу їх за профілями навчання; забезпечення широкого діапазону варіативності профільного навчання за рахунок комплексних і нетрадиційних форм і методів, що застосовуються на уроках та у виховній роботі елективних курсів; додаткова підтримка деяких груп учнів, для яких легко спрогнозувати труднощі у працевлаштуванні; виробити гнучку систему кооперації старшої школи з установами додаткової та професійної освіти, а також з підприємствами міста, регіону [10].

Отже, вивчення даного питання спрягло з'ясуванню того, наскільки сучасна профорієнтаційна робота у загальноосвітніх закладах є цілісною системою, визначити мету і завдання; структуру (склад її компонентів): основні напрямки, методи і форми профорієнтаційної роботи з учнями.

Зазначимо, що важливим напрямом роботи соціального педагога загальноосвітньої школи з професійного самовизначення старшокласників є *діагностика*. Не менш важливим напрямом роботи соціального педагога загальноосвітньої школи з професійного самовизначення старшокласників є *професійна освіта*. Вона спрямована на ознайомлення із ситуацією щодо попиту та пропозицій на ринку праці; набуття знань про соціально-економічні та психофізіологічні особливості різних професій, про умови правильного вибору однієї з них; сприяє вихованню позитивного ставлення школярів до різноманітних видів професійної й суспільної діяльності, формуванню мотивованих професійних намірів [6].

Здійснюючи порівняння, аналіз та узагальнення виявлено, що одним із напрямів роботи соціального педагога з професійного самовизначення старшокласників виступає *професійне консультування*. Професійне консультування організовується у формі різних видів консультації, а саме: індивідуальних, групових (за кількістю учасників); медичних, педагогічних, психологічних та економіко-професійних (за змістом); довідково-інформаційних, діагностичних та формувальних (за формами роботи). Соціальний педагог виконуючи професійні функції може здійснювати індивідуальну та групову консультації, які за змістом будуть педагогічними, психологічними, економіко-професійними; за формою роботи – довідково-інформаційними або формувальними [1].

Підводячи підсумки, можна зробити наступні **висновки**. У соціально-педагогічному дослідженні зазначеної проблеми використовуються різноманітні методи психологічного соціально-педагогічного досліджень, а саме: теоретичні (вивчення та аналіз наукової літератури; порівняння, узагальнення теоретичної інформації, тлумачення сутності основних понять, визначення наукових підходів до вивчення проблеми; виявлення основних принципів професійного самовизначення одержаних результатів; емпіричні (спостереження за поведінкою старшокласників під час інформаційних, на просвітницьких заходах, екскурсіях на підприємства, переглядах фільмів і передач, зустрічах із фахівцями, читання лекцій, рольових іграх, годинах спілкування; сукупності психологічних діагностик, які надають можливість визначити результати впливу різних заходів на особистість та його її самовизначення при виборі професії.

Список використаних джерел

1. Алексеева В. І. Місія соціального педагога / В. І. Алексеева // Соціальна робота. – 2005. – №12 – С.16 – 20.
2. Афанасьева Т. М. Душа и тело: [О самовоспитании личности] / Т. М. Афанасьева. – М.: Молодая Гвардия, 1990. – 240с.
3. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности

- [Електронний ресурс]. / В. А. Бодров. Режим доступу: http://www.law.vsu.ru/structure/criminalistics/books/bodrov_psy_prof.pdf
4. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. - 1988. - № 2. - С. 19-26.
 5. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. - К.: Наукова думка, 1988. - 144 с.
 6. Жемера Н. Сутність та особливості процесу професійного самовизначення учнів старших класів / Н. Жемера // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2001. - № 4. - С. 26 - 30.
 7. Капустіна О.В. Професійне самовизначення старшокласників: метод. посіб. / О. В. Капустіна. - К. : КНЕУ, 2003. - 96 с.
 8. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. - 512 с.
 9. Основи професійної майстерності соціального педагога: [метод. рек.] / Н. П. Пихтіна, Н. І. Яковець, О. В. Ляшко та ін. - Ніжин: Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя, 2005. - 112 с.
 10. Шишковец Т. А. Справочник социального педагога / Т. А. Шишковец.-М. : ВАКО, 2005. - 208 с.
 11. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: [метод. рек.] / В. В. Шульга. - К. : Ніка - Центр, 2004. - 124 с.
 12. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. пед. спец. вищ. навч. закл. / В. В. Ягупов. К. -: Либідь, 2002. - 559 с.

Науковий керівник та рецензент к. п. н. Майборода Г. Я.

Хмельницька Ю. О.

СТЕРЕОТИПИ СТАРОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що в Україні зростає чисельність людей похилого віку. Обмеженість набору соціальних ролей і форм активності звужує рамки їхнього життя. Гостро постає проблема адаптації до нових умов життя та інтеграції у соціокультурне середовище. Сучасні умови сприяють більш ефективній соціально-педагогічній адаптації осіб старшої вікової групи.

Мета статті: теоретично обґрунтувати стереотипи старості як соціально-педагогічну проблему в сучасному українському суспільстві.

Сьогодні статевіковий склад населення України характеризується суттєвим старінням, свідченням чого є помітне зростання питомої ваги осіб старшого віку та скорочення частки молодіжного контингенту. Україна посідає 11 місце в світі за показником кількості населення віком 60 років і старше, що становить понад 20 % від його загальної чисельності [10]. Що стосується людей похилого віку, то у сучасному українському соціумі можна стверджувати про маргінальність становища та несприятливу адаптацію осіб визначеної вікової групи.

Ставлення до старості зумовлене віковими стереотипами, що засвоюються з дитинства. Ці стереотипи підтримуються культурною традицією, підсилюються засобами масової комунікації і соціальним оточенням [9]. Поширена думка, що люди похилого віку інтелектуально деградують, не приносять користі суспільству, не живуть повноцінним життям, а доживають, суттєво впливає на поведінку осіб старшого віку, внаслідок чого знижується їх власна самооцінка. Упереджене ставлення до людей похилого віку впливає на формування громадської думки. Обмеженість набору соціальних ролей і культурних форм активності звужує рамки їхнього життя. Людина похилого віку з виходом на пенсію повинна адаптуватися до нових умов життя. Постає проблема інтегрування людей «третього віку» у соціокультурне середовище[5].

Проблеми людей похилого віку вивчають філософи, соціологи, медики, психологи, геронтологи, педагоги, соціальні педагоги, зокрема, вагомий внесок у цьому напрямі зробили такі науковці як Р. Ануфрієва, О. Білий, Т. Букіна, Т. Волкова, Г. Зозуля, Н. Ковальова, Т. Козлова, О. Холостова та інші.

Життя людей похилого віку не зводиться до задоволення матеріальних та біологічних потреб, бо повноцінне людське існування передбачає задоволення соціальних, психоемоційних, духовних потреб [1]. Головна мета соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку – адаптація до нових умов життя та повноцінна інтеграція у суспільство, а в умовах інформаційного суспільства – необмежений доступ осіб старшого віку до отримання інформації у будь-якому вигляді та можливість вільної комунікації [2].

Отже, активна діяльність людей похилого віку сприяє більш ефективній соціально-педагогічній адаптації. Але для успішної соціально – педагогічної роботи із цією категорією потрібна підтримка на державному рівні, активне залучення відповідних фахівців, в тому числі й соціальних педагогів для розробки нових соціально-педагогічних технологій адаптації людей похилого віку[7].

Негативні стереотипи про соціально слабкі групи можуть наводити до їх стигматизації, витіснення в маргінальні сфери соціального життя. Результатом стигматизації зазвичай стає повне або часткове відторгнення

індивіда від широкого суспільства[6]. Парадокс сьогоднішнього стереотипу літньої людини полягає в тому, що його вважають досить старим, аби припинити активну трудову і соціальну діяльність, але в той же час достатньо молодим, аби вирішувати свої проблеми без допомоги суспільства. Основним завданням соціальної – педагогічної роботи з людьми похилого віку є їх соціальний захист. [4]. Соціальний захист, направлений на дотримання та виконання комплексу економічних, соціальних і правових гарантій для громадян літнього віку, що ґрунтується на принципах людинолюбства й милосердя з боку держави. У свою чергу, соціальний захист верств населення літнього віку складається з профілактики, підтримки, яка необхідна для людей цієї категорії.

Список використаних джерел

1. Геронтопсихологія: навч. посіб. / І. В. Євтушенко, С. М. Аврамченко, Н. В. Шавровська, С. Г. Харенко. – К. : Марич В. М., 2009. – 48 с.
2. Дементьева Н. Ф., Устинова Э. В. Роль и место социальных работников в обслуживании инвалидов и пожилых людей / Н. Ф. Дементьева. – М., 1995.
3. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова № 1417 від 29 грудня 2009 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-п/conv>
4. Дмитриев Ж. В. Социальные проблемы людей пожилого возраста / Ж. В. Дмитриев. – Л., 1980.
5. Капська А. Й. Соціальна робота : технологічний аспект: навч. пос. / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с. (с. 323).]
6. Липпман У. Общественное мнение / У. Липпман; пер. с англ. Т. В. Барчунова, под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. – М.: Институт Фонда «Общественноемнение», 2004. – 384 с.
7. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. – К. : Каравела, 2009. – 368 с.
8. Поцулко О. А. Комунікативний феномен людей похилого віку / О. А. Поцулко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – № 2. – С 7 – 12
9. Роечко В. О. Усвідомлення соціальних стереотипів як умова гармонійного розвитку особистості / В. О. Роечко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 56 – 59.
10. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / [І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.]; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонові. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.]

Науковий керівник та рецензент к. п. н. Майборода Г. Я.

УДК 37.013.42(046)
ББК 74.66я431
С 91

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

Загальна редакція: Майбороди Г. Я.

Комп'ютерна верстка: Пакушина Л. З.

Підписано до друку 03.05.2016
Формат 60x84 1/16. Папір офс. Гарн. Times New Roman. Друк оперативний.
Ум. друк. арк. 3,95. Тираж 300 прим.

Видавець ФОП Гордієнко Є.І.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.
Україна, 18000, м. Черкаси
тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94
e-mail: book.druk@gmail.com